

ఉప వేదాలు

సంగీత కళ

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు - గాన విషయము- 1 ,2

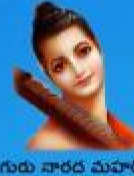

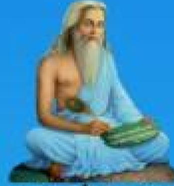
సదాశివ సమారంభాం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు శుక మహర్షి

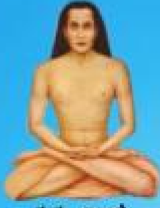

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాబాజీ

గురు గౌతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

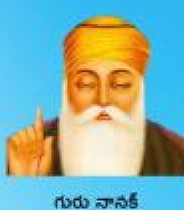

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

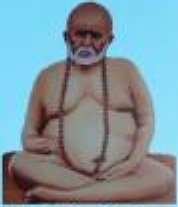

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతాం

గురు త్రైలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

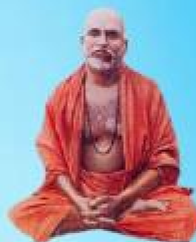

గురు సాయి బాబా

గురు అరబిందో

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India: Inc ×

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home | Vision | Mission | Goals | Benefits | Content Selection | Current Status | People | Funding | Copyright Policy | FAQ | RFP

Books Journals Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title: Ramayanam
Author:
Year: to
Subject: Any Subject
Language: Telugu
Scanning Centre: Any Centre
Clear | Search

Presentations and Report
Statistics Report
Status Report
Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

DLI

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI New!

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD,Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	INSA	Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity NEW!

Title Beginning with.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Author's Last Name

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Year

1850-1900 | 1901-1910 | 1911-1920 | 1921-1930 | 1931-1940 | 1941-1950 | 1951-

Subject

Astrophysics | Biology | Chemistry | Education | Law | Mathematics | Mythology | Religion | For more subjects...

Language

Sanskrit | English | Bengali | Hindi | Kannada | Marathi | Tamil | Telugu | Urdu

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్న్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్ఛ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

శ్రీ నారాయణతీర్థ గ్రంథమాల సం. 3

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

గాన విషయము

(లక్ష్య లక్షణములు)

మొదటి వాచకము

గ్రంథకర్త

పుచ్చా వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

ప్రథమ ముద్రణము : 1000 ప్రతులు

శాలివాహన శకము ౧౮౭౭

మన్మథ సంవత్సర

క్రీస్తు శకము 1955

మూల్యము రు 1-8-0

విజ్ఞప్తి

నేటికి ఇరువదియైదు సంవత్సరములకు పూర్వము సంగీతశాస్త్ర పరిశోధన నుపూనుకొని యుంటిని. ఆ పరిశోధనాఫలితముగా నేడధ్యాయముల పరిమితిగల సంగీతమార్తాండమను ఉద్గ్రంథమున రెండు సంపుటములు అచ్చునకు సిద్ధము చేయబడినవి. మరి రెండు సంపుటములు వ్రాయబడుచున్నవి. ఇట్టి విపుల పరిశోధనాకృతికి సామాన్యముగ ప్రచారముండుట కష్టసాధ్యమని గుర్తించి దానికి సోపానక్రమమున సులభ ప్రక్రియలో సంగీతలోకమున కందుబాటులో నుండునట్లును, విశ్వవిద్యాలయముల, ప్రభుత్వముల పాఠ్య ప్రణాళికల ననుసరించియు, 'సంగీతశాస్త్రవాచకముల'ను శీర్షికతో క్రమముగ నైదువాచకములు లక్ష్యలక్షణములతో వ్రాయదలచితిని. అందు ఇయ్యది మొదటివాచకము.

ఇందు ఎనిమిది ప్రకరణములలో లక్షణమును, తొమ్మిది ప్రకరణములలో లక్ష్యమును పూర్తిచేయబడినది. లక్ష్యము తానవర్ణముల వరకు గలదు.

వర్ణములలో ముందు సులభమైనవానినే ప్రారంభింపవలెను. సరళీలను, జంటలను, అలంకారములను మూడుకాలములలోను అభ్యసించుట అవసరము. పిమ్మట వాట్లను స్వరస్థానములలో స్వరాక్షరములకు బదులు అ. ఇ. ఉ. ఎ. ఒ. అను అయిదు అచ్చులతో గూడ సాధకచేసిన మంచి ఉపయోగము కలదు.

సరళీలు, జంటలు మున్నగు వానిని మాయామాళవగౌళ రాగమునందే గాక యింకా అయిదారు రాగములలో కూడ సాధక జేసిన ముందు పాఠము సులభము కాగలదు.

ఈ నా సంగీతశాస్త్ర పరిశోధనకు అయిదు సంవత్సరముల నుండి సహాయము చేయుచున్న హైదరాబాదు ప్రభుత్వము వారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

పుస్తకములను అచ్చువేయించుకొనుటకు అవకాశములేని సమయములో ఈ మొదటివాచకమును ముందుగా అచ్చువేసి ఇచ్చుట మూలమున చేసిన మహోపకారమునకు గుంటూరు వెల్కం ప్రెస్సు అధిపతులు శ్రీ జంధ్యాల వేంకటప్పయ్య శాస్త్రి గారికిని, ఇందులకు కారకులైన "భావోద్దీపన గాయక శిఖామణి" శ్రీ పర్వతనేని వీరయ్యచౌదరి గారికిని ఎంతయు కృతజ్ఞుడను.

ఇట్లు,

పుచ్చా వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

విషయ సూచిక

★

పుట

ప్రార్థన

(1) పరిభాషా పదములు

1. శ్రుతి 1
2. స్వరము 2
3. ఆరోహణము 2
4. అవరోహణము 2
5. స్థాయి 2
6. అపన్యాసము 3
7. పూర్వాంగము 3
8. ఉత్తరాంగము 3
9. ధాతువు 4
10. మాతువు 4
11. శుద్ధము 4
12. వికృతము 4
13. కాలము 4
14. త్రికాలము 5
15. అక్షరకాలము 5
16. గ్రహము 5
17. మేళము 6
18. అలంకారము 6
19. మంద్రము 6
20. మధ్యము 7
21. తారము 7

(2) స్వర విషయము

1. సప్తస్వరముల పేర్లు 9
2. సప్తస్వర సంజ్ఞలు 9
3. స్థాయియందుగల 12 స్వరములు 9
4. 16 శుద్ధవికృతస్వరములు 10
5. వెంకటమఖియొక్క చతుర్దండి ప్రకాశికలో చెప్పబడిన ప్రకారము శుద్ధ వికృతస్వరములకు అక్షర సంజ్ఞలు 15

పుట

(3) రాగము

1. రాగమునకు అర్థము 17
2. మేళ విభాగము 17
3. 72 మేళకర్తలు 25
4. 12 చక్రములు 26
5. మేళములకు కటపయాది సంజ్ఞలు 34
6. సంపూర్ణము 39
7. షాడవము 40
8. ఔడువము 40

(4) తాళము

1. తాళాంగములు 42
2. లఘువుయొక్క జాతులు 43
3. సప్తతాళములు 44
4. సప్తతాళాంగములు 44
5. సప్తతాళ విమర్శన పటకము 46

(5) రాగ లక్షణములు

1. మాయామాళవగౌళ రాగ లక్షణము 47
2. మలహరిరాగ లక్షణము 47
3. తోడిరాగ లక్షణము 50
4. భైరవిరాగ లక్షణము 51
5. దర్బారురాగ లక్షణము 53
6. మోహనరాగ లక్షణము 54
7. కాంభోజిరాగ లక్షణము 55
8. కమాచిరాగ లక్షణము 56
9. ధీరశంకరాభరణరాగ లక్షణము 57
10. అఠాణారాగ లక్షణము 58
11. శుద్ధసావేరిరాగ లక్షణము 59
12. మేచకల్యాణిరాగలక్షణము 61

(6) చతుర్విధ వాద్యములు

1. తత వాద్యములు 63
2. సుషిర వాద్యములు 63
3. అవనద్ధ వాద్యములు 64
4. ఘన వాద్యములు 65
5. తంబుర శ్రుతి 66

	పుట		పుట
(7) గీతాదుల లక్షణములు			
1. గీతము	70	4. జతి స్వరము	72
2. లక్షణ గీతము	71	5. తానము	73
3. స్వర జతి	72		

(8) వాగ్గేయకారుల చరిత్ర

పురందర దాసు 76

(9) లక్ష్యము సూచనలు 77

సరళీ స్వరములు 78

(10) జంటస్వరములు 79

సూచనలు 80

(11) హెచ్చుస్థాయి స్వరములు 81

(12) తగ్గుస్థాయి స్వరములు 82

(13) దాటు స్వరములు 83

(14) అలంకారములు 85

(15) గీతములు

1. శ్రీ గణనాథ	90	6. కమలజవళ	93
2. కుందగౌర	91	7. ఆనలేక	94
3. కెరయనీరను	91	8. మందరధరే	95
4. పదుమనాభా	92	9. గోవిందా	95
5. వరవీణా	92		

	పుట		పుట
(16) స్క్రూ పైనులు			
1. [illegible]	96	2. [illegible]	98
(17) తాళ వృక్షములు			
1. [illegible]	101	4. [illegible]	109
2. [illegible]	104	5. [illegible]	111
3. [illegible]	106	6. [illegible]	113

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

గానవిషయము
(లక్ష్యలక్షణములు)

★

మొదటి వాచకము

శ్లో॥ చైతన్యం సర్వభూతానాం వివృత్తం జగదాత్మనా
నాదబ్రహ్మ తదానంద మద్వితీయ ముపాస్మహే॥

1. పరిభాషాపదములు

1. శ్రుతి, 2. స్వరము, 3. ఆరోహణము 4. అవరోహణము, 5. స్థాయి, 6. ఆవర్తము, 7. పూర్వాంగము, 8. ఉత్తరాంగము, 9. ధాతువు, 10. మాతువు, 11. శుద్ధము, 12. వికృతము, 13. కాలము, 14. త్రికాలము, 15. అక్షరకాలము, 16. గ్రహము, 17. మేళము, 18. అలంకారము, 19. మంద్రము, 20. మధ్యము, 21. తారము.

వివరములు :—

(1) శ్రుతి

ఒక మాత్రాకాలములో చెవికి వినిపించునట్టి మొదటి ధ్వనియును, స్వరావయవ లక్షణమును, స్థాయియందు ఇరువది రెండవ భాగమును అగు స్వరమునకు కారణమైన నాదవిశేషము శ్రుతి యని చెప్పబడినది.

(2) స్వరము

వినువారి చిత్తమును స్వాయముగ రంజింపజేయునట్టిదియు, అనురణనాత్మకమైనదియు, శ్రుతికిమించినదియు, స్థాయి యుండు నిశ్చయస్థానమునందు నాదవిశేషము స్వరమనబడినది. అనగా 22 శ్రుతులతో కూడిన స్థాయియొక్క నాదమును ఏడుగా విభజించగా అందొక్కొక్క భాగము స్వరముగా చెప్పబడినది. నాదవిషయమున శ్రుతి స్వరములకు భేదము ఏమియు లేదు. నాదములకు మధ్యనుండు అంతరముల ననుసరించి శ్రుతి స్వరవ్యవస్థ ఏర్పడినది.

(3) ఆరోహణము

తగ్గునుండి నాదము హెచ్చునకు నడచుట ఆరోహణము. తగ్గు అనగా నీచము, హెచ్చు అనగా ఉచ్చము.

ఉదాహరణము :— స రి గ మ ప ధ ని సే.

(4) అవరోహణము

ఉచ్చ (హెచ్చు) నుండి నాదము నీచకు (తగ్గునకు) నడచుట అవరోహణము.

ఉ॥ సే ని ధ ప మ గ రి స

(5) స్థాయి

ఒకదానికొకటి రెట్టింపు ధర్మములో నుండు రెండు నాదస్థానములతో కూడిన మొత్తము నాదమునకు స్థాయియని పేరు.

ఉ॥ స రి గ మ ప ధ ని సీ

షడ్జము మొదలు పైషడ్జము వరకు గల నాదము (ఈ రెండు షడ్జములతో సహా కలసి) స్థాయి యగుచున్నది.

మంద్రము—మధ్యము—తారము అని స్థాయిలు మూడు గలవు. ఈ స్థాయిలు ఒకదానికంటె ఒకటి క్రమముగా రెట్టింపు రెట్టింపు నాదములు గలవై యున్నవి.

(6) ఆవర్తము

ఇది తాళమునకు సంబంధించినది. తాళమునకు గల అంగముల నన్నింటిని క్రమముగా ఒక పర్యాయము అనుష్ఠించిన ఆవర్తమనబడును. ఈ ప్రకారముగా తాళాంగములను ఒక పర్యాయము అనుష్ఠించిన పిమ్మట తిరిగి మొదటినుంచి ప్రారంభించిన అది రెండవ ఆవర్తమగును. అనగా తాళమును ఒక పర్యాయము వేయుట ఆవర్తమని తాత్పర్యము.

(7) పూర్వాంగము

షడ్జము మొదలుగాగల నాలుగు స్వరములు. పూర్వాంగ స్వరములు.

ఉ॥ స రి గ మ

(8) ఉత్తరాంగము

పంచమము మొదలుగా గల మూడు స్వరములును ఉత్తరాంగ స్వరములు.

ఉ॥ ప ధ ని

పూర్వాంగ ఉత్తరాంగములు స్వరములకే చెప్పబడినవి.

(9) ధాతువు

స్వరమునకు ధాతు వని పేరు.

(10) మాతువు

కీర్తన భాగమునకు మాతువని పేరు. కీర్తన యందలి భాషను సాహిత్యమని శాస్త్రజ్ఞులు వ్యవహరించిరి. అందువలన ప్రకరణము ననుసరించి యిచ్చట ధాతు మాతువులన స్వర సాహిత్యములని చెప్పఁబడినవి.

(11) శుద్ధము

స్పష్టముగా పలుకబడు నియతశ్రుతి నాశ్రయించిన స్వరమునకు శుద్ధమని పేరు. నేఁడు స. ప స్వరములును, మిగతా స్వరములగు రి, గ, మ, ధ, ని స్వరములలో ఒక్కొక్కదానికి ఎన్ని రూపములు చెప్పబడినవో అందు మొదటివన్నీ శుద్ధముగా వ్యవహరింపబడుచున్నవి.

(12) వికృతము

నియతశ్రుతిని వదలి ఆ స్వరమునకు చెప్పబడిన మిగిలిన శ్రుతులను ఆశ్రయించిన స్వరములు వికృతము లనబడుచున్నవి.

(13) కాలము

తాళమునకు అవయవ లక్షణమైనది కాలము. క్షణము మొదలు కాక పాదమువరకు కాలములు శాస్త్రమందు వివరింపబడినవి. అతి సూక్ష్మమైన కాలమును వ్యవహరించుటకుగాను క్షణము మొదటిది. అటులనే స్థూలమందు కాక పాదము

చివరది. ఈ రెండును, నీట్లకు మధ్యనుండు కాలములు మాత్రమే వ్యవహారయోగ్యము లగుచున్నవి.

ఈ విషయమై, రెండవ వాచకమున వివరించబడును.

(14) త్రికాలము

మొదటి కాలము, రెండవ కాలము, మూడవ కాలము అను మూటికిని త్రికాలమని పేరు. తాళమును, పాటను ఒక కాలములోనే ప్రారంభించుట మొదటి కాలము. తాళము నడచు కాలమునకంటెను పాటను రెట్టింపు వేగముగా (తొందరగా) పాడుట రెండ కాలము. ఈ రెండవ కాలమున కంటెను రెట్టింపు తొందరగా అనగా తాళమునడుచు కాలమున కంటెను నాలుగు రెట్లు తొందరగా పాడుట మూడవ కాలము.

(15) అక్షరకాలము

ఒక హ్రస్వాక్షరమునకు గల కాలము అక్షరకాలము. హ్రస్వాక్షరకాలప్రమాణము అర శెకండు కాలము.

(16) గ్రహము

తాళగ్రహమని రాగగ్రహమని గ్రహములు రెండు విధములు.

రాగమును ప్రారంభించు స్వరము రాగగ్రహమని, తాళమందు గీతమును ప్రారంభించు స్థానమునకు తాళగ్రహమని పేర్లు.

మిగతా వివరములు సంగీత శాస్త్రాంశమునందు తాళాధ్యాయమున తెలియనగును.

(17) మేళము

స్వరసంపుటికి మేళమనిపేరు. స్వరములను చేర్చుటకు మేళవించుట యందురు. వాద్యములందు తంత్రులనాదములను సమకూర్చుటకు మేళము చేయుటయందురు. దీనికి యింకా వినియోగములు గలవు గాని యిచ్చట అనవసరమని వదలి వేయబడినవి. రాగవిభాగమున మేళమన మేళకర్తయని తాత్పర్యము.

(18) అలంకారము

స్థాయి, ఆరోహి, అవరోహి, సంచారి, అను నాలుగు విధములగు స్వరనడకలకు అలంకారములని పేర్లు. ఇది స్వరాలంకార విషయము.

సప్తతాళములను స్వరములచేత అభ్యసించుటకు చెప్పబడిన ధృవ, మఠ్య, రూపకము మున్నగు తాళములును జాతులతోసహా నేడు అలంకారములని వ్యవహరించుచున్నారు. ఇవి తాళాలంకారములు.

(19) మంద్రము

సంగీతమందు గల మూడు స్థాయిలలోను యిది మొదటి స్థాయికి పేరు. మానవులు వినుటకును, ఉచ్చరించుటకును కూడ యోగ్యమగు అతి సూక్ష్మమైన నాదము మొదలు అట్టి నాదమునకు రెట్టింపునాదము వరకు (ఆరోహణమందు) గల

మొత్తము నాదమునకు మంద్రస్థాయి యనిపేరు.

ఇందు అతిసూక్ష్మ నాదమునకు శరీరమందు స్థానము నాభి. దీనికి రెట్టింపు నాదమునకు శరీరమందు స్థానము హృదయము. ఈ నాదమునకు సూక్ష్మనాదమని పేరు.

(20) మధ్యము

ఇది మంద్రస్థాయికి ఆరోహణ మందుగల రెండవ స్థాయికిపేరు. హృదయమందుగల సూక్ష్మనాదము మొదలు కంఠస్థానము వరకుగల మొత్తము నాదమునకు మధ్యస్థాయి యనిపేరు. ఇందు కంఠస్థాననాదమునకు పుష్టమని పేరు.

ఈ స్థాయియందు హృదయ స్థానమందలి నాదమునకు కంఠస్థానమందలి నాదము రెట్టింపు ధర్మములో నుండును. మూడుస్థాయిలలోను యిది మధ్యనున్నది.

(21) తారము

ఇది మధ్యస్థాయికి తరువాత ఆరోహణక్రమమున ఉన్న మూడవ స్థాయికిపేరు. (ఆరోహణమున) కంఠస్థాన మందలి నాదము మొదలు మూర్ధన్యము (యిచ్చట ప్రకరణము నను సరించి (భ్రూమధ్యము) నందలి అపుష్టమైన నాదము వరకుగల మొత్తము నాదమునకు తారస్థాయి యనిపేరు. ఇందు కంఠ స్థాన నాదమునకు మూర్ధన్యనాదము రెట్టింపు ధర్మములో నుండును. ఇచ్చట అపుష్టమున లీనమని తాత్పర్యము.

వీణయందు బిరడాల వైపున తీగలు ఆనియుండు మొదటి మెట్టునకు మేరువయని పేరు. ఈ మేరువస్థానమే శరీర

షడ్జము నాభిస్థానము. వీణయందు పైషడ్జస్థానము శరీరమున హృదయస్థానము. కంఠస్థానములు వీణకును శరీరమునకును సమానములై యుండుచున్నవి. ఈ ప్రకారము ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థులచేత స్థాయిలను గుర్తింపజేయవలెను.

మంద్ర, మధ్య, తారస్థాయిలకు ఉదాహరణములు.

స రి గ మ ప ధ ని స
తారము

స రి గ మ ప ద ని స
మధ్యము

స రి గ మ ప ధ ని స
మంద్రము

మంద్ర స్వరములకు క్రింద చుక్కలును తారస్వరములకు పైన చుక్కలును ఉంచబడినవి. చుక్కలులేనివి మధ్యస్థాయి స్వరములు. తారస్థాయి పైషడ్జమునకు (/) ఈ ప్రకారము నిలువుగీటు ఉంచబడినది.

2. స్వరవిషయము

(1) సప్తస్వరముల పేర్లు

షడ్జము, ఋషభము, గాంధారము, మధ్యమము, పంచమము, ధైవతము, నిషాధము

(2) సప్తస్వర సంజ్ఞలు

గానమందు స్వరనాదములను అభ్యసించుటకు గాను పై స్వరనామములయొక్క మొదటి అక్షరములే స్వరసంజ్ఞలుగా చెప్పబడినవి. షడ్జమునకు 'స' అనియును, ఋషభమునకు 'రి' అనియును చెప్పబడినది. ఈ ప్రకారము సప్తస్వరములకు స, రి, గ, మ, ప, ధ, ని. అను అక్షరములు సంజ్ఞలగుచున్నవి.

(3) స్థాయియందుగల 12 స్వరములు

లోగా వివరింపబడిన మంద్ర, మధ్య, తారము లను మూడు స్థాయిలలో ఒక్కొక్కదానియందు 12 శుద్ధ వికృత స్వరస్థానములు చెప్పబడినవి. స్థాయియందు మొదట షడ్జము మొదలు 12 స్వరస్థానములు పూర్తికాగా 13 వది పైషడ్జమగుచున్నది. 12 స్వరస్థానములకు వరుసగా

(1) షడ్జము (2) శుద్ధ ఋషభము (3) చతుశ్రుతి ఋషభము (4) సాధారణ గాంధారము (5) అంతర గాంధారము (6) శుద్ధ మధ్యమము (7) ప్రతి మధ్యమము (8) పంచమము (9) శుద్ధ ధైవతము (10) చతుశ్రుతి ధైవతము (11) కైశికి నిషాదము (12) కాకలి నిషాదము అని పేర్లు. తిరిగి 13 వది పైషడ్జము.

పేర్ల సంక్షేపము :

1. స	6. శు.మ	10. చ.ధ
2. శు.రి	7. ప్ర.మ	11. కై.ని
3. చ.రి	8. ప	12. కా.ని
4. సా.గ	9. శు.ధ	1. స
5. అం.గ		

ఈ స్వరములు పై వరుసలో ఒక స్థాయియందు నిరూపించబడుచున్నవి.

12 స్వరస్థానములలో స. ప. అను స్వరములకు మాత్రము ఒక్కొక్క స్థానముకలదు. మిగతా రి. గ మ. ధ. ని. అను అయిదు స్వరములకును రెండేసి స్థానములు గలవు. గాన మొత్తము (5×2=10+2=) 12 స్వర స్థానములైనవి.

(4) 16 శుద్ధ వికృత స్వరములు

స్థాయియందు స్వరస్థానములు 12 అయినను ఆ 12 స్థానములలోనే 16 స్వరములు వినియోగించు కొనబడుచున్నవి. ఎట్లన స్థాయి ప్రారంభ స్వరము అయిన స గాక దాని తరువాతను వరుసగాగల నాలుగు స్వరస్థానములలో రి. గ స్వరములు రెండును ఒక్కొక్కటి మూడేసి వంతున ఆరు స్వరములు వినియోగ మగుచున్నవి.

మూడు ఋషభముల పేర్లు

1. శుద్ధ ఋషభము, 2. చతుశ్రుతి ఋషభము, 3. షట్ శ్రుతి ఋషభము. లో గా. శు. రి. చ. రి అను

స్వరములకు మాత్రమే షడ్జస్థానము తరువాతనుగల రెండు స్వర స్థానములు చెప్పబడినవి. మూడవదియైన షట్ శ్రుతి ఋషభమునకు స్థానము తెలియవలసి యున్నది. రెండు ఋషభ స్థానములకు తరువాతను ఆరోహణమందు గల గాంధారము నకు చెప్పబడిన మొదటి స్థానమునందు మూడవ ఋషభమును వినియోగించుకొనిన అది షట్ శ్రుతి ఋషభముగా చెప్పబడి నది. అసలు యిది సాధారణ గాంధారముయొక్క స్థానము. గనుక సాధారణ గాంధారము నకును, షట్ శ్రుతి ఋషభము నకును ఒకటే స్వరస్థానమని తెలియవలెను. ఆ స్వరస్థాన నాదమే ఒకప్పుడు షట్ శ్రుతి ఋషభముగాను, ఇంకొకప్పుడు సాధారణ గాంధారము గాను వినియోగ మగుచున్నది.

మూడు గాంధారముల పేర్లు

1. శుద్ధ గాంధారము, 2. సాధారణ గాంధారము, 3. అంతర గాంధారము.

లోగా సా, గ, అం, గ. అను రెండు స్వరములకు మాత్రమే స్థానములు చెప్పబడినవి. ఈ రెంటి కంటెను ముందు అనగా అవరోహణమందు యింకొక గాంధారము శుద్ధమని చెప్పబడినది. గాంధారమునకు చెప్పబడిన రెండు స్వరస్థాన ముల కంటెను ముందు (అవరోహణమందు) గల మొదటి స్వర స్థానము ఋషభమునకు చెప్పబడిన రెండవ స్వరస్థానమై యున్నది. ఇది చతుశ్రుతి ఋషభస్థానము. ఈ స్థానమునందు మూడవ గాంధారమును వినియోగించుకొనిన అది శుద్ధ గాంధారమని చెప్పబడినది. అనగా చతు శ్రుతి ఋషభము

నకునకు, శుద్ధ గాంధారమునకును ఒకటే స్థానమని తాత్పర్యము. ఈ స్వరస్థానమే ఒకప్పుడు చతుశ్రుతి ఋషభముగాను, మరొకప్పుడు శుద్ధ గాంధారము గాను వినియోగ మగుచున్నది. పై ప్రకారము షడ్జస్థానమునకు తరువాతనుగల నాలుగు స్వర స్థానములలోను మూడు ఋషభములును, మూడు గాంధార ములును మొత్తము ఆరుస్వరములును ఉదహరింపబడుచున్నవి.

ఉదాహరణము :

ఆరోహణ గతి

	స	మేరువు	
1.	శు.రి		
2.	చ.రి	శు.గ	1
3.	ష.రి	సా.గ	2
		అం.గ	3

మూడు ధైవతములు, మూడు నిషాదములు

ఈప్రకారముగానే పంచమముయొక్క స్వరస్థానమునకు తరువాతను (ఆరోహణమందు) గల 4 స్వర స్థానములలో మొదటిస్థానమునుండి వరుసగా మూడు ధైవతములును, రెండవ స్వరస్థానమునుండి వరుసగా మూడు నిషాదములును చెప్ప బడినవి. మూడు ధైవతములలో రెంటిపేర్లు ఇదివరకే చెప్ప బడినవి. ఈ రెంటికిని తరువాతను ఆరోహణమందు మూడవ ధైవతము షట్శ్రుతి ధైవతమనియును, రెండు నిషాదములకు

ముందు అవరోహణమందు మొదట (మూడవనిషాదము) శుద్ధ నిషాద మనియును చెప్పబడినవి.

గనుక రెండవదియైన చతుశ్రుతి ధైవతమును మొదటిది అయిన శుద్ధనిషాదమును ఒక స్థానమునందే వినియోగమగు చున్నవి. అటులనే మూడవదియైన షట్‌శ్రుతి ధైవతమును, రెండవదియైన కైశికి నిషాదమును ఒక స్థానమునందే వినియోగ మగుచున్నవి. మూడు ధైవతములు, మూడు నిషాదములు, కలసి మొత్తము ఆరుస్వరములును పంచమము తరువాతను గల నాలుగు స్వరస్థానములలోను వరుసగా చెప్పబడినవి. ఈ ఆరు స్వరములు దిగువను ఉదహరింపబడుచున్నవి.

ఉదాహరణము :

	—	ప
శు.ధ	—	
చ.ధ	—	శు.ని
ష.ధ	—	కై.ని
	—	కా.ని

ఈ విధముగ ఋషభగాంధారములు 6 స్వరములును, ధైవత నిషాదములు 6 స్వరములును కలసి మొత్తము 12 స్వరములు అయినవి. స్థాయియందుగల 7 స్వరములలో యింతవరకు చెప్పబడిన రి. గ. ధ. ని లు పోగా యిక స, మ, ప, లు మిగిలినవి. స.ప లకు మార్పు ఉండదు. అందువలన వాటికి ఒక్కొక్కటి వంతున అవి రెండు స్వరములును, శుద్ధ

మధ్యమము ప్రతి మధ్యమము అనునది రెండు స్వరములును కలిసి మొత్తము నాలుగు స్వరములైనవి. ఈ నాలుగు సర్వములు పై 12 స్వరములను కలిపి మొత్తము స్థాయియందు (12+4=) 16 స్వరములైనవి. ఇవి దిగువ నుదహరింపబడుచున్నవి.

ఉదాహరణము :

16 స్వరములు

1.	స		
2.	శు.రి		
3.	చ.రి	శు.గ	5
4.	ష.రి	సా గ	6
		అం.గ	7
		శు.మ	8
		ప్ర.మ	9
10.	ప		
11.	శు.ధ		
12.	చ.ధ	శు.ని	14
13.	ష.ధ	కై.ని	15
		కా.ని	16
	స		

ఈ 16 స్వరములలో స.రి.గ.మ.ప.ధ.ని అను సప్త స్వరములకు చెప్పబడిన మొదటి స్వరములు (7) శుద్ధములుగాను, తక్కినవి (9) వికృతములుగాను చెప్పబడినవి. వీని వివరములు :

7 శుద్ధ స్వరములు		9 వికృతి స్వరములు	
1	స	చ.రి	1
2	శు.రి	ష.రి	2
3	శు.గ	సా.గ	3
4	శు.మ	అం.గ	4
5	ప	ప్ర.మ	5
6	శు.ధ	చ.ధ	6
7	శు.ని.	ష.ధ	7
		కై.ని	8
		కా.ని.	9

(5) వెంకట మఖియొక్క చతుర్దండి ప్రకాశికలో చెప్పబడిన ప్రకారము శుద్ధ వికృత స్వరములకు అక్షర సంజ్ఞలు.

స. ప. స్వరములు ఎప్పుడును శుద్ధములే యగుటచే వానికి అక్షర సంజ్ఞలు చెప్పబడలేదు. మిగిలినవానికి చెప్పబడుచున్నవి.

శుద్ధ వికృత స్వరములు	అక్షర సంజ్ఞలు
శు–రి	ర
చ.రి	రి
ష.రి	రు
శు.గ	గ
సా.గ	గి

శుద్ధ వికృత స్వరములు	అక్షర సంజ్ఞలు
అం.గ	గు
శు.మ	మ
ప్ర.మ	మి
శు.ధ	ధ
చ.ధ	ధి
ష.ధ	ధు
శు.ని	న
కై.ని	ని
కా.ని	ను

3. రాగము

(1) రాగమునకు అర్థము

వినువారి చిత్తమును రంజింప జేయునట్టి స్వర, వర్ణము లతో కూడిన ధ్వనివిశేషమునకు రాగమనిపేరు.

(2) మేళవిభాగము

ఇచ్చట మేళమన మేళకర్త యని అర్థము. రాగ విభాగమునందు మొదటివిగా యేర్పడిన రాగములు మేళకర్త లన బడినవి. నేడు మేళకర్తలన్నియు సంపూర్ణములు.

శుద్ధ వికృత స్వరములనుండి 72 మేళములు ఏర్పడినవి. మేళములు ఏర్పడిన విధానమును తెలియుటకుగాను షడ్జము మొదలు వరుసగానున్న అయిదు స్వరస్థానములలోను, షడ్జము, మూడురిషభములు, మూడు గాంధారములు కలసి స రి గ అని పునరుక్తి లేకుండా యెన్ని పర్యాయములు ఉచ్చరించుటకు వీలగునో ముందు తెలియవలెను. పునరుక్తి అనగా వచ్చిన విధము మళ్ళీవచ్చుట.

ఈసందర్భములో షడ్జమును, మొదటి (శు. రి) రిషభమును, మొదటి (శు. గ) గాంధారమును, చేర్చి స రి గ. అనిన అదియొక విధమగును. షడ్జమును, మొదటి (శు. రి) రిషభమును, రెండవ (సా. గ) గాంధారమును చేర్చి 'స రి గ' అనిన రెండవ విధము. షడ్జమును, మొదటి (శు. రి) రిషభమును,

అంతర (అం. గ) గాంధారమును చేర్చి 'స రి గ' అనిన మూడవ భేదము.

ఇంతవరకు మొదటి (శు. రి) రిషభముతో మూడు గాంధారములు వాడబడినవి. రెండవ (చ. రి) రిషభమునకును మొదటి (శు. గ) గాంధారమునకును ఒకటే స్థానమైనందున రెండవ (చ. రి) రిషభముతో మొదటి (శు. గ) గాంధారము వాడబడదు. రెండు (సా. గ, అం. గ) గాంధారములే వినియోగమగును.

షడ్జమును, రెండవ (చ. రి) రిషభమును, రెండవ (సా. గ) గాంధారమునుచేర్చి 'స రి గ' అనిన నాలుగవ భేదము. షడ్జమును, రెండవ (చ. రి) రిషభమును, మూడవ (అం. గ) గాంధారమునుచేర్చి 'స రి గ' అనిన అయిదవభేదము.

ఇంతవరకు రెండవ (చ. రి) రిషభముతో రెండు (సా. గ., అం. గ.) గాంధారములు వాడబడినవి. ఇక మూడవ (ష. రి) రిషభమున్నది. మూడవ రిషభమునకును రెండవ (సా. గ) గాంధారమునకును స్థానము ఒకటే అయినందున మూడవ (ష. రి) రిషభముతో రెండవ (సా. గ) గాంధారము వాడబడదు. గాని మూడవ (అం. గ) గాంధారము ఒకటే వాడబడును.

షడ్జమును, మూడవ (ష. రి) రిషభమును, మూడవ (అం. గ) గాంధారమునుచేర్చి 'స రి గ' అనిన ఆరవభేదము.

ఇంతవరకు షడ్జము, మూడురిషభములు, మూడు గాంధారములు కలసి మొత్తము 7 స్వరములు పూర్తియైనవి. ఇందులకు స్వరస్థానములు 5 వినియోగమైనవి.

ఉదాహరణము :

స | శు. రి | చ. రి=శు. గ | సా. గ=ష. రి | అం. గ

భేదము 1.	స	శు. రి	శు. గ		
,, 2.	స	శు. రి		సా. గ	
3.	స	శు. రి			అం. గ
4.	స		చ. రి	సా. గ	
5.	స		చ. రి		అం. గ
6.	స			ష. రి	అం. గ

ఈ పై విభాగములు స. రి. గ. మూడు స్వరములతో ఉదహరింపబడుచున్నవి.

	స.	రి.	గ.
మొదటి భేదము	స.	శు.	శు.
2.	స.	శు.	సా.
3.	స.	శు.	అం.
4.	స.	చ.	సా.
5.	స.	చ.	అం.
6.	స.	ష.	అం.

ఇదేవిధమున పంచమస్థానము మొదలు వరుసగానున్న అయిదు స్వరస్థానములలోను పంచమము, మూడుధైవతములు,

మూడు నిషాదములు కలసి 'ప ధ ని' అని యెన్ని పర్యాయములు ప్రసక్తి లేకుండా అనుటకు వీలగునో తెలియవలెను.

సరిగమ ప్రస్తారములందు వలెనే యిక్కడగూడ పంచమమును, మొదటి (శు. ధ) ధైవతమును, మొదటి (శు. ని) నిషాదమును చేర్చి 'ప ధ ని' అనిన అది మొదటి విధమగును. పంచమమును, మొదటి (శు. ధ) ధైవతమును, రెండవ (కై. ని) నిషాదమును చేర్చి 'ప ధ ని' అనిన అది రెండవ విధమగును. పంచమమును, మొదటి (శు. ధ) ధైవతమును, మూడవ (కా. ని) నిషాదమునుచేర్చి ప. ధ. ని. అనిన మూడవ భేదమగును.

ఇంతవరకు మొదటి (శు. ధ) ధైవతముతో మూడు నిషాదములును వాడబడినవి. రెండవ (చ. ధ) ధైవతమునకును, మొదటి (శు. ని) నిషాదమునకును ఒకటే స్థానమైనందున రెండవ (చ. ధ) ధైవతముతో మొదటి (శు. ని) నిషాదము వాడబడదు. రెండు (కై. ని; కా. ని.) నిషాదములే వినియోగమగును.

పంచమమును, రెండవ (చ. ధ.) ధైవతమును, రెండవ (కై. ని.) నిషాదమునుచేర్చి "పధని" అనిన అది నాలుగవ భేదమగును. పంచమమును, రెండవ (చ. ధ.) ధైవతమును, మూడవ (కా. ని) నిషాదమునుచేర్చి "పధని" అనిన అయిదవ భేదమగును.

ఇంతవరకు రెండవ (చ. ధ) ధైవతముతో రెండు (కై. ని, కా. ని) నిషాదములు వాడబడినవి. ఇక మూడవ

(ష. ధ) ధైవతమున్నది.

మూడవ (ష. ధ) ధైవతమునకును, రెండవ (కై. ని) నిషాదమునకును స్థానము ఒకటే అయినందున మూడవ (ష. ని) ధైవతముతో రెండవ (కై. ని) నిషాదము వాడబడదు. గాన మూడవ (కా. ని) నిషాదము ఒకటే వినియోగమగును.

షడ్జమును, మూడవ (ష. ధ) ధైవతమును, మూడవ (కా. ని) నిషాదమును చేర్చి "పధని" అనుట ఆరవ భేదము.

ఇచ్చటివరను పంచమము, మూడు ధైవతములు, మూడు నిషాదములుకలసి మొత్తము 7 స్వరములు చెప్పబడినవి. ఇవి దిగువను ఉదహరింపబడుచున్నవి.

ఉదాహరణము :

	ప	శు. ధ	చ. ధ=శు. ని	కై. ని=ష. ధ	కా. ని
భేదము 1.	ప	శు. ధ	శు. ని		
2.	ప	శు. ధ		కై. ని	
3.	ప	శు, ధ			కా. ని
4.	ప		చ. ధ	కై. ని	
5.	ప		చ. ధ		కా. ని
6.	ప			ష, ధ	కా. ని

ఈ విభాగములు ప. ధ. ని అను మూడు స్వరములతో ఉపహరింపబడుచున్నవి.

	ప.	ధ.	ని.
మొదటి భేదము	ప.	శు.	శు.
2.	ప.	శు.	కై
3.	ప.	శు.	కా
4.	ప.	చ.	కై
5.	ప.	చ.	కా
6.	ప	ష.	కా

ఇంతవరకు వివరించబడిన సరిగ, పధని భేదములలో (7 + 7) 14 శుద్ధ వికృతస్వరములును, (5 + 5) 10 స్వరస్థానములలో వినియోగమైనవి. ఇవి ఒక పథకమునందే నిరూపింపబడుచున్నవి.

	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	
1.	స.	శు.	శు.		ప.	శు.	శు.	1.
2.	స.	శు.	సా.		ప.	శు.	కై.	2.
3.	స.	శు.	అం.		ప.	శు.	కా.	3.
4.	స,	చ.	సా.		ప.	చ.	కై.	4.
5.	స.	చ.	అం.		ప.	చ.	కా.	5.
6.	స.	ష.	అం.		ప.	ష.	కా.	6.

పై స్వరములలో కొన్నిటికి ఒక్కొక్క దానికి రెండు, మూడు శ్రుతులు చెప్పబడినవి. రాగమున ప్రతిస్వరము ఏదో ఒక శ్రుతియందే వినియోగమగును. గనుక ఆవిధముగ

పై భేదములలో స రి గ మ ప ధ ని అని పునరుక్తులు లేకుండా ఎన్ని పర్యాయములు అనుటకు వీలగునో తెలియవలసియున్నది.

షడ్జమును, రి. గ ప్రస్తారములోని మొదటి (శు. రి. శు. గ) భేదమును, శుద్ధమధ్యమమును, పంచమమును, ధ. ని. ప్రస్తారములోని మొదటి (శు. ద. శు. ని) భేదమును చేర్చిన అదియొక భేదమగును. ఇదియొక మేళకర్తయనబడినది. ఈ విధముగనే రి గ ప్రస్తారములో మొదటి భేదముతో ధ. ని ప్రస్తారములోని మిగతా భేదములను ఒక్కొక్కదానిని వినియోగించిన 6 భేదములగును. అప్పుడు రి. గ లలోని మొదటి భేదముతో ధ. ని భేదములు 6 ను పూర్తియగును. ఇదే విధమున రి. గ భేదములలో ఒక్కొక్కదానితో ధ. ని భేదములను ఆరింటిని వాడిన మొత్తము 6×6=36 భేదములగుచున్నవి. ఈ 36 భేదములును దిగువ పధకమున వివరింపబడుచున్నవి.

	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
1		శు	శు		శు	శు	శు
2		శు	శు		శు	శు	కై
3		శు	శు		శు	శు	కా
4		శు	శు		శు	చ	కై
5		శు	శు		శు	చ	కా
6		శు	శు		శు	ష	కా
7		శు	సా		శు	శు	శు
8		శు	సా		శు	శు	కై
9		శు	సా		శు	శు	కా

10	శు	సా	శు	చ	కై
11	శు	సా	శు	చ	కా
12	శు	సా	శు	ష	కా
13	శు	అం	శు	శు	శు
14	శు	అం	శు	శు	కై
15	శు	అం	శు	శు	కా
16	శు	అం	శు	చ	కై
17	శు	అం	శు	చ	కా
18	శు	అం	శు	ష	కా
19	చ	సా	శు	శు	శు
20	చ	సా	శు	శు	కై
21	చ	సా	శు	శు	కా
22	చ	సా	శు	చ	కై
23	చ	సా	శు	చ	కా
24	చ	సా	శు	ష	కా
25	చ	అం	శు	శు	శు
26	చ	అం	శు	శు	కై
27	చ	అం	శు	శు	కా
28	చ	అం	శు	చ	కై
29	చ	అం	శు	చ	కా
30	చ	అం	శు	ష	కా
31	ష	అం	శు	శు	శు
32	ష	అం	శు	శు	కై
33	ష	అం	శు	శు	కా

34	ష	అం	శు	చ	కై
35	ష	అం	శు	చ	కా
36	ష	అం	శు	ష	కా

పై పథకమున ఆరేసి భేదముల కొక పర్యాయము రి.గ. లతో కూడిన మార్పుకలిగినది. ధ ని ల భేదములు ఆరును ప్రాప్తి యైనపిమ్మట రి. గ ల భేదము మారినది. అప్పుడు ధ. ని భేదములు మళ్ళీ మొదటినుండి వచ్చినవి. ఇట్లులనే రి. గ. ల భేదముల ఆరింటికిని (6 × 6) 36 భేదములు ఏర్పడినవి. ఈ భేదములకు మేళకర్తలని పేరు. ఇవి స రి గ మ ప ధ ని అను సప్తస్వరములతో కూడియున్నవి. ఈ 36 మేళకర్తలకును మధ్యమము శుద్ధముగా చెప్పబడినది. ఇంతవరకు 15 శుద్ధ వికృత స్వరములు 11 స్వరస్థానములును వచ్చినవి.

(3) 72 మేళకర్తలు

పై 36 మేళకర్తలలోను మధ్యమము శుద్ధమధ్యమము గాక ప్రతిమధ్యమమును వాడిన తిరిగి 36 మేళకర్తలు ఏర్పడు చున్నవి. అనగా శుద్ధమధ్యమముతో కూడినవి 36 ను, ప్రతి మధ్యమముతో కూడినవి 36 ను మొత్తము (36 + 36) 72 మేళకర్తలైనవి. ప్రతి మధ్యమము గల మేళకర్తలలో మధ్యమము ఒకటె తేడాగాని మిగిలిన స్వరములన్నియు శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల మాదిరేను.

ప్రతి మేళకర్తయును పై షడ్జముతోడ కలిసినప్పుడే స్థాయి పూర్తియగును. అప్పుడే రాగముగ అనుభవించుటకు అను

కొలత సరిపోదు. పైషడ్జముతో కూడ కలసి స్వరములు ప్రతి మేళకర్త రాగమునందును స రి గ మ ప ధ ని స అనియుండును.

స్వరములు ఏడేగదా పైషడ్జమును ఎందులకు కలుపవలెనను సంశయము కొందరికి కలుగవచ్చును. నాలుగు గజముల ప్రదేశమును కొలుచునపుడు మొదటి గజమునకు సమాప్తిస్థానమును రెండవ గజమునకు ప్రారంభస్థానమును ఒకటేయగుచున్నది. రెండవ గజముయొక్క ప్రారంభస్థానమును చేరనిది మొదటి గజమునకు కొలత పూర్తి కాజాలదు. అటులనే షడ్జముతో ప్రారంభమైన స్థాయి తిరిగి రెండవ స్థాయికి ప్రారంభ స్థానమైన పైషడ్జమును చేరనిది పూర్తి కానేరదు. నిషాదమువరకే ఆగిన నిషాదమునకును పై షడ్జమునకును మధ్యనుగల నాదము స్థాయికి లోపించును. అసంపూర్తిస్థాయి గానమునకు అనుకూలము కాజాలదు.

(4) 12 చక్రములు

72 మేళకర్త రాగములలోను ఆరేసి రాగములకు ఒక్కొక్క చక్రమను పేరు చెప్పబడెను. ఈ ప్రకారము 72 మేళకర్తలకును (72 ÷ 6 =) 12 చక్రములు చెప్పబడినవి. ఈ చక్రములలో 6 చక్రములు శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తలకును 6 ప్రతిమధ్యమ రాగములకును చెప్పబడినవి.

రి గ ల భేదములకు ఆరింటికిని చక్రములనియును, ధ. ని భేదములకు ఆరింటికిని రాగములనియును పేర్లు. రి, గ, ల భేద

ములు మొదటి 6 చక్రముల లోనివే. మిగతా 6 చక్రములలో కూడ వచ్చును. గనుక వేంకటమఖి చెప్పిన అక్షరసంజ్ఞలు 6 భేదములు చక్రములకు చెప్పబడుచున్నవి.

1—7 చక్రములందు ర. గ., 2—8 చక్రములందు ర. గి., 3—9 చక్రములందు ర. గు., 4—10 చక్రములందు రి. గి., 5—11 చక్రములందు రి. గు., 6—12 చక్రములందు రు. గు.,

ధ ని భేదములు 6 ను మొదటి చక్రమునందు వలెనే మిగతా చక్రములందు అగుచున్నవి. ధ ని లకు మొదటి చక్రమందలి 6 భేదములకు అక్షరసంజ్ఞలు.

(1) ధ న (2) ధ ని (3) ధ ను (4) ధి ని (5) ధి ను (6) ధు ను

72 మేళకర్తలకును పేర్లును, స్వరములకు చక్రనామము లును దిగువపథకములందు వివరింపబడుచున్నవి. వీనిలో శుద్ధ మధ్యమముగల 36 మేళములకు పూర్వమేళములనియును, ప్రతిమధ్యమముగల 36 మేళములకు ఉత్తర మేళములనియును వ్యవహారము.

దిగువ పథకములందు ఎడమవైపున పూర్వమేళముల నామములును కుడివైపున ఉత్తరమేళముల నామములును గలవు. మేళమునకుగల స్వరములలో మధ్యమమును శుద్ధ ముగా వినియోగించుకొనిన పూర్వమేళమనియును లేక ప్రతి మధ్యమమును వినియోగించుకొనిన ఉత్తమ మేళమనియును గ్రహింపవలెను. అయితే పథకములందు మాత్రము మధ్య మము శుద్ధముగానే ఉదహరించబడుచున్నది.

72 మేళకర్త రాగముల నిరూపణ పథకము

(1) ఇందుచక్రము. (7) ఋషిచక్రము.

ర. గ

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
1	కనకాంగి	,,	శు	శు	శు	,,	శు	శు	,,	సాలగము	37
2	రత్నాంగి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	జలార్ణవము	38
3	గానమూర్తి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	ఝాలవరాళి	39
4	వనస్పతి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	నవనీతము	40
5	మానవతి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	పావని	41
6	తానరూపి	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	రఘుప్రియ	42

(2) నేత్రచక్రము.

(8) వసుచక్రము.

ర. గి

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణ స్వరములు, వాని శ్రుతులు.								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
7	సేనాపతి	,,	శు	సా	శు	,,	శు	శు	,,	గవాంభోధి	43
8	హనుమత్తోడి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	భవప్రియ	44
9	ధేనుక	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	శుభపంతువరాళి	45
10	నాటకప్రియ	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	షడ్విధమార్గిణి	46
11	కోకిలప్రియ	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	సువర్ణాంగి	47
12	రూపవతి	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	దివ్యమణి	48

(3) అగ్నిచక్రము. (9) బ్రహ్మచక్రము.

ర. గు

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
13	గాయకప్రియ	,,	శు	అం	శు	,,	శు	శు	,,	ధవళాంబరి	49
14	వకుళాభరణము	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	నామనారాయణి	50
15	మా.మాళ. గౌళ	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	కామవర్ధని	51
16	చక్రవాకము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	రామప్రియ	52
17	సూర్యకాంతము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	గమనశ్రమ	53
18	హాటకాంబరి	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	విశ్వంభరి	54

(4) వేదచక్రము. (10) దిశచక్రము.

రి. గి

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
19	ఝుంకారధ్వని	,,	చ	సా	శు	,,	శు	శు	,,	శ్యామలాంగి	55
20	నఠభైరవి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	షణ్ముఖప్రియ	56
21	కీరవాణి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	సిం. మధ్యమము	57
22	ఖరహరప్రియ	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	హేమవతి	58
23	గౌరీమనోహరి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	ధర్మవతి	59
24	వరుణప్రియ	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	నీతిమతి	60

(5) బాణచక్రము. (11) రుద్రచక్రము.

రి. గు

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
25	మారరంజని	,,	చ	అం	శు	,,	శు	శు	,,	కాంతామణి	61
26	చారుకేశి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	రిషభప్రియ	62
27	సరసాంగి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	లతాంగి	63
28	హరికాంభోజి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	వాచస్పతి	64
29	ధీరశం. భరణము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	మేచకళ్యాణి	65
30	నాగానందిని	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	చిత్రాంబరి	66

(6) ఋతుచక్రము. (12) ఆదిత్యచక్రము.

రు. గు

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స	.	
31	యాగప్రియ	,,	షు	అం	శు	,,	శు	శు	,,	సుచరిత్ర	67
32	రాగవర్ధని	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	జ్యోతిస్వరూపిణి	68
33	గాం. భూషణి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	ధాతువర్ధని	69
34	వాగధీశ్వరి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	నాసికాభూషణి	70
35	శూలిని	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	కోసలము	71
36	చలనాట	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	రసికప్రియ	72

(౫) "మేళములకు కటపయాది సంజ్ఞలు"

72 మేళములకు పేర్లు క. ట. ప. య. అను నాలుగు వర్గల యందుగల అక్షర క్రమము ననుసరించి నిర్ణయింప బడినవి.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
క వర్గునకు:—	క	ఖ	గ	ఘ	ఙ	చ	ఛ	జ	ఝ	అను

తొమ్మిది అక్షరములును

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
ట వర్గునకు:—	ట	ఠ	డ	ఢ	ణ	త	థ	ద	ధ	అను

తొమ్మిది అక్షరములును

	1	2	3	4	5	
ప వర్గునకు:—	ప	ఫ	బ	భ	మ	అను అయిదు అక్ష

రములును

	1	2	3	4	5	6	7	8	
య వర్గునకు	య	ర	ల	వ	శ	ష	స	హ	అను ఎని

మిది అక్షరములును ప్రసిద్ధములు.

శాస్త్రమందు "కాదిర్నవోటాదినవ పాదిపంచ యాద్యష్టకం." అని పై విధముగా చెప్పబడినవి. ఙ, ఞ, న. అను అక్షరములు ఎచ్చటవచ్చినను సున్నగా (౦) గ్రహించ వలెను.

మేళముయొక్క పేరునుబట్టి ఆ మేళముయొక్క సంఖ్యను తెలియుటకు విధానము.

మేళము పేరునందు మొదటనుగల రెండు అక్షరములు పై నాలుగు వర్గులలోను ఏ వర్గులో ఏ సంఖ్యలో నున్నవో చూచుకొని క్రమముగానున్న ఆ రెండు సంఖ్యలలోను రెండవ దానిని మొదటిదానినిగాను, మొదటిదానిని రెండవదానినిగాను వరుసగా ఉంచిన అది ఆ మేళముయొక్క సంఖ్యయగును. మేళకర్త పేరునందుగల మొదటి రెండు అక్షరములలోను "న" అను అక్షరమున్నచో దానిని సున్న (౦) గా గ్రహించవలెను.

ఉదాహరణము

కామవర్ధని అను మేళముయొక్క సంఖ్యను తెలియుటకుముందు ఈ మేళమునందు మొదటనుగల కా. మ. అను రెండు అక్షరములకు అంకెలను తెలియవలెను. క. అనునది కవర్గమున 1 వది. మ. అనునది మూడవ వర్గునందు 5 వది. అప్పుడు వరుసగా 15 అంకెలువచ్చును. ఈ రెంటిని అటుది యిటు, యిటుది అటు మార్చిన 51 అగును. కామవర్ధని మేళము సంఖ్య 51 అని తేలినది. అటులనే 'హనుమత్తోడి' మేళమందు మొదటనుగల "హ" నాలుగవ వర్గులో 8 వది. ను అను దానికి ౦. అని చెప్పబడినది. వరుసగా 80 అని వచ్చిన వానిని అటుది యిటు యిటుది అటు మార్చిన 08 వచ్చును. ఇచ్చట సున్నకు విలువ లేదుగాన 8 వ మేళము హనుమత్తోడి అని తేలినది. నఠభైరవియందు పై విధముగ ముందు సున్నకు పిమ్మట రెండు, 02 అని వచ్చును. వీటిని మార్చిన 20 అని వచ్చును. ఇది నఠ

భైరవి మేళమునకు సంఖ్య. 72 మేళములందును రెండంకెలకు మించి లేవు గాన మేళముయొక్క పేరునుండి రెండక్షరములకు మాత్రమే అంకెలను చూచుకొనవలసివచ్చినది. రెండక్షరములకు అంకెలను తెలిసినపిమ్మట ఎడమ వైపున సున్న వచ్చినది గదా దానికి విలువలేదుగదాయని తీసివేయకూడదు. ఆ రెంటిని అటుయిటు మార్చిన పిమ్మట సున్నకు విలువయేర్పడును. ఈ విధముగా మార్చినపిమ్మట ఎడమ వైపున సున్న యుండేయెడల దానికి మాత్రము విలువయుండదు.

72 మేళములలోను 1 సూర్యకాంతము 2 షణ్ముఖప్రియ 3 షడ్విధమార్గిణి 4 ధర్మవతి 5 సింహేంద్రమధ్యమము ఈ విధమగు మేళములయందు రెండవ అక్షరము సంయుక్తాక్షరము. సంఖ్యలను దెలుసుకొనుటకుగాను ఈ మేళములందు సంయుక్తాక్షరము నందలి వత్తులనే గ్రహించవలెను అప్పుడు పై మేళములందు రెండవ యక్షరమును క్రమముగా య, మ, వ, మ, మ. అను యక్షరముల ననుసరించి సంఖ్యలను దెలియవలయును.

కాని ఈ విధానము మేళముల సంఖ్య నుబట్టి పేరును దెలియుటకు అంతగా ఉపకరించదు. ఒక మేళముయొక్క సంఖ్య ననుసరించి ఆ మేళమునగల స్వరముల శ్రుతులను దెలియు విధానము చెప్పబడుచున్నది.

మేళముయొక్క సంఖ్యయందు ఆరు సంఖ్య ఎన్ని పర్యాయములు పోవునో చూడవలెను. దానినిబట్టి రి. గ. ప్రస్తార భేదములు అన్ని గడచినట్లగును. 6 వంతున తీసివేయగా లేక

భాగించగా శేషము మిగిలెనేని ఎన్ని ఆరులు పోయినవో రి. గ భేదములన్ని గడచి తరువాతనుగల రి. గ భేదములోని శ్రుతు లగును. ఆ శేషమును ధ. ని భేదములలో ఏ సంఖ్యయో ఆశ్రుతులు దానినిబట్టి తేలును. మేళసంఖ్య 36 లోగానే యున్న మధ్యమము శుద్ధమధ్యమమని స్పష్టమగును. స ప లకు మార్పేమియు ఉండదు. గాన అన్ని స్వరములు తెలసినట్లే యగును.

ఉదాహరణము

హరికాంభోజి మేళముసంఖ్య 28. ఈ మేళమునందలి స్వరములకు శ్రుతులను తెలియవలయుననిన 28 ని, 6 చేత భాగించవలెను. అప్పుడు 6 సంఖ్య 28 లో (28 ÷ 6) 4 మారులు పోగా యిక 4 మిగులును. అనగా రి. గ ప్రస్థార భేదములు నాలుగు గడచి అయిదవదానికి వచ్చినదని తాత్పర్యము. అయి దవ భేదమందు చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము ఉన్నది. శేషమువచ్చిన నాలుగును ధ. ని. భేదములలో చూడవలెను. అందు నాలుగవదానిలో చతుశ్రుతి ధైవత మును, కైశికి నిషాదమును గలవు. ఈ మేళ సంఖ్య 36 కు లోగానేయున్నది గాన మధ్యమము శుద్ధమధ్యమము.

ఉదాహరణము

		చ.	అం.	శు.		చ.	కై.	
28	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స

ఈ ప్రకారము మేళమందలి స్వరములన్నియు తెలిచు బడినవి.

మేళసంఖ్యనుండి 6 వ వంతును తీసివేయగా శేషము మిగిలినచో ఎన్ని అసలు తీసివేయబడినవో ఆ సంఖ్యయందు రి. గ లకును, తరన భేదమందు ధ. ని లును చూచుకొనవలెను.

ఉదాహరణము

వరుణప్రియ మేళము 24 వ మేళము. ఈ మేళ సంఖ్య యందు 6 సంఖ్య (24 ÷ 6) నాలుగు పర్యాయములు పోవును. శేషము లేదు. గనుక రి. గ భేదము 4 వదియు, ధ. ని భేదము 6 వది యగును.

ఉదాహరణము

		చ.	సా.	శు.		ష.	కా	
24	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స

మేళముయొక్క సంఖ్య 36 కు మించియున్నపుడు అందుండి 36 ను తీసివేసి మిగిలినదానికి పైవలెనే శ్రుతులను చూచుకొనవలెను. మధ్యమము మాత్రము ఇచ్చట ప్రతిమధ్యమమని తెలియవలెను.

ఉదాహరణము

కామవర్ధని మేళసంఖ్య 51. ఇందుండి 36 ను తీసివేసిన (51—36) = 15 వచ్చును. ఈ 15 సంఖ్యామేళమునందు శుద్ధ మధ్యమమును తొలగించి ప్రతిమధ్యమమును వినియోగించిన కామవర్ధని మేళమగును. 15 మేళమునందు 6 సంఖ్య రెండు పర్యాయములుపోగా (15 ÷ 6) 3 శేషముమిగిలినది. గనుక, రి. గ. భేదములు రెండుగడచి మూడవదియు, ద. ని భేదము లల్లో మూడవదియు అగుచున్నది.

ఉదాహరణము

		శు.	అం.	శు.		శు.	కా.	
15	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స

ఇది మాయామాళవ గౌళమేళము. దీనియందు శుద్ధ మధ్యమమునకు బదులు ప్రతిమధ్యమమును వినియోగించిన

		శు.	అం.	ప్ర.		శు.	కా.	
51	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	అని కామ

వర్ధని మేళమగును.

(6) సంపూర్ణము

సంపూర్ణములు, షాడవములు, ఔడవములు అని రాగములు మూడు విధములు. అందు ఆరోహణమందును, అవరోహణమందును సప్తస్వరములుగలది సంపూర్ణరాగము. అయితే ఆరోహణావరోహణములందు ఎచ్చటనైనను సరే సప్తస్వరములు పూర్తియైన అట్టిది సంపూర్ణమేనని కొందరి మతము. అనగా ఆరోహణమందు ఒక స్వరము లోపించియున్న ఆ స్వరము అవరోహణమందు ఉన్నచో అది సంపూర్ణమని ఆ మతముయొక్క తాత్పర్యము. అటులనే అవరోహణమందు లోపించిన స్వరము ఆరోహణమందున్నచో సంపూర్ణమేనని చెప్పబడినది. నేడుమాత్రము ఆరోహణావరోహణముల రెంటి యందును సప్తస్వరములు పూర్తిగా యుండుటయే సంపూర్ణముగా వ్యవహరింపబడుచున్నది. పైన వివరించబడిన మేళకర్తలన్నియు సంపూర్ణరాగము లగుచున్నవి.

(7) షాడవము

ఆరుస్వరములు ఆరోహణావరోహణములందుగల రాగములు షాడవములనబడినవి. సప్తస్వరములలో ఇవి ఆరుగలవు.

ఉదాహరణము

	ఆరోహణము		అవరోహణము
(1)	స రి గ మ ప ధ స	=	స ధ ప మ గ రి స
(2)	స రి గ మ ప ని స	=	స ని ప మ గ రి స
(3)	స రి గ మ ధ ని స	=	స ని ధ మ గ రి స
(4)	స రి గ ప ధ ని స	=	స ని ధ ప గ రి స
(5)	స రి మ ప ధ ని స	=	స ని ధ ప మ రి స
(6)	స గ మ ప ధ ని స	=	స ని ధ ప మ గ స

(8) ఔడవము

అయిదు స్వరములు ఆరోహణావరోహణములందుగల రాగములు ఔడవములని చెప్పబడినవి. సప్తస్వరములనుండి యివి 15 పుట్టినవి.

ఉదాహరణము

(1)	స రి గ మ ప స	=	స ప మ గ రి స
(2)	స రి గ మ ధ స	=	స ధ మ గ రి స
(3)	స రి గ మ ని స	=	స ని మ గ రి స

(4)	స	రి	గ	ప	ధ	స	=	స	ధ	ప	గ	రి	స
(5)	స	రి	గ	ప	ని	స	=	స	ని	ప	గ	రి	స
(6)	స	రి	గ	ధ	ని	స	=	స	ని	ధ	గ	రి	స
(7)	స	రి	మ	ప	ధ	స	=	స	ధ	ప	మ	రి	స
(8)	స	రి	మ	ప	ని	స	=	స	ని	ప	మ	రి	స
(9)	స	రి	మ	ధ	ని	స	=	స	ని	ధ	మ	రి	స
(10)	స	రి	ప	ధ	ని	స	=	స	ని	ధ	ప	రి	స
(11)	స	గ	మ	ప	ధ	స	=	స	ధ	ప	మ	గ	స
(12)	స	గ	మ	ప	ని	స	=	స	ని	ప	మ	గ	స
(13)	స	గ	మ	ధ	ని	స	=	స	ని	ధ	మ	గ	స
(14)	స	గ	ప	ధ	ని	స	=	స	ని	ధ	ప	గ	స
(15)	స	మ	ప	ధ	ని	స	=	స	ని	ధ	ప	మ	స

మిగతా విశేషములు రెండవ భాగమున వివరింపబడును.

4. తాళము

(1) తాళాంగములు

అనుద్రుతము, ద్రుతము, లఘువు అను మూడు తాళాంగములు యిచ్చట వివరింపబడుచున్నవి.

అనుద్రుతము

దీనికి రూపచిహ్నము ◡ అరసున్న ఎడమ అరచేతిలో కుడిఅరచేతితో దెబ్బకొట్టుట దీనికి వినియోగము.

ఈ హస్తక్రియ (దెబ్బ)కు ధ్రువక్రియ అని పేరు. ఘాత అను వ్యవహారముకూడ గలదు. సప్తతాళములలో ఒక ఝంప తాళమందు మాత్రమే యిది వినియోగమగుచున్నది. ఇది శబ్దక్రియ.

ద్రుతము

దీనికి రూపచిహ్నము ౦ సున్న. అనుద్రుతమునందు వలెనే ఎడమ అరచేతిలో దెబ్బనుకొట్టి పిమ్మట దెబ్బకొట్టిన కుడిచేతిని ముందునకు విసరుట దీనికి వినియోగము. దెబ్బకు ఘాతయనియును, చేతిని ముందుకు విసరుట ఉసి అనియును సామాన్యముగ వ్యవహరించుచున్నారు. దెబ్బకు ధ్రువక్రియ యనియును, ఉసికి విసర్జితక్రియ యనియును అసలుపేర్లు. ఈ రెండు క్రియలను సమాన కాలములలో అనుష్ఠించవలెను. తాళము నడచు మార్గకాలము ననుసరించి దీని కాలము నిర్ణయ మగును. మార్గవిషయము ముందు వాచకములలో రాగలదు.

లఘువు

దీనికి రూపచిహ్నము । ఈ విధమగు నిలువుగీటు. పై అంగము లందువలెనే ఎడమ అరచేతిలో దెబ్బనుకొట్టి పిమ్మట చిటికెనవ్రేలు మొదలు వ్రేళ్లను ఎంచుట దీనికి వినియోగము. ఈ సందర్భములో ఎడమచేతి వ్రేళ్లను కుడిచేతి యొక్క ఆయా వ్రేళ్లతోనే ఎంచవలెను. ఇందు దెబ్బ (ధ్రువక్రియ) ఒకటే శబ్దక్రియ. వ్రేళ్లను ఎంచునవి నిశ్శబ్దక్రియలు.

(2) లఘువుయొక్క జాతులు

లఘువును వేయుటకు వ్రేళ్లను ఎంతవరకు ఎంచవలయునను సంశయము కలుగును. అందులకు జాతిలక్షణములు చెప్పబడుచున్నవి.

చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణములని లఘుజాతులు అయిదు విధములు. ఈ లఘువు చతురశ్ర జాతియందు 4 క్రియలను, త్రిశ్ర జాతియందు 3 క్రియలను, మిశ్ర జాతియందు 7 క్రియలను, ఖండ జాతియందు 5 క్రియలను, సంకీర్ణ జాతియందు 9 క్రియలను కలిగియుండును. ఈ క్రియలను చతురశ్ర జాతియందు ఘాతవేసి చిటికెనవ్రేలు వరకును, అటులనే త్రిశ్ర జాతియందు అనామిక వ్రేలువరకును ఎంచవలెను. మిశ్ర జాతియందు ఈవిధము ఎంచగా వ్రేళ్లన్నియు పూర్తిగా ఎంచబడినను యింకొక క్రియ మిగులును. అప్పుడు తిరిగి చిటికెన వ్రేలిని ఎంచి ఆ కొరవను భర్తీ చేయవలెను.

ఒక పర్యాయము వ్రేళ్లనుపూర్తిగా ఎంచుటతో లఘువు నందలి క్రియలసంఖ్య పూర్తి కానపుడు తిరిగి చిటికెనవ్రేలు మొదలు ఎంచవలెను. గాని తిరిగి దెబ్బకొట్టకూడదు.

ఖండజాతి లఘువునందు పై వలెనే తర్జనీ వ్రేలివరకు ఎంచవలెను. సంకీర్ణజాతి లఘువునందు ఒక పర్యాయము వ్రేళ్లను పూర్తిచేయగా దెబ్బతోసహా 6 క్రియలగును. ఇంకా మూడు మిగిలియుండును. తిరిగి చిటికెనవ్రేలినుంచి ప్రారంభించిన మధ్యమ వ్రేలితో లఘువుసంఖ్య పూర్తియగును.

ఈ చెప్పబడిన అయిదు లఘువులలోను ఘాత ఒకటే శబ్దక్రియ. వ్రేళ్లను ఎంచునపుడు ధ్వనిపుట్టకూడదు.

సప్త తాళములు

1 ధ్రువతాళము, 2 మఠ్యతాళము, 3 రూపకతాళము, 4 ఝంపతాళము, 5 త్రిపుటతాళము 6 అటతాళము 7 ఏకతాళము, అను ఏడుతాళములు నేడు వాడుకలోగలవు. ఈ తాళములకు సప్తతాళములని పేరు. ఇవి పైన వివరింపబడిన అను ద్రుతము, ద్రుతము, లఘువు అను తాళాంగముల వలన యేర్పడినవి.

సప్త తాళాంగములు

1 ధ్రువతాళమునకు	అంగములు	I O I I
2 మఠ్యతాళమునకు	,,	I O I

3	రూపకము	,,	o I
4	ఝంప	,,	I ◡ o
5	త్రిపుట	,,	I o o
6	అట	,,	I I o o
7	ఏక	,,	I

పై తాళాంగములలో లఘువు ఒకటే జాతిమార్పును పొందును. ఒక తాళమునందు ఎన్ని లఘువులున్నను మొదటి లఘువును ఏ జాతిలో వాడిన మిగతా లఘువులనుకూడ ఆ జాతిలోనే నడుపవలెను. పై తాళములందలి లఘువును ఏ జాతిలో విని యోగించుకొనిన అది ఆజాతి తాళమని పిలువబడుచున్నది. ఈ విధమున ఒక్కొక్క తాళమునందు చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మొదలైన అయిదు జాతుల లఘువులను వేరు వేరుగా వినియోగించునపుడు ఆయా లఘువులజాతి ననుసరించి అయిదు తాళము లగుచున్నవి. సప్త తాళములు జాతిభేదమును పొందుట వలన ఒక్కొక్క తాళము అయిదేసి తాళములై మొత్తము (7 × 5) 35 తాళము లగుచున్నవి.

సప్త తాళములపేర్లు, వాటి అంగములు, జాతిభేదములు, ఒక్కొక్క జాతియందుగల హస్తక్రియల సంఖ్య, ఒక్కొక్క జాతి తాళమునకుగల పేరు దిగువ పథకమున వివరింపబడు చున్నవి.

సప్తతాళ విమర్శన పథకము

తాళ జాతులు

సం	తాళముల పేర్లు	తాళాంగములు	చతురశ్ర జాతి	త్రిశ్ర జాతి	మిశ్ర జాతి	ఖండజాతి	సంకీర్ణజాతి
1	ధ్రువతాళము	I O I I	14 శ్రీకర	11 మణి	23 పూర్ణ	17 ప్రమాణ	29 భువన
2	మఠ్యతాళము	I O I	10 సమ	8 సార	16 ఉదీర్ణ	12 ఉదయ	20 రావ
3	రూపక తాళము	O I	6 పత్తి	5 చక్ర	9 కుల	7 రాజ	11 బాదు
4	ఝంపతాళము	I ◡ O	7 మధుకర	6 కదంబ	10 సుర	8 చణ	12 కర
5	త్రిపుట తాళము	I O O	8 ఆది	7 శంఖ	11 లీల	9 దుష్కర	13 భోగ
6	అటతాళము	I I O O	12 లేఖ	10 గుప్త	18 లోయ	14 విదళ	22 ధీర
7	ఏకతాళము	I	4 మాన	3 సుధా	7 రాగ	5 రతి	9 వసు
			I	౩	౭	౫	౯

5. రాగలక్షణములు

ఈ ప్రకరణమున—

(1) మాయామాళవగౌళ, (2) మలహరి, (3) తోడి, (4) భైరవి, (5) దర్బారు, (6) మోహన, (7) కాంభోజి, (8) కమాచి, (9) ధీరశంకరాభరణము, (10) అఠాణా, (11) శుద్ధసావేరి, (12) మేచకల్యాణి, అను 12 రాగములకు లక్షణములు చెప్పబడుచున్నవి.

1 మాయామాళవ గౌళ రాగలక్షణము

15 వ మేళకర్తరాగము. 3 వ అగ్నిచక్రము. సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము :	స రి గ మ ప ధ ని సే
అవరోహణము :	సే ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, కాకలి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గాంధారపంచమములు న్యాస స్వరములు. గాంధారనిషాదములు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

విశేషము

ఈ మేళమునందు షడ్జమునకు రి. ని. స్వరములును, మధ్యమమునకు గ. స్వరమును, పంచమమునకు ధ. స్వరమును ద్విశ్రుతి న్యాయముతోనున్నవి. ఈ విధముగ ముఖ్య సంవాదులగు స. మ. ప. స్వరములకు సమానములగు అంతరములలో నుండి సంవాదులుగగూడ నుండుటచే అభ్యసించుటకు, సులభముగా నుండునని సరళీలు మొదలు గీతముల వరకు ముందు ఈ రాగముననే విద్యార్థులకు బోధించుచున్నారు.

ఇందు శుద్ధరిషభము, శుద్ధధైవతము అనునవి రెండు శ్రుతులుగలవి. అనగా 22 శ్రుతుల పద్ధయందు షడ్జము తరువాతను రెండవ శ్రుతియందు శుద్ధరిషభమును, పంచమము తరువాత రెండవ శ్రుతియందు శుద్ధధైవతమును వినియోగ మగుచున్నవి. అటులనే షడ్జము తరువాత 7 వ శ్రుతియందు అంతర గాంధారమును, పంచమము తరువాత 7 వ శ్రుతియందు కాకలి నిషాదమును చెప్పబడినని.

ప్రయోగ స్వరములు

సా ని ధ, ని సా రి గ రీ — గ రి గ మ ప మ
గ మ ప ధ పా — గ మ ధ ప మ గ రి సా
ప ధ ప ని ధ ప మా — ప ధ ని సే రి సే
సే రి గే మ గే రి సే — రి సే ని ధ పా
ధ పా మ గ రి సా — స ని ధ, ని సా

2. మలహరి రాగలక్షణము

15 వ మేళకర్తయగు మాయామాళవ గౌళ రాగ జన్యము 3 వ అగ్నిచక్రము. ఔడవషాడవము.

స్వరములు

ఆరోహణము: స రి మ ప ధ స

అవరోహణము: స ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు గ. ని. స్వరములును, అవరోహణ మందు ని. స్వరమును వర్జ్యములు.

స్వరముల గుణములు

అంతరగాంధారము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

ధైవతము గ్రహస్వరము, షడ్జము న్యాసస్వరము. ప్రాతఃకాలమున గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పర స్వరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

స రి మా గ రి సా – స ధ. ధ. సా – ధ స స రి – స రి మ గ రి –
గ రి మ ప ధా ప – ప మ గ రి రి స – రి రి ప మా గ రి –
మ గ రి మా పా – ప ధ స రి స – గ రి స రి రి స మ గ రి స
స ధ ప మ గ రి స – ధ. స రి మా గ రి – స రి గ రి సా.

౩. తోడి రాగలక్షణము

౮వ మేళకర్త రాగము. ౨వ నేత్రచక్రము. సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము: స రి గా మ ప ధ నీ సే
అవరోహణము: సే ని ధ ప మ గా రి స

స్వరముల శ్రుతులు

సాధారణ గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

సాధారణ గాంధారము కొంచెము తగుగా పలుకును.

గ్రహన్యాసములు

షడ్జము గ్రహన్యాసములు. శుద్ధధైవత సాధారణ గాంధారములు ఛాయాస్వరములు, సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

స రి గ మ ధ ని సా - సే ని ధ మ గ రి సా.

అను షాడవ ప్రయోగము వలన రక్తి కలుగును.

గ మ ధ ధ మ గా - స మా గ రి స - రి గ రి గా - ధ ని ని రి ధ గ రి.

ఈ మున్నగు ప్రయోగములు రంజకములు.

సా ని ధ. ని - ధా. ని స రి గ మ గ రి స ని -
ధ. గ రి గ స రి - మ గ రి సా - గ రి స ని సా - గ మ పా -
ప మ గా రి సా - మ గ మ ప ధ ప మ - ధ ప మ గ మ మ గ రి సా -
రి గా మా ధా - రి గ మ ధ - మ ధ ని ధా - గ మ ధ ని సే ని ధ మ గ రి సా
ప ధ పా - ప ధ ని సా - సే రి గే రి సా - మ ధ ని రి సా - ని రి సే ని -
గే మే గే రి సే ని గే రి సే ని ధ ప - ని ధ మ గ రి స - ని ధ. ని - స రి సా.

ఈ రాగము హనుమత్తోడి యని వ్యవహరింపబడు చున్నది. మేళకర్త సంఖ్యకొరకు 'హను' అను రెండక్షరములు మొదటను చేర్చబడినవి. లక్షణములందు చెప్పబడిన కటప యాది లెక్కప్రకారము "హను" అక్షరములు 8 వ సంఖ్యను తెలుపును.

ఈ రాగమున శుద్ధరిషభము విశేషముగ మామూలు కంటెను ఒకశ్రుతి తక్కువ నాదముకలదగుచున్నది. అనగా షడ్జమునకును శుద్ధరిషభమునకును మధ్యనుగల శ్రుతియందు వినియోగమగుచున్నది. షడ్జముతరువాతను మొదటిశ్రుతినిఆశ్ర యించునని తాత్పర్యము:— మరియును గాంధారము సాధా రణగాంధారము కంటెను ఒకశ్రుతి తగ్గుగాపలుకును. ఈ శ్రుతి షడ్జముతరువాతను అయిదవది యగుచున్నది. పూర్వము యిది శుద్ధ గాంధారస్థానము.

4. భైరవి రాగలక్షణము

20 వ మేళకర్తయగు నఠభైరవి రాగజన్యము. 4 వ వేద చక్రము. సంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సా
అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, సాధారణగాంధారము, కైశికి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

చతుశ్శ్రుతి ధైవతము ఆరోహణమందు అన్యస్వరము.

గ్రహన్యాసాదులు

ధైవతము గ్రహస్వరము. రి. గ. మ. ని. స్వరములు ఉపన్యాసములు. సాయంకాలమున గానముచేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

(1) అన్యస్వర ప్రయోగములు

ప ధ ని సా – ని ధ ని స – నీ స ధ ని స.

ఈ మూన్నుగు ప్రయోగములందు కూడ ధైవతము చతుశ్శ్రుతిగా ప్రయోగింపబడుచున్నది.

(2) సాధారణ ప్రయోగములు

స గ రి గ మ ప – ని స గ రి గ మ ప మ గ రి – ని ధ ప మ ప ధ ని సా –
ప [illegible] ని ధ ని సా – రి సా ని ధ ని సా రి సా – నీ ధ పా – ధ ని సా – గా రి సా –
నీ నీ ధ. పా – ధ. ని సా – ప ధ. ని స రి గా రి సా – గ గా రి సా –

రి గ స రి గ మా–గ మ ప ధ పా – ప ధ ని ధ ని సా –ప ధ ని సరీ సా –
స ని ధ పా–స రి గ రి స ని ధ పా–ని స్ని ధ పా– మ ప ధ ప మ గా రి –
స రి మ గా రి – సా న్సీ ధ. న్సీ సా.

ఈ రాగమున అపుడపుడు గాంధారము సాధారణ గాంధారమునకంటెను ఒక శ్రుతి తక్కువగాను, నిషాదము కైశికి నిషాదమున కంటెను ఒక శ్రుతి తక్కువగాను పలుకును. ఇవి క్రమముగా షడ్జపంచమములకు తరువాతను అయిదవ శ్రుతి యందుంటున్నవి. ఈ శ్రుతి స్థానములు పూర్వము క్రమముగా శుద్ధగాంధార శుద్ధనిషాదములకు స్థానములుగా చెప్పబడినవి.

5. దర్బారు రాగలక్షణము

22 వ మేళకర్తయగు ఖరహరప్రియరాగ జన్యము. 4 వ వేదచక్రము. షాడవ – వక్రసంపూర్ణము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ని స
అవరోహణము : స ని ధ ప మ రి గా రి స

ఆరోహణమందు గాంధారము వర్జ్యము.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, చతుశ్శ్రుతి ధైవతము, కైశికినిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జస్వరము గ్రహన్యాసములు. గ. ని. లు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానముచేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

గ గ రి స – రి మ ప ధ = గా , , రి స – స న్ని ధ ప గ గ్గా రి స –
ధ ని స రి ని స ధ ప – నీ ధ ప మ గా రి స – ని న్ని ధ ప మ – గ గ్గా రి స –
నీ ధ ప మ – గా రి స – రి సా న్నీ స రి – గా రి స – ధ ప మ ప గ గ్గా రి స –
రీ ప్ప మ పా – మ ప ధ ప – ధ నీ సా – మా ప ధ ని స రీ సా –
గా రి స – నీ ధ ప – గా రి స – మ ప ధ ని స రి గా రి సా –
రి స నీ ధ ప – ధ రీ స రి నీ ధ ప – స రి గ గ్గా. రి స – ని న్ని ధ ప –
మ ప ధ ని ప మ రీ – గ గ్గా,రి స – న్నీ ధా. న్నీ సా.

6. మోహనరాగ లక్షణము

28 వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజి రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. ఔడువరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ స
అవరోహణము : స ధ ప గ రి స

స్వ ర ము ల కు శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము. రి. గ. ధ. స్వరములు జీవ, న్యాసములు. ఎల్లప్పుడును గానముచేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

స రి గ రి స ధ. సా — గ ప గ రి స ధా. — ప ధ. స రి గా — గ ప గ రి సా —
గ ధ ప గ రి సా — ప ధ స̇ ధా ప — ధ గ̇ రి̇ గ̇ స̇ రి̇ ధ స̇ — ప ధ రి̇ స̇ —
పధ స̇ ధా ప — ధ రి̇ స̇ ధా ప — గ ప ధ రి̇ స̇ ధా ప — రి̇ స̇ గ̇ రీ̇ —
ప̇ గా̇ రి̇ సా̇ — గ̇ రీ̇ స̇ దా — రి̇ సా ధ పా — స ధా ప గ రీ —
ప గా రి సా — స ధ. రీ సా.

7. కాంభోజి రాగలక్షణము

28 వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజి రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. షాడవ సంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము: స రి గ మ ప ధ స̇
అవరోహణము: స̇ ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు నిషాదము వర్జ్యస్వరము.

స్వరములకు శ్రుతులు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము, చతుశ్శ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

కాకలి నిషాదము అన్యస్వరము.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జస్వరము గ్రహన్యాసములు. గ. మ. ధ. ని. లు జీవస్వరములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

స రి మ గ రి - మ గ ప ధ సే - నీ ధ ప - మా గా ప ధ సే -
ప ధ సే నీ ధ - మ ధా ప మ - ని ధా ప మ - ప మ గ రి స - మ గ ప ధా -
ధ ని ప ధ మ ప - రి మ రి ప మ గ - మ గ మ ప ధ ప -
మ గ మ ప ని ధ - ప ని ధ సే - ధ సే రి గ - మా గా రి సే గ రి సా -
రి సే ని ధ ప - గ రి స ని ధ ప - మ గ రి సే ని ధ ప - మ గ రి సా.

కాకలీ నిషాద ప్రయోగములు.

సా ని పా ధ సా - ని ప ధ సా - సే ని ప ధ సా - స స ని ధ ధా.

ఈ రాగమందు నిషాదము ఒక్కొక్కప్పుడు కైశికి కంటెను ఒకశ్రుతి తక్కువగా పలుకును. ఇది పూర్వము శుద్ధ నిషాదమునకు స్థానము.

8. కమాచి రాగలక్షణము

28 వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజి రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. వక్రషాడవ — సంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స మ గ మ ప ధ ని సే
అవరోహణము : సే ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు రిషభము వర్జ్యస్వరము.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము. చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము మ. ధ. స్వరములు జీవన్యాసములు. ఎల్లప్పుడును గానముచేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, అవరోహణమునందు రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ స్వ ర ము లు

ధా ధా – పా ధ ని̣ ధ ప – మా మా – గా మ ని ధ ని ప ని ధ పా ప మా మా –
నీ ధా ని పా ధ ప మా మా గ సా – ధా ప మా – గా రి సా –
సా ని̣ ధ̣. ని̣ సా – స మ గ మ పా – ని ధ ప మ గా మా – ని ధ ని సం రి సం నీ ధా
ప మ ధా – ని ధ నీ – సం ని రీం సాం – సం మం గం రిం సాం – సం రిం సం ని ధా –

9. ధీరశంకరాభరణ రాగలక్షణము

29 వ మేళకర్త రాగము. 5 వ బాణచక్రము. సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సం
అవరోహణము : సం ని ధ ప మ గ రి స

స్వ ర ము ల కు శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కాకలినిషాదము, ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. స. గ. లు న్యాసస్వరములు. ని. గ. మ. ప. లు జీవస్వరములు. మధ్యాహ్నమునను, సాయంకాలమునను గానముచేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగస్వరములు

స ని ధ ని సా - ని స రి గ - మ మా గ రి స - సా పా ప మ గ రీ -
రి గ మ ప ధ ని సా - స పా మ గ రి - స మా గ రి స - గ మ ప ధ -
ధ ప మా - ప ధా ని సా - ధ ని స రి - ని స ధ ని ప ధ ని సా -
మ ప ధ ని స ని ధ పా - రి రి స ని ధ పా - ధ ప మ గ రి సా -
స ధా ప మ గ రి సా - గ రి సా - ని ధ పా మ గ రి సా -
స ని స ధా ప గ మ ప గ రి సా.

ఈ రాగముయొక్క పేరు మొదట ధీర అను రెండక్షరములును మేళకర్త సంఖ్యకొరకు చేర్చబడినవి.

10. అఠాణా రాగలక్షణము

29 వ మేళకర్తయగు ధీరశంకరాభరణ రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. ఔడువ - వక్రసంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి మ ప ని సా

అవరోహణము : సా ని ధా ప మ ప గా రి స

ఆరోహణమందు గ. ధ. స్వరములు వర్జ్యములు.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

సాధారణ గాంధారము, కైశికినిషాదము అన్యస్వరములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము. ధ. న్యాసస్వరము. గ. ధ. లు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానముచేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, ని. గ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ స్వా ర ము లు

రి మ పా – గ మ ప స ని డా – స ని స ప ధ పా – ధ ధ ప మ –
ధ ప మ ప గా – గ మ ప స ని ధా – రి స ధా – ధ ప మ ప గా మ రి సా రి ని స –
స ని ధా ని స ధా – స ధా –
ని రి స ని ప – మ ప గా – మ రి స – సా ని రీ సా.

సాధారణ గాంధార ప్రయోగములు.

ప మ గా మ ప – గ గ రి స –

కైశికి నిషాద ప్రయోగములు.

ధ ధ ని ప మ పా – ప ధ – ధ ని – ని స – ప ధ ని ప.

11. శుద్ధసావేరి రాగలక్షణము

29 వ మేళకర్తయగు ధీరశంకరాభరణ రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. ఔడువరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ సీ

అవరోహణము : సీ ధ ప మ రి స

గాంధార నిషాదములు వర్జ్యస్వరములు.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము – చతుశ్శ్రుతి ధైవతము, ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

పంచమస్వరము గ్రహన్యాసములు. సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

వి శే ష ము

అసలు శుద్ధసావేరి రాగమునందు రి. ధ. స్వరములు శుద్ధములు. నేడు ఈ రెండు స్వరములును చతుశ్శ్రుతులుగా మార్చుకొని 'దేవక్రి' అను రాగమునే శుద్ధసావేరి పేర గానముచేయుచున్నారు.

ప్ర యో గ ము లు

స ధ. సా స – స ధ. రీ రి – స రి మ రీ స – స రి మ ప ధా ప – మ ప ధ ధ ప –
మ ధ ప మ రి మ ప మ రి సా – రి మ ప మ ధ ప ధ సాం సం – సం రిం సాం సం –
స రిం మం రిం సాం సం – రిం రిం సం ధా ప – మ ప ధ రిం సం ధా ప – మ ధ ప మ రీ –
ధ సం ధ ధ ప ప మ మ రీ – మ ధ ప మ రీ సా – ధ. స రీ సా – ధ. స ధ. ప ధ. రీ సా.

12. మేచకల్యాణి రాగలక్షణము

65 వ మేళకర్తరాగము. 11 వ రుద్రచక్రము. సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సే

అవరోహణము : సే ని ధ ప మ గ రి స

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము ప్రతి మధ్యమము – చతుశ్రుతి ధైవతము – కాకలి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము, గ. ధ. లు న్యాసస్వరములు. రి. గ. ధ. స్వరములు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సం వా దు లు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ ము లు

ని ధ. గ రీ – ని గ రి ని రీ రి – ప మ గ రి సా – గా మా పా –
గ మ గ రి సా – మ ప ధ ధ ప మ గ మ పా – మ ప ధా –
మ ధ ని సాం – ప మ గ రి గ మ ప ధ ని సాం – ని గ రి ని ధా –
గ రి ని రి – ని గ రి రి – ని రి సే సాం – మ ధ ప ధ – గ ధ ప మ గ రీ–
ప మ గ రి సా స ని గ రి రీ – ప మ గ రి సా.

దాటు స్వర ప్రయోగములు.

గా నీ - గా ధా - రీ గా - ధా రీ - ధా గా - నీ గా - ని రీ గా.

ఒకేకు స్వర ప్రయోగములు :

గ మ ధ మ గ రీ - నీ ధ మ గ రి - ధ గ రి ని ధ మ గ రీ - ధ రీ సా.

ఈరాగము పేరునందు మొదటను మేచఅను అక్షరములును కటపయాది ప్రకారము మేళకర్త సంఖ్యకొరకు చేర్చబడినది.

ఈ రాగమున గాంధార నిషాదములు రెండును అంతర, కాకలుల కంటెను ఒకశ్రుతి హెచ్చుగాపలుకును. శుద్ధమధ్యమమునకు దిగువను (అవరోహణమందు) గల మొదటి శ్రుతియందు గాంధారమును, షడ్జమునకు దిగువను (అవరోహణమందు) గల మొదటిశ్రుతియందు నిషాదమును అగుచున్నవి. వీట్లకు పూర్వము చ్యుతమధ్యమ గాంధారమనియును, చ్యుత షడ్జ నిషాదమనియును పేర్లు.

8. చతుర్విధ వాద్యములు

తతములు, సుషిరములు, అవనద్ధములు – ఘనములు, అని వాద్యములు నాలుగు విధములు.

1. తతవాద్యములు

తంత్రీయుక్తమైన (తీగెలుగల) వాద్యములు తతములు. అనగా వీణాదులు. వీనిని నేడు జంత్రవాద్యములని వ్యవహరించుచున్నారు. జంత్ర వాద్యములలో ప్రథమమున ఏర్పడినది వీణావాదమ్యు. తరువాత ఏర్పడిన వాద్యములన్నియు వీణా వాద్య ధర్మము ననుసరించియే ఏర్పడినవి.

చిత్ర, విపంచి, పినాకీ, పరివాదిని, నకుల, కిన్నరీ, మత్త కోకిల, ఆలాపినీ మొదలగునవి వీణావాద్య భేదములు. ఇవిగాక వేరురూపాదులుగల ఔదుంబరి, షట్కర్ణము, పౌణము, రావణ హస్తము, సారంగి మొదలగు తత (జంత్ర) వాద్యములు అనేకములు కాలక్రమమున ఏర్పడినవి.

వీణాదులందలి తీగలను గోళ్లచేత ధ్వనింపజేయుటచేత అట్టి నాదము నఖజమని చెప్పబడినది.

2. సుషిర వాద్యములు

రంధ్రములుగల వాద్యములు సుషిరములు. వంశము, పావము – పావికము, మురళి, మధుకరీ, కాహళము, తుండికి, చుక్కా, శృంగము, శంఖము మున్నగునవి సుషివాద్యముల భేదములు.

ఈ వాద్యములలో వంశవాద్యము ముఖ్యముగా చెప్ప బడినది. ఈ వాద్యమును నేడు వేణువని వ్యవహరించుచున్నారు. పై సుషిర వాద్యములలోని కాహళమను వాద్యము నేడు సన్నాయి లేక నాగస్వరము అని వ్యవహరింపబడుచున్నది.

సుషిర వాద్యములందు వాయువును పూరించుటచేత నాదము కలుగుచున్నదిగాన ఈ నాదము వాయుజ మనబడినది.

ఇంతవరకు చెప్పబడిన తతములు, సుషిరములు అను వాద్యములు మాత్రమే రాగగీతాదులను అనుష్ఠించుటకు అనుకూలములు. వీట్లయందు రాగగీతాదులు స్వరములచేత సాధింపనగును.

3. అవనద్ధ వాద్యములు

చర్మముచేత కట్టబడి ముఖముగల వాద్యములు అవ నద్ధములు.

పటహము, మర్దలము, హుడుక్క, కరాట, ఘటము, ఘడసము, ఢవసము, ఢక్కా, కుడుక్కా, కుడువము, రుంజా, డమరుకము, డక్కా, మణిడక్క, డక్కులీ, సెల్లుకము, ఝల్లరీ, భాణము, త్రివళి, దుందుభి, భేరీ, నిస్సాణము, తుంబ కము మున్నగునవి అవనద్ధ వాద్యముల భేదములు.

వీనిలో మర్దలము నేడు ముఖ్యమైనదిగా యున్నది. ఈ మర్దల వాద్యమునే నేడు మృదంగమని వ్యవహరించుచున్నారు.

ఈ వాద్యములయందు నాదము కలుగుటకు ముఖ్య ముగా చర్మమే కారణముగాన ఇందలి నాదము చర్మజ మన బడినది.

4. ఘన వాద్యములు

అభిఘాతము వలన యేదివాయించబడునో అదిఘనము.

కంచుతాళము, ఘంట, క్షుద్రఘంటికా, జయఘంటా, కమ్రా, శుక్తిపట్టము మొదలగునవి ఘన వాద్య భేదములు.

ఈ వాద్యములు లోహముచేత నిర్మింపబడిన వగులచేత వీట్ల యందలి నాదము లోహజమనబడినది. కాష్ఠ గజ్జెలు మున్నగు వానిని వాద్యములలోనికి చేర్చలేదు.

అవనద్ధవాద్యములు, ఘనవాద్యములు అక్షరముల క్రమముచేత సాధింపతగినవి. ఈ అక్షరములకు కొనుగోలు శబ్దమనియును, వాద్యాక్షరము లనియును వ్యవహరించు చున్నారు. అవి తకత కాదులు.

ఈ వాద్యములు రాగ గీతాదులను అనుష్ఠించుటకు అనుకూల పడవు. ఇవి తాళ ప్రధానములు.

ఇంతవరకు వివరింపబడిన తతాది చతుర్విధ వాద్యములను వాదనముచేయుట (వాయించుట) 1. శుష్కము, 2. గీతానుగము, 3. నృత్తానుగము, 4. ఉభయానుగము అని నాలుగు విధములు.

(1) అందు గీత, నృత్తములు లేకుండా చేయబనడి వాదనము శుష్కవాద్యము.

(2) గీతమును (గానమును) అనుసరించు వాదనము గీతానుగము.

(3) నృత్తము (నృత్యము) ను అనుసరించు వాదనము నృత్తానుగము.

(4) గీత, నృత్తముల వెంటని అనుసరించు వాదనము ఉపగానానుగము.

రాజాభిషేక మందును, యాత్రోత్సవము నందును, వివాహాది సర్వమంగళ కార్యముల యందును, ఉత్పాతము, సంభ్రమము, యుద్ధము వీటియందును, వీరరౌద్ర రసములను పొందిన నాటకముల యందును, సమస్త వాద్యములను వాయించవలెను.

స్వల్ప మంగళములయందు కొన్నిమాత్రమే వాయించ తగినవి.

ఈ వాద్యములు రసికులకును, గాయకులకును, నాట్యము చేయు వారికిని, విశ్రాంతిని కలిగించి ఉత్సాహమును కలుగ జేయుచున్నవి.

వీరులయొక్క మంగళము కొరకును, హృదయస్ఫూర్తి కొరకును, దుఃఖోన్మూలనము కొరకును ఉపయోగపడుచున్నవి.

మరియును గీత, నృత్యముల యందుండెడు లోపములను కప్పివేయుచున్నవి.

౫. తంబుర శ్రుతి

గానమునందు ఆధారముగ ప్రమాణముకొరకు నొక శ్రుతిని నియమించుకొనవలయును. అట్టి శ్రుతియే మధ్యస్థాయి ప్రారంభషడ్జము. గానమునందు ప్రథమమున నియమించుకొను శ్రుతినాదము (ఆధారషడ్జము) ఒకటే అయినను సహాయము

కొరకును, రక్తికొరకును ఈ ఆధారషడ్జముతోపాటు మధ్య స్థాయిపంచమమును పైషడ్జమును అనగా తారస్థాయి ప్రారంభ షడ్జమునుకూడ నిర్ణయించుకొనుచున్నారు. అందువలన శ్రుతి కూర్చుకొనుటయనిన సాధారణముగ పైవిధముగ "స ప స" లను పట్టుటయని తాత్పర్యము.

వేదగానము, లౌక్యగానము అని గానము రెండు విధములు. ఈ రెండు గానములకును అనురణనముగల రెండు వాద్యములు ఆధార శ్రుతికొరకు నిర్ణయించబడినవి. వేదగానమునకు ఆధారశ్రుతి ప్రణవము అనగా 'ఓం' అనునది. లౌక్యగానమునకు మధ్యస్థాయి ప్రారంభ షడ్జము. ఇదియే ఆధార శ్రుతి. శ్రుత్యాదులద్వారా జనరంజకము కలుగజేయుటకొరకు ఏర్పడినది లౌక్యగానము.

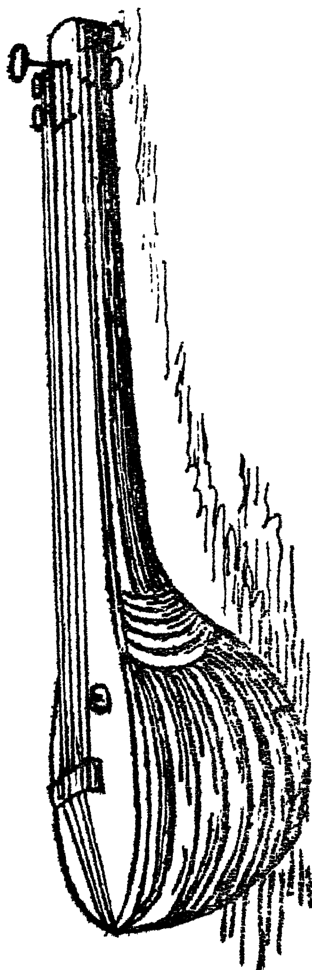
వేదగానమునకు ఆధార శ్రుతియైన ప్రణవమును అనుష్ఠించుటకుగాను కంచుగంటను, లౌక్యగానములలో గాత్రగానమునకును, జంత్ర వాద్య గానమునకును తంబురయను వాద్యమును ఆధారశ్రుతి కొరకు నిర్ణయించబడినది. అటులనే సుషిర వాద్యగానమునకు ఆయావాద్యముల ధర్మముగల సుషిర వాద్యమే ఆధారశ్రుతి కొరకు నిర్ణయించబడినది.

జంత్రగాత్రజ్ఞులు తంబురవంటి జంత్ర వాద్యమునుతప్ప మరియేయితర వాద్యమును శ్రుతికొరకు నిర్ణయించుకొనినను

అట్టివారికి శ్రుతిజ్ఞానము సంపూర్తినొందదు. విద్వాంసులైన వారు గత్యంతరములేక యితర వాద్యములను ఎన్నడైన శ్రుతికొరకు నిర్ణయించుకొనినను అంతప్రమాదము ఉండదు గాని విద్యార్థులు మాత్రము తంబురనే శ్రుతికొరకు నిర్ణయించుకొనవలయును. తంబుర నాదమునందు అనేక విశేషములు గలవు.

తంబురయందు గల నాలుగు తీగలలో మధ్యనుండు రెండు షడ్జతంత్రులలోను ఒక దానిని ముందు గాత్రమునకు అనుకూలమగు నటుల శ్రుతిని నిర్ణయించుకొని పిమ్మట రెండవ తంత్రియందలి శ్రుతి నాదమునుకూడ మొదట నిర్ణయించు కొనబడిన తంత్రినాదముతో సమానముగా జేయువలయును. అప్పుడు మొదటి తంత్రియందలి శ్రుతినాదమందు మనస్సులగ్నమైననేగాని రెండవదానిని దానితో సమానముగ శ్రుతి జేయుట కుదురదు. అందువలన శ్రుతి జ్ఞానము కలుగుటకు తంబురను శ్రుతిజేయుటతోనే ప్రారంభమగును. ఈ విధముగ శ్రుతిజ్ఞానము కలిగినవిద్యార్థులుతమకుచెప్పిన పాఠమును వెంటనే గుర్తించి నిరంతరము గురువు సమీపమున నుండనక్కరలేక యే దోషములులేక గానమును అభ్యసింపగలుగుదురు. మరియును స్వల్పకాలముననే ఉత్తీర్ణులగుదురు గనుక సలక్షణమైన గానము నపేక్షించువారు విధిగా తంబురనే ఆధార షడ్జముకొరకు నియమించు కొనవలయును.

తంబురయందుగల నాలుగు తీగలు ఈ దిగువపటము నందు ఉదహరించిన ప్రకారము శ్రుతి చేయబడుచున్నవి.

ఇందు 1వ తంత్రిని మంద్రపంచమ నాదములోను, 2, 3వ తంత్రులను మధ్యషడ్జనాదములోను, 4వ తంత్రిని మంద్రషడ్జనాదములోను శ్రుతి జేయవలెను.

9 గీతాదుల లక్షణములు

1. గీతము

గీతమన సామాన్యముగా గానమని తాత్పర్యము. ఇదిగాక శాస్త్రగ్రంథములందు ప్రత్యేక గీత లక్షణములు చెప్పబడినవి. కాని వానికి ఈనాడు వ్యవహారము లోపించినది. నేడు గానమును నేర్చుకొనువారు తాళాలంకారములు అయిన పిమ్మట గీతములను కొన్నిటిని అభ్యసించుచున్నారు. ఇవి పిళ్లారి గీతములని, ఘనరాగ గీతములు అని రెండువిధములుగానున్నవి.

దైవపరముగా చెప్పబడిన కీర్తనలు పిళ్లారి గీతములనబడినవి. ఈ వ్యవహారము కన్నడదేశ సాంప్రదాయము ననుసరించి వచ్చినది. అందువలన గీతమున కా పేరువచ్చినది. ఈ గీతములు పుండరీక విఠలుడను భక్తునిచే చెప్పబడినవి. నాట, గౌళ, ఆరభి, శ్రీరాగము, వరాళి మున్నగు ఘనరాగములలో చెప్పబడుటచేత కొన్ని ఘనరాగగీతము లనబడినవి. ఈ పేర్లు వీట్లకు రాగములను పురస్కరించుకొని వచ్చినవి.

పై గీతములకు ప్రత్యేకలక్షణములు ఎచ్చటను కనుపించుటలేదు. సాధారణముగా గానయోగ్యములగు రచనలన్నిటికిని గీతములనుటకలదు. సాహిత్యభాగము పూర్తిగా యున్నదిగాన గీతమనబడినదని కొందరనుచున్నారు. గాని ఆనియమము ఎచ్చటనులేదు. సాహిత్యము తక్కువయైన దానికిని, సాహిత్యము పూర్తిగాగల దానికిని గూడ గీతము లనియే శాస్త్రమునిర్ణయించుచున్నది.

మరియును పై పిళ్లారిగీతములును, ఘనరాగగీతములును పుట్టకపూర్వమే గీతమను వ్యవహారముకలదు. గీతమన పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము అనున్యాయమున లేనివని కొందరను చున్నారు. అట్టి నిర్ణయము ఎచ్చటను కనుపించుటలేదు. ఈనాడు అట్టి కీర్తనలు అనేకములుగలవు. కాని అవిగీతములని వ్యవహరింపబడుటలేదు. కృతులన చేయబడినవి. కీర్తనలన కీర్తింపబడునవి, తరంగములన తరంగమనుపేరుగల 12 ఆశ్వాసములతోకూడిన గ్రంథమునందలి గానయోగ్యమగు రచనల పేరు. ఈ విధముగ గానయోగ్యములగు గద్యపద్యపదములు ప్రత్యేక నామములతో వ్యవహరింపబడుచున్నను అన్నిటికిని గీతములనియే తాత్పర్యము.

లక్షణగీతము

సాహిత్యమునందు రాగలక్షణ మంతయు వివరింపబడిన కీర్తనకు లక్షణగీతమనిపేరు. అట్టి కీర్తనను ఏ స్వరములతో ఎట్టిరాగమున గానముచేయదగునో అందలి అర్థము బోధించును. రాగలక్షణమును బోధించుటకొరకు యిట్టి గీతములు ప్రథమసోపానముగనున్నవి.

రాగలక్షణముల ననుసరించి యివి శుద్ధములని, ఛాయాలగములని, సూడలని మూడువిధములుగా చెప్పబడినవి. ఇందు సూడ అనునది దేశీయపదము. శాస్త్రమందు చెప్పబడిన ప్రకారము రాగఛాయను పొందినగీతము శుద్ధసాలగ సూడమని చెప్పబడినది. సాలగమనినను ఛాయాలగమనినను సమానార్థకములు. ఛాయాలగ పదవికారమే సాలగము. సాలగ సూడ గీతములు ధ్రువాదిసప్తతాళముల భేదములననుసరించి ఏడు

క్షేపములుగా చెప్పబడినవి. లక్షణగీతములనుబోలి రాగలక్షణము లేకయే చెప్పబడిన కీర్తనలుకూడ గీతములనబడుచున్నవి. అవియే పైఘనరాగగీతములు మున్నగునవి.

గోవిందదీక్షితులు, పైడాల గురుమూర్తి శాస్త్రి, వేంకటమఖి, గోవిందాచార్యులు, రామామాత్యుడు, పురందరదాసు మున్నగువారు గీతములను పెరగేయ రచనలనుజేసిరి. అష్టభాషాపదయుక్తమును, అయ్యా, అంవో, తియ్యా అను పదములతోను స్వరరాగములతో గానముచేయబడునది గీతమనికూడకలదు. ఇది దేశీయమైన లక్ష్యము ననుసరించి చేయబడిననిర్ణయము

2. స్వరజతి

స్వరజతికూడ రాగమును అభ్యసించుటకు తోడ్పడును. ఆనాడు అభినయించు నర్తకులకొరకు స్వజతులు ఏర్పడినవి. యిందలి సాహిత్యార్థముకూడ తదనుగుణ్యముగానేయుండును. వీనిలో కొన్నిమాత్రము భక్తితో దైవపరముగాచెప్పబడినవి.

శ్యామా శాస్త్రి, మెలట్టూరు వెంకట్రామశాస్త్రి, స్వాతి తిరునాళ్, వాలాజీపేట కృష్ణస్వామి భాగవతులు మున్నగువారు స్వరజతులనుచెప్పిరి.

3. జతిస్వరము

పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము న్యాయములోనుండి మాతువు (సాహిత్యము) లేక ధాతువు (స్వరము) మాత్రమే యుండి నృత్యకాలక్షేపమున కుపయుక్తమగునట్టి రచన జతిస్వరమనబడినది. జతిస్వరమనునది దేశీయమైన వ్యవహారము. దీనినడక మధ్యమకాలములోనుండును. దీనిని స్వరపల్లవి అని కూడా అందురు.

(౩) తానము

పునరుక్తి లేని స్వరసమూహమునకు తానమని పేరు. ఈ తానములు శుద్ధములని, కూటములని రెండు విధములు.

సప్తస్వరముల నుండి పునరుక్తులు లేక క్రమయుక్తము లైన శుద్ధస్వర సమూహమునకు శుద్ధతానమని పేరు.

సప్తస్వరములనుండి పునరుక్తులులేక క్రమమును వదలి ఏర్పడిన (స్వరప్రస్తారములందలి) స్వరసమూహములకు లేక అట్టి స్వర ప్రస్తారములకు కూటతానములని పేరు.

ఈవిధముగు శుద్ధ, కూట తానములను మాత్రమే మేళ వించి ఏ దేనియొక రాగముననుసరించి రక్తికలుగునటుల పాడుట లేక వాద్యమునందనుష్ఠించుట నేడు తానమని వ్యవహరింప బడుచున్నది. ఇందు తాళముతో నిమిత్తములేదు గాని లయమాత్రము ఉండును. గాత్రముతో ఈ తానమునను ష్ఠించు వారు "అనంతా" అను పదమునుచేర్చి గానము చేయు చున్నారు.

కొందరు రాగముపై కాలమే తానమనుచున్నారు అది సరికాదు. సాధారణముగనే కొందరు రాగమును పై కాల ములో ననుష్ఠించుచున్నారు. విళంబకాలములో నిలుపలేక వారటుల చేయుచున్నారు. అంతమాత్రమున అది తానమగుట లేదు. తానముగూడ త్రికాలములలో ననుష్ఠింపవగును. రాగము ఒకటేఅయినను తానముయొక్క ధోరణికిని రాగము యొక్క ధోరణికిని నడకలో భేదాగలదు.

ఆర్చికము, గాధికము, సామికము, స్వరాంతరము, ఔడువము, షాడవము, సంపూర్ణము అని తానములు ఏడు విధములు.—

ఒక స్వరము గలది ఆర్చికము
రెండు స్వరములు గలది గాధికము
మూడు స్వరములు గలది సామికము
నాలుగు స్వరములు గలది స్వరాంతరము
అయిదు స్వరములు గలది ఔడువము
ఆరు స్వరములు గలది షాడవము
ఏడు స్వరములు గలది సంపూర్ణము

ఈ విధములందు శుద్ధ, కూట తానములు కొన్ని ఈ దిగువను ఉదహరింపబడుచున్నవి. కాని కూటతానములలో గాధిక తానము లుండవు. అందువలన అవిమాత్రము ఆరు విధములు.

శుద్ధ తానములు

1. సంపూర్ణము — స రి గ మ ప ధ ని
2. షాడవ తానములు — స రి గ మ ప ధ / స గ మ ప ధ ని / రి గ మ ప ధ ని
3. ఔడువ తానములు — స రి గ మ ప / స మ ప ధ ని / స రి గ ప ధ
4. స్వరాంతర తానములు — స రి గ మ / రి గ మ ప / రి మ ప ధ

కూట తానములు

1. సంపూర్ణ తానములు — రి స గ మ ప ని ధ / గ మ ధ ప ని రి స
2. షాడవ తానములు — స గ రి ప మ ధ / రి గ మ స ని ధ
3. ఔడువ తానములు — స మ గ ప ధ / రి స గ మ ని
4. స్వరాంతర తానములు — స గ రి మ / రి స మ గ

శుద్ధ తానములు

5. సామిక తానములు } స రి గ / మ ప ధ / రి మ ధ

6. గాధిక తానములు } స రి / మ ప / గ ధ

7. ఆర్చిక తానములు } స / రి / గ

కూట తానములు

5. సామిక తానములు } స గ రి / ధ మ ప

6. గాధిక తానములు } రి స / మ గ

10. వాగ్గేయకారుల చరిత్ర

పురందర విఠలదాసు

ఈయన కర్ణాటక బ్రాహ్మణుడు. మధ్వ (ద్వైత) మతస్థుడు. కర్ణాటకభాషలో గొప్పపండితుడు. పరమ భక్తాగ్రేసరుడు. ఇతడు మొదట కోటీశ్వరుడుగా నుండెను. పండరిపురమందు వేంచేసియున్న శ్రీ పాండురంగ విఠలుస్వామి వారి భక్తుడయ్యెను. భక్త్యాతిశయము వలన విరక్తికలిగి సంగీత సాహిత్యములందు మంచి పండితుడగుటచే ఒక్కొక్క సందర్భమున చేసిన కీర్తనలచే శ్రీ పాండురంగవిఠలు స్వామియొక్క ప్రసన్నతను జెందినవాడైయుండెను. అద్భుతములైన ఇతని చరిత్రలు అనేకములుగలవు. నేటికిని సంగీతమున వాడుకలో గల పిళ్లారిగీతములను ఈ మహనీయుడే రచించెను. మధ్వమత మఠాధిపతులు వారివారి యాస్థాన దేవతాసన్నిధులందు వీరి కీర్తనలను నేటికిని పాడి కొనియాడుచున్నారు. ఈతని కీర్తనలు వేదాంతవిషయమైనవి అనేకములుగలవు. ఈ పురందరవిఠల దాసులు అహోబలుని కాలమునకు మునుపే యుండినటుల కొందరు చెప్పుచున్నారు. ఈయన సూళాదులను కీర్తనలను **రచించెను.**

లక్ష్యము

సూచనలు

1. గానము నభ్యసించు సమయమున సమగ్రీవ శిరఃకాయుడై కూరుచుండవలెను.
2. తాళమును వేయునపుడు చేతులనుగాని మోచేతులనుగాని కాళ్లమీద ఆనించకూడదు.
3. తాళమును కాలిమీద వేయగూడదు.
4. చేతులతో తాళమును వేయునపుడు ఎడమచేయి ఏమియు కదలకూడదు. ఎడమచేతి అర్ధచంద్రహస్తమునందు తాళమును వేయవలెను. మనిషి ఊగకూడదు, కదలకూడదు. చేతులు భుజములవద్దనుంచి కూడ కదలించకూడదు. ఉసి అను క్రియను వేయునపుడు వ్రేళ్లను ముందునకు విసరవలయును. అంతేగాని మొత్తముచేతిని వెలకిలగాచేసి ముందునకు తీసుకొని రాకూడదు.
5. గురువువద్ద పాఠము నేర్చునపుడు ఏసందర్భముననుగూడ దిక్కుల జూడకూడదు. పరాకులేక యుండవలయును.

11. సరళీ స్వరములు

మాయామాళవగౌళ రాగము—త్రిపుట తాళము—చతురస్రజాతి

1 స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ । స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।

2 స రి గ మ - స రి - గ మ । స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
స̇ ని ధ ప - స̇ ని - ధ ప । స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।

3 స రి గ మ - స రి - స రి । స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
స̇ ని ధ ప - స̇ ని - స̇ ని । స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।

4 స రి గ మ - పా - స రి । స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
స̇ ని ధ ప - మా - స̇ ని । స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।

5 స రి గ మ - పా - పా । స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
స̇ ని ధ ప - మా - మా । స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।

6 స రి గ మ - ప మ - గ రి । స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
స̇ ని ధ ప - మ ప - ధ ని స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।

7 స రి గ మ - ప మ - ధ ప । స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
స̇ ని ధ ప - మ ప - గ మ । స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।

8 స ప మ ప - గ మ - రి గ । స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
ప స̇ ని స̇ - ధ ని - ప ధ । స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।

9 సా̇ ని ధ - నీ - ధ ప । ధా ప మ - పా - పా ।
గ మ ప ధ - ని ధ - ప మ । గ మ ప గ - మ గ - రి స ।

10 స̇ స̇ ని ధ - ని ని - ధ ప । ధ ధ ప మ - పా - పా ।
గ మ ప ధ - ని ధ - ప మ గ మ ప గ - మ గ - రి స ।

12. జంటస్వరములు

1. స స రి రి గ గ మ మ - ప ప ధ ధ - ని ని స̇ స̇ ।
స̇ స̇ ని ని ధ ధ ప ప - మ మ గ గ - రి రి స స ।

2. స స రి రి గ గ మ మ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
గ గ మ మ ప ప ధ ధ - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని ।
ప ప ధ ధ ని ని స̇ స̇ - స̇ స̇ ని ని - ధ ధ ప ప ।
ని ని ధ ధ ప ప మ మ - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।
ప ప మ మ గ గ రి రి - మ మ గ గ - రి రి స స ।

3. స స రి రి గ గ రి రి - స స రి రి - గ గ మ మ ।
రి రి గ గ మ మ గ గ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
గ గ మ మ ప ప మ మ - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ ।
మ మ ప ప ధ ధ ప ప - మ మ ప ప ధ ధ ని ని ।
ప ప ధ ధ ని ని ధ ధ - ప ప ధ ధ ని ని స̇ స̇ ।
స̇ స̇ ని ని ధ ధ ని ని - స̇ స̇ ని ని - ధ ధ ప ప ।
ని ని ధ ధ ప ప ధ ధ - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ ।
ధ ధ ప ప మ మ ప ప - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।
ప ప మ మ గ గ మ మ - ప ప మ మ గ గ రి రి ।
మ మ గ గ రి రి గ గ - మ మ గ గ - రి రి స స ।

4. మ మ గ గ రి రి గ గ - స స రి రి గ గ మ మ ।
ప ప మ మ గ గ మ మ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
ధ ధ ప ప మ మ ప ప - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ ।
ని ని ధ ధ ప ప ధ ధ - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని ।
స̇ స̇ ని ని ధ ధ ని ని - ప ప ధ ధ - ని ని స̇ స̇ ।
ప ప ధ ధ ని ని ధ ధ - స̇ స̇ ని ని - ధ ధ ప ప ।
మ మ ప ప ధ ధ ప ప - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ ।
గ గ మ మ ప ప మ మ - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।

రి రి గ గ మ మ గ గ - ప ప మ మ - గ గ రి రి ।
స స రి రి గ గ రి రి - మ మ గ గ - రి రి స స ।

5. స మ గ మ రి గ స రి - స స రి రి - గ గ మ మ ।
రి ప మ ప గ మ రి గ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
గ ధ ప ధ మ ప గ మ - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ ।
మ ని ధ ని ప ధ మ ప - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని ।
ప స̇ ని స̇ ధ ని ప ధ - ప ప ధ ధ - ని ని స̇ స̇ ।
స̇ ప ధ ప ని ధ స̇ ని - స̇ స̇ ని ని - ధ ధ ప ప ।
ని మ ప మ ధ ప ని ధ - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ ।
ధ గ మ గ ప మ ధ ప - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।
ప రి గ రి మ గ ప మ - ప ప మ మ - గ గ రి రి ।
మ స రి స గ రి మ గ - మ మ గ గ - రి రి స స ।

సూచనలు

1. సరళీలు, జంటలు, వీని స్వరస్థానములు బాగాకుదిరిన పిమ్మటనే క్రమముగా రెండు మూడు కాలములలో అభ్యసించవలయును.

2. ఒక్కొక్క స్వరమును ప్రత్యేకముగా శ్రుతిలో కలియునటుల అభ్యసించవలయును.

3. సరళీలను, జంటలను అన్నిటిని అభ్యసించుటకు అవకాశము లేనివారు కొన్నిటిని అభ్యసించవచ్చును.

4. స్వరస్థానములు బాగాకుదిరిన పిమ్మట స్వరాక్షరములకు బదులు స్వరనాదములను అ, ఇ, ఉ. ఎ, ఒ అను ఐదు అక్షరములచేత ప్రత్యేకముగా మూడుకాలములలోను అభ్యసించవలయును.

రి రి గ గ మ మ గ గ - ప ప మ మ - గ గ రి రి ।
స స రి రి గ గ రి రి - మ మ గ గ - రి రి స స ।

5. స మ గ మ రి గ స రి - స స రి రి - గ గ మ మ ।
రి ప మ ప గ మ రి గ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
గ ధ ప ధ మ ప గ మ - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ ।
మ ని ధ ని ప ధ మ ప - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని ।
ప స̇ ని స̇ ధ ని ప ధ - ప ప ధ ధ - ని ని స̇ స̇ ।
స̇ ప ధ ప ని ధ స̇ ని - స̇ స̇ ని ని - ధ ధ ప ప ।
ని మ ప మ ధ ప ని ధ - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ ।
ధ గ మ గ ప మ ధ ప - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।
ప రి గ రి మ గ ప మ - ప ప మ మ - గ గ రి రి ।
మ స రి స గ రి మ గ - మ మ గ గ - రి రి స స ।

సూచనలు

1. సరళీలు, జంటలు, వీని స్వరస్థానములు బాగాకుదిరిన పిమ్మటనే క్రమముగా రెండు మూడు కాలములలో అభ్యసించవలయును.

2. ఒక్కొక్క స్వరమును ప్రత్యేకముగా శ్రుతిలో కలియునటుల అభ్యసించవలయును.

3. సరళీలను, జంటలను అన్నిటిని అభ్యసించుటకు అవకాశము లేనివారు కొన్నిటిని అభ్యసించవచ్చును.

4. స్వరస్థానములు బాగాకుదిరిన పిమ్మట స్వరాక్షరములకు బదులు స్వరనాదములను అ, ఇ, ఉ, ఎ, ఒ అను ఐదు అక్షరములచేత ప్రత్యేకముగా మూడుకాలములలోను అభ్యసించవలయును.

14. తగ్గుస్థాయి స్వరములు

1. స̇ ని ధ ప మ గ రి స – సా̇ ; సా̇ ;
గ రి స ని̣ స రి గ మ – స రి గ మ ప ధ ని స̇

2. స̇ ని ధ ప మ గ రి స – సా̇ ; సా̇ ;
గ రి స ని̣ స స ని̣ స – స ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని̣ స రి గ మ – స రి గ మ ప ధ ని స̇

3. స̇ ని ధ ప మ గ రి స – సా̇ ; సా̇ ;
గ రి స ని̣ ధ ని̣ స రి – స ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని̣ స̇ స̇ ని̣ స – స ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని̣ స రి గ మ – స రి గ మ ప ధ ని స̇

4. స̇ ని ధ ప మ గ రి స – సా̇ ; సా̇ ;
గ రి స ని̣ ధ ప̣ ధ ని̣ – స ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని̣ ధ ని̣ స రి – స ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని̣ స స ని̣ స – స ని̣ స రి గ మ ప మ

5. స̇ ని ధ ప మ గ రి స – సా̇ ; సా̇ ;
గ రి స ని̣ ధ ప̣ మ ప̣ – ధ ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని̣ ధ ప̣ ధ ని̣ – స ని స రి గ మ ప మ
గ రి స ని̣ ధ ని̣ స రి – స ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని స స ని̣ స – స ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని స రి గ మ – స రి గ మ ప ధ ని స

15. దాటుస్వరములు

1. స మ గ మ రి గ స రి – రి ప మ ప గ మ రి గ
గ ధ ప ధ మ ప గ మ – మ ని ధ ని ప ధ మ ప
ప స ని స̇ ధ ని ప ధ – ధ రి̇ స̇ రి̇ ని స̇ ధ ని
ని గ̇ రి̇ గ̇ స̇ రి̇ ని స̇ – స̇ ప ధ ప ని ధ స̇ ని
ని మ ప మ ధ ప ని ధ – ధ గ మ గ ప మ ధ ప
ప రి గ రి మ గ ప మ – మ స రి స గ రి మ గ
గ ని̣ స ని̣ రి స గ రి – రి ధ̣ ని̣ ధ̣ స ని̣ రి స

2. స రి స గ రి గ స రి – రి గ రి మ గ మ రి గ
గ మ గ ప మ ప గ మ – మ ప మ ధ ప ధ మ ప
ప ధ ప ని ధ ని ప ధ – ధ ని ధ స ని స ధ ని
ని స̇ ని రి̇ స̇ రి̇ ని స̇ – స̇ ని స̇ ధ ని ధ స̇ ని
ని ధ ని ప ధ ప ని ధ – ధ ప ధ మ ప మ ధ ప
ప మ ప గ మ గ ప మ – మ గ మ రి గ రి మ గ
గ రి గ స రి స గ రి – రి స రి ని స ని రి స

3. స స రి రి - స స గ గ - స స మ మ - గ గ రి రి
స స రి రి - గ స రి గ - స స రి రి - గ గ మ మ
రి రి గ గ - రి రి మ మ - రి రి ప ప - మ మ గ గ
రి రి గ గ - మ రి గ మ - రి రి గ గ - మ మ ప ప
గ గ మ మ - గ గ ప ప - గ గ ధ ధ - ప ప మ మ
గ గ మ మ - ప గ మ ప - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ
మ మ ప ప - మ మ ధ ధ - మ మ ని ని - ధ ధ ప ప
మ మ ప ప - ధ మ ప ధ - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని

ప ప ధ ధ - ప ప ని ని - ప ప స̇ స̇ - ని ని ధ ధ

ప ప ధ ధ - ని ప ధ ని - ప ప ధ ధ - ని ని స̇ స̇

స̇ స̇ ని ని - స̇ స̇ ధ ధ - స̇ స̇ ప ప - ధ ధ ని ని

స̇ స̇ ని ని - ధ స̇ ని ధ - స̇ స̇ ని ని - ధ ధ ప ప

ని ని ధ ధ - ని ని ప ప - ని ని మ మ - ప ప ధ ధ

ని ని ధ ధ - ప ని ధ ప - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ

ధ ధ ప ప - ధ ధ మ మ - ధ ధ గ గ - మ మ ప ప

ధ ధ ప ప మ ధ ప మ - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ

ప ప మ మ - ప ప గ గ - ప ప రి రి - గ గ మ మ

ప ప మ మ - గ ప మ గ - ప ప మ మ - గ గ రి రి

మ మ గ గ - మ మ రి రి - మ మ స స - రి రి గ గ

మ మ గ గ - రి మ గ రి - మ మ గ గ - రి రి స స ||

16. అలంకారములు

(1) ధ్రువతాళము |O||

చతురశ్ర జాతి	లఘువు ।	ద్రుతము O	లఘువు ।	లఘువు ।	14 క్రియలు
	స రి గ మ	గ రి	స రి గ రి	స రి గ మ	
	రి గ మ ప	మ గ	రి గ మ గ	రి గ మ ప	
	గ మ ప ధ	ప మ	గ మ ప మ	గ మ ప ధ	
	మ ప ధ ని	ధ ప	మ ప ధ ప	మ ప ధ ని	
	ప ధ ని స̇	ని ధ	ప ధ ని ధ	ప ధ ని స̇	
	స̇ ని ధ ప	ధ ని	స̇ ని ధ ని	స̇ ని ధ ప	
	ని ధ ప మ	ప ధ	ని ధ ప ధ	ని ధ ప మ	
	ధ ప మ గ	మ ప	ధ ప మ ప	ధ ప మ గ	
	ప మ గ రి	గ మ	ప మ గ మ	ప మ గ రి	
	మ గ రి స	రి గ	మ గ రి గ	మ గ రి స	

(2) మఠ్యతాళము |O|

చతురశ్ర జాతి	లఘువు ।	ద్రుతము O	లఘువు ।	10 క్రియలు
	స రి గ రి	స రి	స రి గ మ	
	రి గ మ గ	రి గ	రి గ మ ప	
	గ మ ప మ	గ మ	గ మ ప ధ	
	మ ప ధ ప	మ ప	మ ప ధ ని	
	ప ధ ని ధ	ప ధ	ప ధ ని స̇	
	స̇ ని ధ ని	స̇ ని	స ని ధ ప	
	ని ధ ప ధ	ని ధ	ని ధ ప మ	
	ధ ప మ ప	ధ ప	ధ ప మ గ	
	ప మ గ మ	ప మ	ప మ గ రి	
	మ గ రి గ	మ గ	మ గ రి స	

(3) రూపకతాళము 0 |

చతురశ్ర జాతి	ద్రుతము O	లఘువు |	6 క్రియలు
	స రి	స రి గ మ	
	రి గ	రి గ మ ప	
	గ మ	గ మ ప ధ	
	మ ప	మ ప ధ ని	
	ప ధ	ప ధ ని సˆ	
	సˆ ని	సˆ ని ధ ప	
	ని ధ	ని ధ ప మ	
	ధ ప	ధ ప మ గ	
	ప మ	ప మ గ రి	
	మ గ	మ గ రి స	

(4) ఝంపతాళము | ◡ 0

మిశ్ర జాతి	లఘువు |	అనుద్రుతము ◡	ద్రుతము O	10 క్రియలు
	స రి గ స రి స రి	గ	మా	
	రి గ మ రి గ రి గ	మ	పా	
	గ మ ప గ మ గ మ	ప	ధా	
	మ ప ధ ప ప మ ప	ధ	నీ	
	ప ధ ని ప ధ ప ధ	ని	సాˆ	
	సˆ ని ధ సˆ ని సˆ ని	ధ	పా	
	ని ధ ప ని ధ ని ధ	ప	మా	
	ధ ప మ ధ ప ధ ప	మ	గా	
	ప మ గ ప మ ప మ	గ	రీ	
	మ గ రి మ గ మ గ	రి	సా	

(5) త్రిపుటతాళము (ఆది) 00

చతురశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము O	ద్రుతము O	8 క్రియలు
	స రి గ రి	స రి	గ మ	
	రి గ మ గ	రి గ	మ ప	
	గ మ ప మ	గ మ	ప ధ	
	మ ప ధ ప	మ ప	ధ ని	
	ప ధ ని ధ	ప ధ	ని స̇	
	స̇ ని ధ ని	స̇ ని	ధ ప	
	ని ధ ప ధ	ని ధ	ప మ	
	ధ ప మ ప	ధ ప	మ గ	
	ప మ గ మ	ప మ	గ రి	
	మ గ రి గ	మ గ	రి స	

(6) త్రిపుటతాళము 100

తిశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము O	ద్రుతము O	7 క్రియలు
	స రి గ	స రి	గ మ	
	రి గ మ	రి గ	మ ప	
	గ మ ప	గ మ	ప ధ	
	మ ప ధ	మ ప	ధ ని	
	ప ధ ని	ప ధ	ని స̇	
	స̇ ని ధ	స̇ ని	ధ ప	
	ని ధ ప	ని ధ	ప మ	
	ధ ప మ	ధ ప	మ గ	
	ప మ గ	ప మ	గ రి	
	మ గ రి	మ గ	రి స	

(3) రూపకతాళము O|

చతురశ్ర జాతి	ద్రుతము O	లఘువు |	6 క్రియలు
	స రి	స రి గ మ	
	రి గ	రి గ మ ప	
	గ మ	గ మ ప ధ	
	మ ప	మ ప ధ ని	
	ప ధ	ప ధ ని సం	
	సం ని	సం ని ధ ప	
	ని ధ	ని ధ ప మ	
	ధ ప	ధ ప మ గ	
	ప మ	ప మ గ రి	
	మ గ	మ గ రి స	

(4) ఝంపతాళము |◡O

మిశ్ర జాతి	లఘువు |	అనుద్రుతము ◡	ద్రుతము O	10 క్రియలు
	స రి గ స రి స రి	గ	మా	
	రి గ మ రి గ రి గ	మ	పా	
	గ మ ప గ మ గ మ	ప	ధా	
	మ ప ధ ప ప మ ప	ధ	నీ	
	ప ధ ని ప ధ ప ధ	ని	సాం	
	సం ని ధ సం ని సం ని	ధ	పా	
	ని ధ ప ని ధ ని ధ	ప	మా	
	ధ ప మ ధ ప ధ ప	మ	గా	
	ప మ గ ప మ ప మ	గ	రీ	
	మ గ రి మ గ మ గ	రి	సా	

(5) త్రిపుటతాళము (ఆది) 100

చతురశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము O	ద్రుతము O	8 క్రియలు
	స రి గ రి	స రి	గ మ	
	రి గ మ గ	రి గ	మ ప	
	గ మ ప మ	గ మ	ప ధ	
	మ ప ధ ప	మ ప	ధ ని	
	ప ధ ని ధ	ప ధ	ని స̇	
	స̇ ని ధ ని	స̇ ని	ధ, ప	
	ని ధ ప ధ	ని ధ	ప మ	
	ధ ప మ ప	ధ ప	మ గ	
	ప మ గ మ	ప మ	గ రి	
	మ గ రి గ	మ గ	రి స	

(6) త్రిపుటతాళము 100

తిశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము O	ద్రుతము O	7 క్రియలు
	స రి గ	స రి	గ మ	
	రి గ మ	రి గ.	మ ప	
	గ మ ప	గ మ	ప ధ	
	మ ప ధ	మ ప	ధ ని	
	ప ధ ని	ప ధ	ని స̇	
	స̇ ని ధ	స̇ ని	ధ ప	
	ని ధ ప	ని ధ	ప మ	
	ధ ప మ	ధ ప	మ గ	
	ప మ గ	ప మ	గ రి	
	మ గ రి	మ గ	రి స	

(౭) అటతాళము ।।OO

ఖండ జాతి	లఘువు ।	లఘువు ।	ద్రుతము O	ద్రుతము O	14 క్రియలు
	స రీ గా	సా రి గా	మా	మా	
	రి గా మా	రీ గ మా	పా	పా	
	గ మా పా	గా మ పా	ధా	ధా	
	మ పా ధా	మా ప ధా	నీ	నీ	
	ప ధా నీ	పా ధ నీ	సాం	సాం	
	సం నీ ధా	సాం ని ధా	పా	పా	
	ని ధా పా	నీ ధ పా	మా	మా	
	ధ పా మా	ధా ప మా	గా	గా	
	ప మా గా	పా మ గా	రీ	రీ	
	మ గా రీ	మా గ రీ	సా	సా	

(౮) ఏకతాళము ।

చతురశ్ర జాతి	లఘువు ।	4 క్రియలు
	స రి గ మ	
	రి గ మ ప	
	గ మ ప ధ	
	మ ప ధ ని	
	ప ధ ని స	
	స ని ధ ప	
	ని ధ ప మ	
	ధ ప మ గ	
	ప మ గ రి	
	మ గ రి స	

(9) ఏకతాళము–సంకీర్ణజాతి

సంకీర్ణ జాతి	లఘువు I	9 క్రియలు

స రి గ మ ప ధ ని స̇ రి̇
రి̇ స̇ ని ధ ప మ గ రి స

1. ఈ అలంకారములు మూడుకాలములలోను సాధక చేయవలెను.

2. పిమ్మట మూడుస్థాయిలలోకూడ త్రికాలములలోను సాధకచేయవలెను,

3. గాత్రమునందు మూడుస్థాయిలు, పలుకనిచో అవరోహణమునందు ఏస్థానమునుండి పలికిన ఆ స్థానమునుండి ప్రారంభించి ఆరోహణమునందు ఎంతవరకుపలికిన అంతవరకు సాధిక చేయవలెను.

---

17. గీతములు

(1) మలహరిరాగము – రూపకతాళము – చతురశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

మ ప - ధ సీ సీ రీ । రీ సీ - ధ ప మ ప । రి మ - ప ధ మ ప
శ్రీ ఇ - గ ణ నాథ । సింధు - ఊ ర వ ర్ణ । క రు - ణ సా గ ర

ధ ప - మ గ రి స । స రి - మా గ రి । స రి - గ రి సా
క రి - వ ద అ న । లం - బో ద ర । ల కు - మి క రా

రి మ - ప ధ మ ప । ధ ప - మ గ రి స॥
అం - బా సు త । అ మ - ర వి ను త॥

మ ప - ధ సీ సీ రీ । రీ స - ధ ప మ ప । రి మ - ప ధ మ ప
సి ద్ధ - చా ర ణ । గ ణ - సే వి త । సి ద్ధి - వి నా య క

ధ ప - మ గ రి స । స రి - మా గ రి । స రి - గ రి సా
తే ఎ - న మొ న మొ । లం - బో ద ర । ల కు - మి క రా

రి మ - ప ధ మ ప । ధ ప - మ గ రి స॥
అం - బా సు త । అ మ - ర వి ను త॥

మ ప - ధ సీ సీ రీ । రీ సీ - ధ ప మ ప । రి మ - ప ధ మ ప
స క - ల వి ద్యా । ఆ ది - పూ జి త । స ఆ - ర్వో త్త మ

ధ ప - మ గ రి స । స రి - మా గ రి । స రి - గ రి సా
తే - న మొ న మొ । లం - బో ద ర । ల కు - మి క రా

రి మ - ప ధ మ ప । ధ ప - మ గ రి స॥
అం - బా సు త । అ మ - ర వి ను త॥

—✱—

(2) మలహరిరాగము – రూపకతాళము – చతురశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

ధప - మగరిస । రిమ - పధమప । ధరీ - రీసధప । ధప - మగరిస
కుంద - గౌరగౌరి । గౌరి - రివర । మంది - రఅయ । మఅ - నమకుట
సా - రీరీ । ధప - మగరిస । సరి - మాగరి । సరి - గరిసా॥
మం - దారా । కుసు - మఅకర । మక - రందం । వఅ - సితువా॥

ధప - మగరిస । రిమ - పధమప । ధరీ - రీసధప । ధప - మగరిస
హేమ - కుటకూట । సిం - హాసన । విరు - పఅఅక్ష । కరు - ణఅకర
సా - రీరీ । ధప - మగరిస । సరి - మాగరి । సరి - గరిసా॥
మం - దారా । కుసు - మఅకర । మక - రందం । వఅ - సితువా॥

ధప - మగరిస । రిమ - పధమప । ధరీ - రీసధప । ధప - మగరిస
చంద - మఅ అమ । మం - దఅకిని । మంది - రఅఅయ । మఅ - నమకుట
సా - రీరీ । ధప - మగరిస । సరి - మాగరి । సరి - గరిసా॥
మం - దారా । కుసు - మఅకర । మక - రందం । వఅ - సితువా॥

—★—

(3) మలహరిరాగము – త్రిపుటతాళము – త్రిశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

ధసస - ధపమప । ధధప - మమపా । ధధసీ - ధపమప । ధధప - మగరిస
కెరయ - నీఇరను । కెరుగ - జఅల్లీ । పరవ - పడదవ । రంతి - కఅణిరో
సరిరి - సరిసరి । ధధప - మగరిస । ధపధ - సాధప । ధధప - మగరిస॥
అరియ - కరుణద । శిఅద - భఅగ్యవు । హరిస - మార్పణ । మాడి - బ్రతికెరు॥

ధసీసీ - ధపమప । ధధప - మమపా । ధధసీ - ధపమప । ధధప - మగరిస
శ్రీఇపు - రందర । విఠల - రాయా । చరణ - కమలవ । నోడి - బ్రతికెరు
సరిరి - సరిసరి । ధధప - మగరిస । ధపధ - సాధప । ధధప - మగరిస॥
అరియ - కరుణద । శిఅద - భఅగ్యవు । హరిస - మార్పణ । మాడి - బ్రతికెరు॥

—★—

(4) మలహరిరాగము — త్రిపుటతాళము — త్రిశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము — సమగ్రహము

రిసధ - సాసా | మగరి - మమపా | సధా - ధపమప | ధధప - మగరిస
పమమ - నాధా | పరమ - పురుషా | పరం - జ్యోఒఒతి | స్వరుడు - పఅఅఅ
విమల - వంద్యా | విమల - చరితా | విహం - గఅఅధి | రోఒహ - ణఅఅఅ

పమప - ధసీధసీ | రిసీధ - ధసీధప | ధధప - పాపమ | రిమమ - పాపా
ఉదధి - నివఅస | ఉరగ - శయఅన | ఉ. న్న - తోన్నత | మహి, - మా
ధధప - పాపమ | రీమ - మగరిస | సాస - ధధధప | పాప - మగరిస ||
యదుకు - లోత్తమ | యజ్ఞ - ర, క్షక | యజ్ఞ - శి, క్షక | రామ - నఅఅమ ||

ధసా - ధపమప | ధధప - మగరిస | రిసా - ధపమప | ధధప - మగరిస
పఖీ - మణపా, | లక, - నమొనమొ | ఇభ, - వరదా | యక, - నమొనమొ
పమప - ధసీధసీ | రిసీధ - ధసీధప | ధధప - పాపమ | రిమమ - పాపా
శుభ,, - ప్రదసుమ | నోర - ధఅయసు | రేంద్ర - మనోఒ | రంజ - నాఅ
ధధప - పాప్పమ | రీమ - మగరిస | సాస - ధధధప | పాప - మగరిస ||
అఖి, - నఅవపు | రంద - రఅఅవి | తాల్ల - భ,ల్లరే | రామా - నామా ||

—★—

(5) మోహనరాగము — రూపకతాళము — చతురశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము — సమగ్రహము

గగ - పాపా | ధప - సాసా | రిసి - ధధపా
వర - వీణా | మృదు - పాణీ | వన - రుహలో
ధప - గగరీ | గప - ధసధా | ధప - గగరీ
చన - రాణీ | సురు - చిరబం | భర - వేణీ
గగ - ధపగా | పగ - గరిసా | గగ - గగరిగ
పుర - సుతక | ల్యాఅఅణీ | నిరు - పమశుభ

ప గ - పా పా । గ గ - ధ ప ధా । ధ ప - సాం సాం
గు ణ - లో లా । ని ర - తే జ యా । ప్ర ద - శీ లా

ధ గం - రిం రిం సం సం । ధ సం - ధ ధ ధ ప । గ ప - ధ స ధ ప
వ ర - జా ప్రి య । రం గ - నా య కి । వా ం - ఛి త ఫ ల

ధ ప - గ గ రి స । స రి - గా గా । గ రి - ప గ రీ
దా - అ అ య కి । స ర సి జా । స వ - జ న నీ

స రి - స గ రి స । గ రి - సా సా ॥
జ య - జ య జ య । ప్ర ద - శీ లా ॥

(6) కల్యాణిరాగము—త్రిపుటతాళము—త్రిశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము — సమగ్రహము

సం సం సం - ని ధ - ని సం । ని ధ ప - ధ ప మ ప
క మ ల - జా ద ళ । వి మ ల - సు న య న

గ మ ప - ప ధ - ధ ని । ధ ప మ - ప గ - రి స
క రి వ - ర ద క రు । ణా ం బు - ధే ఎ - ఎ ఎ

ధ ధ ధ - గ గ - గా । మ పా - మ గ - రి స
క రు ణ - శ ర - ధే । క మ, - ల అ - అ అ

రీ , - సా - ; । గ మ ప - మ ప ధ ప
కా ం - తా - ; । కే శి - న ర - కా

ని ధ ప - ధ ప - మ ప । గ మ ప - ప ధ - ధ ని
సు ర వి - భే - ధ న । వ ర ద - వే - లా

ధ ప మ - ప గ - రి స । ధ ధ ధ - గ గ - గా
సు ర పు - రో - త్త మ । క రు ణ - శ ర - ధే

మ పా - మ గ - రి స । రీ , - సా - ;
క మా - ల అ - అ అ । కా ం - తా ;

(7) శుద్ధసావేరి రాగము—త్రిపుట తాళము—త్రిశ్రజాతి

అతిచిత్రతమ మార్గము - సమగ్రహము

రి మ రి - రి సి - ధ ప ‍। సా స - ధ ప - మ ప । ధ ధ స - ధా - ధ ప
ఆ అన - జే - క ర । ఉన్ని - బో - ల్లతి । సకల - శా స్త్ర పు
ప మ రి - ధ ధ - ధ ప । పా ప - ధ ధ - ద ప । పా ప - మ ప - ధ ప
రా ణ - ధీ న ం । తా ళ - ధీ - న ం । తా ళ - ప రి - ఘు తు
ప మ రి - స రి - స రి । ప మ ప - స రి - స రి । ప ప ధ - ప ప - మ రి
రే రె - అ అ - అ అ । అ అ అ - అఅ - అ అ । అ అ అ - అ అ - అ అ
రి స రి - మా - మా । ధ ప ధ - సా - సా । రి రి సి - ధ ప - మ ప
సే తు - వా - ఆ । ప రి ఘు తం నం । జ టా - జూ - ఉ ట
ధ ధ సి - ధా - ధ ప । ప మ రి - ధ ధ - ధ ప । పా ప - ధ ధ - ధ ప
స క ల - శా - స్త్ర పు । రా ణ - ధీ - న ం । తా ళ - ధీ - నం
పా ప - మ ప - ధ ప । ప మ రి స రి స రి । ప మ ప - స రి - స రి
తా ళ - ప రి - ఘు తు । రే రె-అ అ - అ అ । అ అ అ- అ అ - అ అ
ప ప ధ - ప ప - మ రి । రి స రి - మా - మా । ధ ప ధ - సా - సా
అ అ అ - అ అ - అ అ । సే తు - వా - ఆ । ప రి ఘు - తం - నం .

(8) కాంభోజి — త్రిపుట తాళము—చతురశ్రజాతి (ఆది)

అతిచిత్రతమ మార్గము - సమగ్రహము

సా ని ప - ధ ధ - సా । ధ స రి గ - మ గ గ రి
మ ం ద ర - ధా - రే । మో క్ష ము - రా - అ రె
స రి స స - ని ని - ధ ప । ధ ధ ప మ - గ మ - పా
త్రై ఇ త్య కు- లాం - త క । పా వ న - మూ - ర్తే
గ ప ధ స - ని ని - ధ ప । ధ ధ ప ప - మ గ - రి స
శ క శు బ - శే - ష ఖ । ము కో ట మ - యూ - ర ?

గ ప ప ధ - ధ స స రి । రి ప మ గ - రి గ - రి స
అ అ అ అ - అ అ - అ అ । అ అ అ ఆ - అ అ - అ అ

స రి స స - ని ని - ధ ప । ధ ధ ప మ - గ మ - పా
వై ఇ త్య కు - లాం - త క । పా వ న - మూ - ర్తే

గ ప ధ స - ని ని - ధ ప । ధ ధ ప ప - మ గ - రి స
ప ద శు భ - రే - ఎ ఖ । మ క ట మ-యూ - ర ,

(9) శంకరాభరణరాగము – మత్యతాళము–చతురశ్రజాతి

అతిచిత్రతమ మార్గము – సమగ్రహము

స ని సా – ధ ని – స ని ధ ప । మ గ మ ప – ధ ప – మ గ రి స
గో విం – దా – అ అ అ అ । హ రే ఎ ఎ – మ ధు – సూ ద న

స స పా – మ గ – మ రి గా । స స సా – ని స – ధ నీ సి
వ న మా – అ అ – అ అ లా । గ రు డ – ధ్వజ – ము కుంద

రీ సి ని – ధ ని – స ని ధ ప । సా సా – సా – స ని ధ ప
శ్రీ ధ ర – శ్రీ – ర ఘు ప తె । సం , , – , , – క ర ణ ణ

మ గ మ ప – , ప – మ గ రి స । రి రి ని స – స ధ – ని ని ప ధ
సుం ద రా – ం గ – జ య జ య । శ్రీ ఇ ఇ రా – అ అ – మా అ అ శి

ధ మ ప ప – గ మ – మ రి గా । స రి గ మ – పా – ధ ని సా
ఇ ఇ తా అ – భి రా – అ అ మా । మా అ అ – అం – పా హే

రి రి సి ని – ధ ప – మ గ రి స ॥
ప అ ట్ట అ – అ భి రా అ అ మ ॥

గీతములను మూడు కాలములలోను సాధికచేయవలెను.

18. స్వరజతులు

(1) సాంబశివ

ఖమాచిరాగము – త్రిపుటతాళము – చతురశ్రజాతి

చిత్రతర మార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము: స మ గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము: స ని ధ ప మ గ రి స

ప. సా ; సా నీ ధా పా , మ గా	మా ; ; గా	మా పా , ధా ని||
సాం బా శి వ య న	వే రా	జి త గి రి||
చ. సా , రి నీ , స ధా , ని పా , ధ	మా , ప మా , గ	మా , ప ధా , ని||
శాం భ వీ మ నో హ రా ప	రా త్ప రా శు	భా క రా శ్రీ ||సాం||
2. సా రీ స ని నీ సా ని ధ ధా నీ	ధ ప మా ధా మ గ	స మా గ మ ప ధ ని||
నీ వే గు రు దై వం బ ని ఏ వే	ళ ను సే విం పు చు	స దా మ ది ని శి వ ||సాం||
3. స రి స ని సా ; ని స ని ధ నీ ;	ధ ని ద ప ధా ;	ప ధ ప మ పా ;||
ప ర మ ద యా ని ధి వ ను చు	మ రు వ క నా	హృ ద య ము న ||
స స స స మ మ మ మ ప ప ప ప ధ ధ ధ ధ	ని స ని స ని ధ పా	ధ ప మ గ మ ప ధ ని||
మహాదేవ మహాప్రభు సుందర నా య క	సు ర వ ర దా య కా	భ వ భ య హ ర శి వ ||సాం||
4. ధ స ని ధ ప మ గ మ పా ; ప ధ ని ధ	ప మ గ గ మా ;	స ని ధ ని ధ ప ధ ని||
శ్రీ ర మ ణు గ పు ర ము నా వ ర ము లొ	స గు హ రు నీ	ని ర త ము ను ద ల చి ||సాం||

5. సా ; ; సే ని ని ధ ధ ప ప మ గ గ | మా ; ; ప ధ | ని ధ మ గ మ ప ధ ని
శ్రీ శు భ క ర శ శి మ కు ట ధ | రా జ య | వి జ య త్రి పు ర హ ర

స మ గ స సా సా స రి స స నీ నీ | ని స ని ధ ధా ధా | ప ధ ప మ పా పా
శ్రి త జ న లో లా ద్భు త గు ణ శీ లా | కృ త ని త పా లా | ప తి తు ని వే ళా

స మా మ గ పా ప మ ధా ధ ప నీ ని | ధ రి రి ని సా స | ని స ని ధ సా ;
ము దం బ ల రం గ ప దా బ్జ ము లం దు | ప దం బు లు జే ర్చు | ప శు ప తి నీ

మా ప మ పా ధ ప ధా ని ధ నీ స ని | సా రి స రి స ని | స రి సా ని ధ ప మ
ధ్యా న ము ధ్యా న ము స్నా న ము పా న ము | దా న ము మా న ము | అ భి మా న ము ను ము

గ మ ప ధ ని స ని రి సా ; స రి ని స | ధ ని ప ధ మా ; | ధ ప మ గ మ ప ధ ని॥
క రి క ర ము సు చ గ ణం బు లు గ ను | గొ ను కృ తు లన్ | ను తు లు సే గి ణ ను ము ॥సా॥

ఖంబసమార్గము

1. సా రి సా నీ ధ నీ సా ని ధా పా ; , | పా ధ సీ ధా ప మా | పా మా గా మా ; ,
సా రె సా రె కు నీ నా మ మం త్రం | శౌ రి నా నా ని పా | నా ని నుం త్రం

మా గ మా పా మ పా ధా ప ధా నీ ధ నీ | సా రి సా నీ ధ నీ | సా నీ ధ మా పా ధ॥
దా సు డౌ చి న్ని కృ ష్ణ ని కి ది వ్య నీ | వే య నీ చా క్క నా | నా ని న మ్ము రా ని ॥సా॥

(2) కామాక్షి

భైరవిరాగము – మిశ్రచాపుతాళము

చిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సా

అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి స

ప. నీ , ; ; | ధా , ; ; | పా , ; ధ ని | సా , ; స రి
కా | మా | క్షీ అం | బా కంచి

నీ , ; ; | ధా , ; ; | పా , ; ధ ని | సా , ; ధ ని | స రి గ మ ప మ గ
కా | మా | క్షీ అం | బా అను | గి న ము మ ర న న

రీ , ; నీ | సా రి గ మ పా | ధ ని స నీ ధ ప | మ గా రీ స రి ||నీ||
నే నీ | పా ద ము లె ది | క్కు ను చు న మ్మి తి | ని (ర) కం చి ||కా||

చ. సా రి ని స రీ | , ని రి స ని ధ ప | మా , ; పా | ధా , నీ ; | సా , ; రి ||
సుం ద ర ర ద నా | కు వ ల య న యే | నా త | శ్రీ ర | క్షిం చు || ||కా||

2. రీ గ రి గ సా | , ని గ రి స రీ | , ని రి స ని ధా | నీ , గా , రి ||
కం బు గ ళ నీ | ర ద చి కు రా | వి ధు వ ద నా | మా య మ్మ|| ||కా||

3. గా మ గ రి స రి | నీ స ని స రి గ | మా ప గ రి గ మ | పా ధ మ గ రి స
సుం భ ను చ మ ద | మ త్త మ ద గ జ | ప ద్మ భ వ హా రి | శం భు ను త ప ద

సీ్ స సీ్ గా | రి గా మా ప ధ | నీ నీ ధ పా | పా మా X రి స||
శాం క రీ నీ | వు నా చిం త ల | వే వే X దీ | ర్చు నా యిపుడు ||కా||

4. మా ప ని ధ మా | ప ధ ప మా X రి | గా మ పా X మ | పా X ప మ X రి
భ క్త జ న క | ల్ప ల తి కా క రు | ణా ల యా స ద | యా గి రి గ న య

సీ్ స రీ ని స | రీ ని స రి X మ | పా ధ ని స పా | స ని ధ ప మ X రి||
కా వ వే శ్ర | ణా X తు ని X ద | తా మ స ము సే | య క ప గ మె స గు ||కా||

5. పా ధ ప మ X రి | గా మ పా మ X | గీ X మా X రి | నీ స రీ ;
పా త క ము ల ను | దీ ర్చి నీ ప ద | భ క్తి సం త త | మీ య వే

గా మ X రి సా | , ప మ X రి సా | రి సాం నీ ధా | పం మా X రి స||
పా వ ని X ధా | మొ ర వి న వా | ప రా కే ల | న మ్మి వి న మ్మి ||కా||

6. ధ ప ని ధా ప మ | X రీ X మ ప ధ | పా , ; మ X | మ ప మ X రి X మ
క లు ష హా రి ణి | స దా న త ఫ ల | దా య కి | య ని బి రు దు భు వి

గా , ; రి X | మ X రి X స రి ని | సా , ; X రి | సే ని ధ ప మ X రి||
లో X లి | గి న దొ ర వ ను చు | నే ద ము | మొ ర లి డ X వి ని ||కా||

7. నీ రి సే రి ని రి | నీ ధ ప ధ మ ప | గా రి స రి ని స | రి X మ పా మ ప
నీ ప వ న ని ల | యా ను ర స ము ద | యా క ర వి ధృ త | ను వ ల యా మ ద

సే ని ధ పా మ X | రి సా సీ్ ధ ని | స రి X మ ప మ X | రీ , ; ని స
ద ను జ వా ర ణ | మృ గేం ద్రా ర్చి త | క లు ష ద హ న ఘ | నా అ ప

రి X మ పా స రి | X మ ప ధా మ ప | X రి X మా ప మ | ప ధ ని సాం ప ధ
రి మి త వై భ వ | ము X ళ నీ స్మ ర | ణ మ ది లో ద ల | ఛి న జ నా దు ల

ని స రి గా ;	మ గ రి సా నీ	ధ ప గ రీ ;	స ని ధ పా గ రి ||
కు బ హు సం	ప ద ల ని చ్చే	వి పు డు మా	క భ య మి య్య వె ||కా||
7. సా గ రీ స రి	సా రి నీ ధ మ	పా ధ నీ ధ ని	సా , ; గ రి
శ్యా మ కృ ష్ణ స	హో ద రీ శి వ	శం క రీ ప ర	మే శ్వ రి
స రి స నీ ధ ప	మ గా మ గ రి స	ని సా ; రి గ	మ పా ; గ స
హ రి హ రా ము ల	ను నీ మ హి మ లు	గ ణిం ప త	ర మా సు తు
గా , రి స ని	సా , ; ప మ	పా , ; గా	నీ , సా రీ
న మ్మ అ భి	మా న ము	తో దా	నా పై దే
గా మ గా ;	రీ గ రీ ;	సా రి నీ ధ ప	మ గా గ స రి ||
వీ ప రా	కే ల నే.	బ్రో వ వే ఇ పు	డు భై ర వి ||కా||

—★—

19. తానవర్ణములు

(1) తోడిరాగము

త్రిపుటతాళము – చతురశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సఀ

అవరోహణము : సఀ ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :– ఏరనాపైని ఇంతచౌకసేయ మేరగాదురా నాసామి

అనుపల్లవి :– మారునిగన్న శ్రీవెంకటేశ సుకుమార నన్నేలుకోర సరసుడా

చరణము :– దానిమాటలు విని ఇంతసాహసమేలగ

	I	O	O
పల్లవి	సాఀ , సఀ – ని ధ ప ధ – ని ని ధ ప – మ గ మ ని	ధ స స మ – గ రి స రి	గ మ ప గ – మ ప ధ ని
	ఏ గ – . . నా . – . పై . . – ని . ఇంత	చౌ . . క . . సే .	. . . యు . . . .
	సఀ రిఀ గఀ రిఀ – సఀ ని ధ ని – సఀ ని ధ ప – మ గ మ ని	ధా ; – ; సఀ ని	ధ ప మ గ – మ ప ధ ని
	మే . . ర . . గా . . . దు . రా . . .	నా సా .	. . . మి . . . .

	।	○	○
అను పల్లవి	ని ధ ధ ని - ధ ప మ గ - మ ని ధ మ - గ రి స మ మా . . . రు . . ని . గ . . న్న . శ్రీ ధ ని సా రి - గ రి స గ - రి సా ని - ని ధ ని స మా . . . ర . న . . న్నే . . లు . .	గ మ ప ధ - ని ని ధ ప . . వెం . . . క ట ధ గా రి - స ని ధ ని శో . గి . . స .	ధ ని స ని - సా ధ ప టే . . . శ సు తు , ధ ప మ - గ మ ధ ని ర . . సు . . డ
ముక్తాయి స్వరం	స రి స ని - ధ ని సా - ని ధ ని ధ - ప మ గ మ ధ ని ధ గ - రి రి మ గ - రి స ని ధ - ప ధ ని స	ప ధ ని ధ - ని స ని ధ ని స రి ధ - ని స మ ధ	ని స ని రి - సా ; ని గ రి ని - ధ మ ధ ని
చరణం	ధా , ని - రి స స ని - ధ ప మ గ - , రి స రి దా ని మ . . . ట . లు వి . ని .	గా , మ - ; ప ధ ఇం త సా .	ని సా ని - , ధ ప మ హం స మే ల . ర
1.	గా మా - గ రి ని రి - సా ధ ని - స రి ని రి	, రి రి గ - మ ధా ని	ధా మ గ -, మా ని ॥గాని॥
2.	ధా ని ధ - ప మ గ మ - ధ పా గ - , రి స ని	సా రి గ - మ ప స ని	గ మా ని - ధ మ గ మ ॥గాని॥
3.	ధ ని ధ మ - గ మ ని ధ - మ గ రి స - ధ మ గ రి ధ ని స గ - ని ధ ని స - రి గ రి ని - ధ ని ధ మ	స గ రి ని - ధ ని రి ని గ రి స గ - రి ని ధ మ	ధ ని స రి - గ మ ధ మ గ రి స ని - స రి గ మ ॥దాని॥

	।	○	∩
4.	ప ధ ని స -, ని ధ - ని స నీ ధ - రి స ని ధ ని ధ మ గ - రి స ధ మ - గ రి స రి - గ మ ధ ని	పా మ గ -, మ ని ధ రి సా ని - ధ ప స ని	మ ధ ని స - గా ; , ధపమ - గామని ॥దాని॥
5.	సా, ని - ధ ని సా -, ని సా -, ని ధ ప రి ని ధ మ - గ రి ని ధ - మ గ రి ని - ధ మ గ రి	ధ ని ధా - ; ప ధ ని ధ ని స - రి గ మ ధ	ని ధ ప గ -, మ ధ ని స రి గ మ - ధ మ ధ ని
	స రి గ రి -, ని ధ ని - గ రీ ని - ధ ని ధ ధ గ మ గ రి - ని ధ ని గ - రి ని ధ మ - గ మ గ రి	, మ గ మ - ని ధా మ స సా స - సా ని ధ	గ మ ధ మ - ధ ని స గ మగరిని - సరిగమ ॥దాని॥

(2) దర్బారురాగము

త్రిపుట తాళము – చతురశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ని సీ

అవరోహణము : సీ నీ ధ ప మ రి గా రి స

పల్లవి :– చలమేల జేసేవుగా చాలనమ్మిన నాపై

అనుపల్లవి :– వలచియున్న నాతో వాదేల వేణుగోపాలదేవ

చరణము :– పలుకుము నాతో

	I	O	O
పల్లవి	ప మ రీ - గా గ్గా - రి స రీ - ని రి స ని	ధ ప ధ ని - స రి స రి	పా మ గ - , రి స రి
	చ . ల మే . ల . . జే . . .	. . సే	వు . రా . . .
	ప మ రి గ - రి స రి మ - ప మా ప -	ధ ని సీ రి నీ , ధ - , ప ధ ని	ప మ గ గ - , రి స రి
	చా . . . . . ల . . న . . .	. . మ్మి నా న . .	. . . . పై . .

	।	౦	౦
అను	ధ ని ప ధ - మ ప రి మ - రి ప మ రి - గ గ రి స	మ మ రి ప - ప మ ధ ధ	ప మ ప ధ - ని ని సా
పల్లవి	వ . . . . . ల . . . . . చి . . .	యు	. న్న నా . . . తో
	ప ధ ప సే - ని సే రి సే - రి గా రి - సే ని సే రి	సా , ప - ; ధ ని	ప మ గ గ - , రి స రి
	వా . . డే . . ల . . వే . . ఋ . .	గో పా ల .	. . డే . వ . .
ముక్తాయి	ప మ రి గ - రి స ని రి - స రి ని స - ధ ప ధ ని	స రి స మ - రి ప మ ధ	ప ధ మ ప . ధ ని సా
	ధ ప ధ ని - సే రి సే రి - గా , రి - సే రి నీ	ధ ప సే సే - , ప పా	ధ ప మ రి - గ రి స రి‖
స్వరం చరణం	పా పా - ; ధ ప - మ ప ధ ప - ధా ధ రి	నీ నీ - , ధా ప	గా గా - రి స రి మ
	ప లు క . . . . . . ము .	. . . .	వా . తో . . .
1.	పా ; - ; ధా - ; పా - మా రీ	గా , రి - ; సా	; రీ - ; మా ‖పలుక‖
2.	పా ధ ధ - ప మ పా - ప మ రి గ - , రి స రి	ని రి స ని - , స ధా	, స్రీ స - , రీ మ ‖పలుక‖
3.	ధ ప ధ మ - ప రి మ ప - స రి మ ప - మ రి గ రి	స రి ని స - ధ ని ప ధ	ప ధ ని స - రి మ ప ధ
	స రి మ ప - ధ మ ప ధ - ని సే ప ధ - ని సే రి ని	గా రి సే రి - ని రి సే ని	సేధపధ - మపరిమ ‖పలుక‖
4.	ధ ని సే ప - , ప ధ ప - మ రి గా - రి స రి ని	సా , ధ - ధ ప ధ ని	స స్రీ స - రీ మ ప
	ధా ని సే - రి సే నీ - , ధ ధ ప - మ ధ ప మ	గా , గ - రి స ని స	రి మ ప మ - పా ;
	ధ ప మ రి - గ రి సా - రి మ ప రి , మ ప ధ	మా ప ధ - ని సే పా	ధ ని సే రి - సీ సే రి
	గా గా - రి సే నీ - నీ ధ ప - ధ ని సే రి	నీ సే ప - , ధ మా	పరీప - సారిమ ‖పలుకుము‖

—★—

(3) కాంభోజిరాగము

త్రిపుటతాళము – చతురశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ సి

అవరోహణము : సి ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :– తరుణి నిన్నుబాసి తాళలేదుర

అనుపల్లవి :– ధరలో వెలసిన శ్రీత్యాగేశ జగదీశ

చరణము :– సరసకురారార

	I	O	O
పల్లవి	షా ధా - సా రి ని - ధ ప ధ స - రి గ మ మ	గ గ రి రి - , స మ గ	రి గ స రి - నీ ధ ప
	త రు ణి . . . . ని	న్ను . . . . బా .	. . . . సి . .
	ధ స రి ప - మ గ స రి - గ మ ప ధ - మ గ ప ధ	రి సా ని - ధ ప ధ ప	, మ గ రి - రి సా ని *
	తా . . . . . ళ . . . . . లే . . .	. . . . . . దు	. . . . . ర .

	I	O	O
అను	ని ని ధ ధ - ప మ ప ని - ధ పా ధ - మా గ మ	ప ధ ని ప - ని ధ మ గ	ప ప ధ ధ - సాం రి గి
పల్లవి	ధ . . . . . ర . . . . లో . .	. . . వి . . ల .	సి . న . శ్రీ . . *
	గ మ గి సి - రి గి ధ సి - రి ప ధ సి - మ గ ప ధ	సి రి గి సి - , ని ధ ప	ని ధ స మ - గ రి స ని
	త్యా . . గే . . . . . శ . . జ . . .	గ	ధీ . . శ . . . .
ముక్తా యి స్వరం	* ని ప ధ స - , స ప ధ - స రి రి - గ రి రి	ధ స ధ రి - , స ధ గ	, గ రి గ - స రి ని ధ
	స రి గ స - , స రి మ - గ సా రి - ప మ గ స	రి మ గ మ - , ప స రి	స మ గ మ - పా ;
	మ గ రి స - , స ని ని - ధ పా ధ - మ ప గా	మ ప ధ ని - ని ధ ప ని	ధపధమ - గపధసి
	రి గి మ రి - , గి సి రి - గి సాం రి - ని ధ ప ధ	రి సాం సి - పా , సి	ధ ప మ గ - రి సా ని *
		మ ప ని ధ - ప ధ మా	స గా మ - , పా ధ
చరణం	సాం సాం - ని ని ధా - మ ప ధ ధ - ని ని ధ ప	కు	. రా . . గ
	స ర స	రి , స - ; రి	, గా మ - , పా ధ ‖సా‖
1.	సాం , ని - ; ధా - , పా మ - ; గా	రి స * ని ప - , ధ స రి	గ స రి గ - మపాధ ‖సా‖
2.	స ని ధ ప - , ని ధ ప - మ గ రి ధ - ప మ గ రి	మ ధ ప మ - , ప ని ధ	మపసిని - ధసిరిగి ‖సా‖
3.	ని ధ ప మ - ; ప ధ - ప మా ప - మ గ ప మ	పా ; - ; మ ప	ధ మా ప - మ గ ప ధ
4.	ధా ; - ; ని ప - ధ ని ని ధ - మా ప ధ	సాం ని ధ - పా మ గ	రి సా రి - గమపధ ‖సా‖
	ధ ప మ ని - ధ ప సి ని - ధ మ గ ప - ధ స రి గ		

	I	O	O
చ.	సా ; - ; సీ ని - ధ ప మ గ - రి స రి గ	సా ; - ; సీ ని	ధ ప ధ మ - గ పా ధ
	రి గ మ ప - , మ గ మ - ప ధా గ - మ ప ధ ని	, ప ధ ని - ని ధ మ ప	ని ధ ప ధ - పా , ధ
	ప మ గ మ - , ప మ ప - ధ ధా ప - స ని ని ధ	ప ధ సీ గ - ప ధ సీ ం	గ మ ప ధ - సా ని ధ
	పి రీ సీ - ని ధ రి సీ - ని ధ గీ రీ - , స ని ధ	ప ధ స రి - గాం గ ప	ధ స రి రి - గ మ ప ధ ॥సా॥

* ఈ గుర్తు అన్యస్వరము

(4) మోహనరాగము

త్రిపుటతాళము – చతఃరశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ సీ

అవరోహణము : సీ ధ ప గ రి స

పల్లవి :– నిన్నుకోరియున్నానుర నిఖిలలోకనాయక

అనుపల్లవి :– నన్నుపాలింప సమయమిదే నామీదకృపజూడర

చరణము :– సన్నుతాంగ శ్రీనివాస

	I	O	O
పల్లవి	గా గా – రీ ; – స స రి రి – గ గ రి రి	స రి గ రి – స రి స ధ	స రి గ ప – గ రి స రి
	ని న్ను కో రి . . . యు . . .	న్నా . . . ను . . .	ర . . . .
	గ ప గ గ – రి స రి గ – రి రి స ధ – స రి గ రి	గ ప గ ప – ధ ప ధ సీ	గా ప గ – ధ ప గ రి
	ని . . . . . ఖి . . . . . ల . . .	లో . . క . . నా .	. . య . . క .

	I	O	O
అను పల్లవి	గా గా - పా ; - గ మ ప ప - ధ ధ పా	ధ సా ధ ధ - ప మ ధ ప	ధ మ ధ ప - గ రి స రి
	న న్ను పా లిం . . . . ప	స . మ . . య . .	. మి . . దే . . .
	మ మ ప ప - ధ ప ధ సా - ధ సా రి స - గా రి సా	ధ సా రి సా - , ధ ప ధ	సా ధా ప - గ రి స రి
	వా . . . . . మీ . . చ . . కృ . .	ప . . జా . . .	దే . . గ . . .
ముక్తాయి స్వరం	గా రి మ - రి స రీ - స రి స మ - రి మ స రి	స ధ స రి - గ రి మ స	మ స ధా - పా ;
	గ ప ధ ప - ధ సా రి గా - రీ గా సా - , రి ధా	సా పా ధ - సా రి గా సా	, ధ పా - గ రి స రి
చరణం	గా గా - గా ; - రి మ ప మ - పా పా	మ మ ధ ప - ధా మ ధ	ధ ప మ ప - గ రి స రి
	స న్ను తాం . . . . గ శ్రీ	ని . . . . వా .	. . స . . . . .
		రీ గా - సా ;	రీ ; - ; మ రి ॥స॥
1.	గా ; - రీ సా - రీ ; - ధా ;	గా మ మ - ధ ప మ రి	గా మ సా - ధ ప మ రి ॥సా॥
2.	గా మ రి - మ రి స రి - గా మ ప - ధ ధ స రి	సా రి మ - పా ధా	సా సా ధ - పా మ రి ॥సా॥
3.	పా ధ ధ - పా మ రి - సా రి గ - రీ స ధ	సా ; - ; స స	రి రి మ గ - ప ప ధ ధ
4.	సా రి గా - రి సా రి సా - ధ సా ధ ప - మ రి స రి	సా ధ గ ప - ధ ప ధ ప	రి సా ధ ప - మ గ స రి ॥సా॥
	సా రి గా రి - గా రి ధ సా - రి సా రి సా - ప ధ సా ధ		

—★—

(5) శంకరాభరణ రాగము

త్రిపుటతాళము – చతురశ్రజాతి (ఆది)

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సఁ

అవరోహణము : సఁ ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :– సామినిన్నేకోరి చాలమురులుకొన్నదిర

అనుపల్లవి :– తామసము సేయక దయచూడర గోపాల

చరణము :– నీరజాక్షి నీపైని

	|	O	O
పల్లవి	సాం ; - ని సఁ ధ ని - పా మ ప - గా మా	పా ధ ని - పా ధ ని	సఁ రిఁ సఁ ని - ధ ప ధ ని
	సా . . . . మి ని . . .	న్నే . . . కో .	. . . . . . రి .
	సాం సఁ ధ - ప మ పా - ప మ గ రి - స రి గ స	నిఁ సఁ ధ ని - పా ధ ప	గ రి గ మ - పా ధ ని
	చా ల . . . ము రు . . . లు . . .	కొ . . . . న్న .	. . ది . ర . .

	I	O	O
అను పల్లవి	సా ధ ధ - ప మ ధ ప - , మ గ ప - గా మ రి	గ మ ప ధ - ధ ప మ ప	ధ ని స ని - సా రి గ
	తా . . . . . మ స	ము . . సే	య . . . క . .
	మ గ రి స - స రి స ని - ధ ప ధ ని - స రి సా	స ధ ప ప - , మ గ రి	స మ గ మ - పా ధ ని
	ద . . . య . జా . . డ . . . ర	. . . . గో . .	పా . . . ల . .
ముక్తాయి స్వరం	స రి ని స - ధ ని స ప - ధ ని స ధ - ప మ ప ధ	మ ప గ మ - ప రి గ మ	స రి గ మ - ప ధ ని స
	రి గ మ గ - రి గ రి స - ని ప ధ ని - సా పా	స ని ధ ప - , మ గ రి	స రీ గ - మ ప ధ ని
చరణం	పా ధ ని - స స ని ధ - ప మ గ రి - గా మా	పా మ ధ - , ప స ని	ధ ప మ గ - మ రి గ మ
	నీ . . . ర . . జా	క్షీ . నీ . పై .	. . . . . ని . .
1.	పా , మ - ; పా - , గా మ - , రీ గ	సా , రి - ; నీ	, సా రి - , గా మ ‖సా‖
2.	ప ధా ప - మ గ మ ప - , మ గ మ - రి గా రి	స ని ధ ని - ప ధ ని స	రీ ని స - , రి గ మ ‖సా‖
3.	మా ధ ప - మ గ మా - ప గ మ రి - గ సా ని	స మ గ రి - స ని ధ ని	స రి గ మ - పా గ మ
	ప ధ ని ప - ధ ని స రి - స గ రీ - స ని ధ ని	సా రి ని - ధ పా ధ	మ గ రి స - రి గా మ ‖నీ‖
4.	పా మ ప - గ మ రి గ - సా మ గ - రి స ని ప	ధా ని స - రి స నీ	స రి గ మ - పా ధ ప
	సా ని రి - , స మ గ - రి గ సా - ని ప ధ ని	సా సా - ని ధ పా	మ గ రి స - , రి గ మ ‖నీ‖

—★—

(6) అఠాణరాగము

త్రిపుటతాళము - చతురస్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము - సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ని సీ

అవరోహణము : సీ ని ధా ప మ గా రి స

పల్లవి :- నెలతరో ఈమనుల నెట్లులోర్తునే

అనుపల్లవి :- చాల నే వేడిన శ్రీవేణుగోపాలుని తేవే

చరణము :- నీపాదములే నమ్మితి

	I	O	O
పల్లవి	సాం నీ - సాం , ని - రి సీ ని సీ - ని ప ధా	ప ధ ప ని - ప మ గాం	మ ప మ ధ - , ప ధ ని
	నె ల త . . . . . రో	ఈ . . . . . మ	. . . ను , లు .
	సాం ని రి - సీ ని ప ధ - ని సీ ని ప - ధా ప ప	ధ ప మ ప - ప గ మం	, ప ప గ - మ ప ధ ని
	నె . . . . ట్లు . . . . . లో	. . . . . . ర్తు	. . నే . . . .

	I	O	O
అనుపల్లవి	పా ధ ధ - ప మ ధ ప - మ ప మ గ - గ మ ప మ	ధా , ప - ధ ని స ని	ప ధా ప - మ పా మ
	చ్రా . . . . అ . . . . నే	వే	. డి . . న శ్రీ
	మ గ మ ప - మ ధా ప . స ని రి స - ని ప ధ ని*	స ని ప ధ - ; ప మ	ధ ప మ గ - మ ప ధ ని*
	. . . . . వే . ణు . . . . గో . .	పా . . లం . .	ని . . తే . . . వే
ముక్తాయి స్వరం	సా , స - ని ప ధ ని* - స స ని ప - ధా ప మ	ధ ప మ ధ - ప మ గా	మ ప మ ధా - మ ధ ని*
	స ని ప ధ - ని స ని ప - ధ ప మ ధ - ప మ గ గ	మ గ మ ప - మ ప ధా	ప మ ప ధ - , ప ధ స*
చరణం	సా ; - ; ధ ని* - స స ని ప - ధా ప మ	పా ; - ; ధ ప	మ ప మ గ మ ప ధ ని*
	నీ ప . ద . . . ము . .	లే న .	మ్మి . . . తి . . ని
1.	సా , ని - ; ధా - ; పా - మా పా	మా , గ - ; మా	; పా - , ధా ని* ॥నీ॥
2.	సా , స - ని రి స ని - ధా , ప - మ ధ ప మ	గా , మ - గ మ ప మ	ధా , ప - మ ప ధ ని* ॥నీ॥
3.	స స ని ని - స స ని ప - ధ ధ ప ప - మ ధ ప మ	గ గ మ గ - మ ప మ ప	ధధపప - మపధని*
	ప ప మ ధ - ధ ప స ని - రి రి స స - ని ని ప ధ	ని* స స ని - ని ప ధ ధ	పపమగ - మపధ ని* ॥నీ॥

	।	౦	౦
4.	సా ; - ; సని - రిసనిస - నిరిసని	ధా ; - ; పమ	ధపమధ - పమపమ
	గా ; - ; మగ - మపమధ - ధపధని*	ససనిరి - రిససని	ధధపప - మపధని
	ససాస - నిరిసని - పధాధ - పమధప	ఋపాప - మగగఋ	పమగమ - పమ ధా
	పపమధ - , పసస - నిరిసస - నిరిసని	సనిపధ - పమపమ	గఋధప - సనిరిని ॥సా॥

* ఈగుర్తు అన్యస్వరము

పర్ణములను మూడుకాలములలోను అభ్యసించవలెను.

శ్రీ నారాయణతీర్థ గ్రంథమాల

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

గానవిషయము

(లక్ష్య లక్షణములు)

రెండవ వాచకము

గ్రంథకర్త:

పుచ్చా వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

ప్రథమ ముద్రణము–1000 ప్రతులు

శాలివాహన శకము ౧౮౭౭

మన్మథ సంవత్సరము

క్రీ. శ. 1955

మూల్యము

రు. 2—8—0

7. వ ప్రకరణమున 71. పేజీలో త్యాగరాజు ఆరువేల న్నియోగి బ్రాహ్మణుడని చెప్పబడియున్నది. కంభం, మార్కాపురం ప్రాంతములందు మురికినాటి వారిలో కాకర్లవారు గలరేమోనని తెలిసికొన ప్రయత్నించితిని. కాని ఏ సమాచారము అందలేదు. ఆ ప్రాంతమున ఉన్నయెడల త్యాగరాజు మురికినాటి బ్రాహ్మణుడనియే అనుకొనవలసి యున్నది. తిరువయ్యారు ప్రాంతమున ఒకవేళ కాకర్లవారు మురికినాటి వారుండినను కోనసీమ ద్రావిడులవలె వారికది దేశనామమై యుండవచ్చునని తలంచి పై విధముగ వ్రాయుట జరిగినది. కాని ఎట్లైనను ఆభ్యంతరముండదు.

ఈ నా సంగీత శాస్త్ర పరిశోధనకు అయిదు సంవత్సరముల పై కాలమునుండి తోడ్పడుచున్న హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

అచ్చువేయించుకొనలేని పరిస్థితులలో తమస్వంత పెట్టుబడితో ముందుగా అచ్చువేసి యిచ్చుట మూలమున చేసిన మహోపకారమునకు శికిందరాబాదు వాస్తవ్యులు దివ్యవాణి పత్రికాసంపాదకులు, గర్గభాగవతము మున్నగు నుత్తమగ్రంథముల రచించిన వారునగు 'మహాకవి' శ్రీ చిపురుల అప్పయ్యశాస్త్రిగారికి ఎంతయుకృతజ్ఞుడను

24—5—55
విద్యానగరము

ఇట్లు
పుచ్చావేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

విషయ సూచిక

	పుట		పుట
దైవప్రార్థన.			
1. పరిభాషాపదములు.			
(1) నాదము	2	(10) విషమము	,,
(2) గాంధర్వము	3	(11) కాలము	6
(3) భరతము	,,	(12) మార్గము	,,
(4) తౌర్యత్రికము	4	(13) క్రియ	,,
(5) సంగీతము	,,	(14) అంగము	,,
(6) గ్రహము	,,	(15) జాతి	7
(7) సమగ్రహము	5	(16) ద్రుతలయ	,,
(8) అతీతము	,,	(17) మధ్యలయ	,,
(9) అనాగతము	,,	(18) విలంబితలయ	,,

2. గమకములు:—	8		
(1) తిరిపము	9	(8) కురుళము	15
(2) i స్ఫురితము	10	i ఒదిగింపు	16
ii ప్రత్యాఘాతము	12	ii ఒరయిక	,,
(3) కంపితము	13	(9) ఆహతము	17
(4) లీనము	,,	i రవ	,,
(5) ఆందోళితము	14	ii ఖండింపు	18
(6) వళి	,,	(10) ఉల్లసితము	,,
(7) త్రిభిన్నము	15	ఎక్కుజారు	19

	పుట			పుట
i దిగుజారు	19	(13)	ముద్రితము	21
ప్లావితము	20	(14)	నామితము	22
సంఫితము	21	(15)	మిశ్రితము	,,

గవిభాగము :—

జనకరాగములు 24
జన్యరాగములు 25
సంపూర్ణ షాడవ
ములు 26
షాడవ సంపూర్ణ
ములు ,,
షాడవషాడవములు 27
సంపూర్ణ ఔడువ
ములు ,,
ఔడువ సంపూర్ణ
ములు ,,
షాడవ ఔడువములు 28
ఔడువ షాడవములు ,,
ఔడువఔడువములు 29

(3) వక్రరాగములు 29
1. సంపూర్ణసంపూర్ణము 30
2. షాడవ–సంపూర్ణము ,,
3. ఔడవ సంపూర్ణము ,,
(4) భాషాంగరాగములు 31
(5) మిశ్రరాగములు 32
(6) పూర్వపురాగ
విభాగము 33
1. రాగాంగము ,,
2. భాషాంగము ,,
3. క్రియాంగము ,,
4. ఉపాంగము 34
5. దేశాంగము ,,

ళవిషయము :—

లయ 34
మిశ్రితలయ 35

2. మధ్యలయ ,,
3. విళంబితలయ 36

	పుట
(2) మార్గము	36
1. అతిచిత్రతమ మార్గము	37
2. చిత్రతమమార్గము	,,
3. చిత్రతరమార్గము	38
4. చిత్రమార్గము	,,
5. వార్తికమార్గము	39
6. దక్షిణమార్గము	40
7. త్రిశ్రమార్గము	,,
8. మిశ్రమార్గము	41
9. ఖండమార్గము	,,
10. సంకీర్ణమార్గము	41
(3) క్రియ	43
(4) చాపుతాళములు	,,
1. చతురశ్ర చాపు తాళము	44
2. త్రిశ్ర చాపుతాళము	45
3. మిశ్ర చాపుతాళము	,,
4. ఖండచాపుతాళము	46
5. సంకీర్ణ చాపుతాళము	,,
(5) దేశాది తాళము	47
5. రాగలక్షణములు :—	47
(1) సావేరి రాగలక్షణము	48
(2) చక్రవాక ,,	49
(3) ఆనందభైరవి ,,	50
(4) రీతిగౌళ ,,	51
(5) ఖరహరప్రియ ,,	52
(6) కేదారగౌళ ,,	53
(7) హరికాంభోజి ,,	54
(8) హంసధ్వని ,,	55
(9) బిలహరి ,,	56
(10) జగన్మోహిని ,,	57
(11) పూరికల్యాణి ,,	58
(12) షణ్ముఖప్రియ ,,	59
(13) కానడ ,,	60
(14) చారుకేశి ,,	61
(15) జంఝూటి ,,	62
6. సంగీత రచనలు :—	64
(1) సంచారి గీతము	,,
(2) తానవర్ణము	,,
(3) పదము	65
(4) పదవర్ణము	66
(5) కృతి లేక కీర్తన	67

13. ఇతరుల కృతులు.

(1) నీలకంఠంభజేహం 173
(2) వాతాపి గణపతిం 178
(3) హిమాచలతనయ 185
(4) జననీ నినువినా 189
(5) కృపయాపాలయ 197
(6) నినువినాగతి 203
(7) మత్స్యఃకూర్మవరాహ 208
(8) రామకృష్ణ గోవిందేతి 211
(9) ఏమయ్యారామ 213
(10) పరమపావనరామ 218
(11) పరిదానమిచ్చితే 222
(12) మరివేరె 231
(13) శ్యామలగాత్రి 235

14. కీర్తనలందలి కొన్ని విశేషములు.............. 240

ఓం

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

గాన విషయము

(లక్ష్య లక్షణములు)

రెండవ వాచకము

శ్లో॥ శుక్లాం బ్రహ్మ విచార సార పరమా మాద్యాం జగద్వ్యాపినీం
వీణా పుస్తక ధారిణీ మభయదాం జాడ్యాంధకారాపహాం
హస్తే స్ఫాటిక మాలికాం విదధతీం పద్మాసనే సంస్థితాం
వందే తాం పరమేశ్వరీం భగవతీం బుద్ధిప్రదాం శారదాం॥

తా॥ తెల్లని స్వరూపము గలదియు కేవల బ్రహ్మాను సంధాన పరాయణయు, నాదియు, జగత్తులయందు వ్యాపించి యుండునదియు, వీణా పుస్తక ధారిణియు నభయప్రదయు, నజ్ఞానాంధకార నాశనియు, హస్తమునందు స్ఫటికమాలను ధరించినదియు, పద్మాసనమందు కూర్చున్నదియు, బుద్ధిబలము నొసంగు నట్టిదియు షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నయు, పరమేశ్వరియు, నగు నా శారదాంబకు నమస్కరించుచున్నాను.

1. పరిభాషా పదములు

1. నాదము, 2. గాంధర్వము, 3. భరతము, 4. తౌర్య త్రికము, 5. సంగీతము, 6. గ్రహము, 7. సమగ్రహము, 8. అతీతగ్రహము, 9, అనాగతగ్రహము, 10. విషమగ్రహము, 11. మార్గము, 12. క్రియ, 13. అంగము, 14. జాతి, 15. ద్రుతలయ, 16. మధ్యలయ, 17. విళంబలయ, 18. చౌకము అనునవి పరిభాషాపదములు.

వివరములు

1. నాదము :-

ప్రాణమునకును, అగ్నికిని సంయోగము కలుగునపుడు పుట్టునట్టి ధ్వనికి నాదమని పేరు. పుట్టుక యీ విధముగా నేర్పడు చున్నందున "న" అను ప్రాణబీజమును, "ద" అను అగ్నిబీజమును చేర్చి దీనికి నాదమను వ్యవహారమును శాస్త్రజ్ఞులు నిర్ణయించిరి. ఇచ్చట ప్రకరణము ననుసరించి చెవికి వినుపించునట్టిన్ని, ఉచ్చరించుటకు అనుకూల మగునట్టిన్ని, మంద్ర, మధ్య, తారములను త్రిస్థాయిలతో కూడిన అఖండమైన ధ్వని విశేషమునకు నాదమని పేరు.

నాదము నుండి స్థాయిలును, స్థాయిలనుండి శ్రుతులును, శ్రుతులనుండి స్వరములును, స్వరములవలన రాగములును ఏర్పడుచున్నవి. అటులనే నాదమునుండి వర్ణము (అక్ష

రము)ను: వర్ణము (అక్షరము)ల వలన పదమును, పదముల వలన వాక్యమును, వాక్యములవలన లోకవ్యవహారమును ఏర్పడుచున్నది.

2. గాంధర్వము :-

గాంధర్వము సామవేదమునకు ఉపవేదము. సంగీత విద్య గంధర్వులకు ప్రీతిదాయకమైనది గాన గాంధర్వ మన బడినది. గంధర్వులనువారు దేవగాయనులు. వారు నారదాదులు.

మరియు ఏది తంత్రు (తీగ)ల యందుండునదియును, అనేక విధములైన తత-అవనద్ధ-సుషిర-ఘనములను నాలుగు విధములైన వాద్యములకు ఆశ్రయ మైనదియును, స్వర తాల పదములకు స్థానమైనదియు నై యుండునో అదియే గాంధర్వ మని కూడ చెప్పబడినది.

ఋషిప్రోక్తమైన గీత వాద నృత్యములకు గాంధర్వ మని మరొక సిద్ధాంతము.

3. భరతము :-

గాంధర్వము భరతముని వలన భూలోకమునందు ప్రవర్తింపజేయబడినందున భరత మనబడినది. మరియు గాంధర్వమునందు భావము, రాగము, తాళము అనునవి ముఖ్యము లగుటచేత ఈ పదముల యొక్క మొదటి అక్షరము లగు భ-ర-త అనునవి చేరి భరత మనబడినదని కొందరు

చెప్పిరి. నృత్యమువలన భావమును, వాద్యమువలన తాళమును వ్యక్తము లగుచున్నవి గాన గీత - వాద్య - నృత్యములు మూడును భరతి శబ్దమునం దిమిడియున్నటుల స్పష్టమైనది.

4. తౌర్యత్రికము :-

నృత్తము, గీతము, వాద్యము అను మూడింటితో కూడిన నాట్యమునకు తౌర్యత్రిక మనిపేరు. తూర్యము లనగా మద్దెల మొదలగు వాద్యములు. ఇట్టి వాద్యముతో సహా మూడు అవయవములు (వాద్య, గీత, నృత్యములు) గలది గాన తౌర్యత్రికమని చెప్పబడినది.

5. సంగీతము :-

గీత, వాద్య, నృత్యముల చేరికకు సంగీతమని పేరు. గీత, వాద్యముల రెంటి చేరికకే సంగీతమను పేరును కొందరు నిర్ణయించిరి. వస్త్రపు ముక్కను గూడ వస్త్రమని వ్యవహరించినటుల గీత, వాద్య, నృత్యములలో నృత్య భాగము కొరత పడినను గీత వాద్యములను సంగీతమని వ్యవహరించ వచ్చునని కొందరనిరి.

6. గ్రహము :-

గ్రహించుటకు గ్రహమని పేరు. తాళమందు గీతము గ్రహింపబడుచున్నది. అనగా ప్రారంభింపబడుచున్నది. అట్టి ప్రారంభ స్థానమునకు గ్రహస్థానమని పేరు. గ్రహమనగా యిచ్చట గ్రహస్థానమని తాత్పర్యము.

7. స మ గ్ర హ ము :-

తాళ, గీతముల రెంటిని ఒక పర్యాయమే సమముగా ప్రారంభించుటకు సమగ్రహమని పేరు.

8. అ తీ త ము :-

అతీత మనగా అతీతగ్రహము. గీతమును ప్రారంభించిన పిమ్మట తాళమును ప్రారంభించుటకు అతీతగ్రహమని పేరు.

9. అ నా గ త ము :-

అనగా అనాగత గ్రహము. తాళమును ప్రారంభించిన పిమ్మట గీతమును ప్రారంభించుట అనాగతగ్రహము.

10. వి ష మ :-

అనగా విషమగ్రహము. తాళావర్తమునందలి రెండవ హస్తక్రియ యొక్క ప్రారంభమందును, తుదిక్రియ యొక్క ప్రారంభమునను, తాళముయొక్క ఆద్యంతములందు గల ఈ రెండు హస్తక్రియలకును మధ్యనుండు ఏ హస్తక్రియ ప్రారంభమందైనను లేక ఏ రెండు హస్తక్రియల మధ్యనుండు అంతరము లేక విశ్రాంతి యందైనను గీతమును ప్రారంభించుటకు విషమగ్రహమని చెప్పబడినది. అనగా సమ, అతీత, అనాగత గ్రహములకు చెప్పబడినస్థానములుగాక తాళావర్తము నందు మరి ఏ స్థానమందైనను గీతమును ప్రారంభించుట విషమగ్రహమని తాత్పర్యము.

2. గమకములు

వినువారి చిత్తమునకు సుఖముగా నుండు నటుల స్వరమును కంపింపజేయుటకు గమకమని చెప్పబడినది. గీతమునందు స్వరము స్వకీయమైన శ్రుతియందుండి ఛాయామాత్రముగ అన్య శ్రుతిని ఆశ్రయించుట కొరకు జరుగబడునట్టి స్వరగమనము (కంపనము) గమకమని కొందరనిరి. అట్టి గమకములు.

పేర్లు	సంజ్ఞలు
1. తిరిపము	W
2. స్ఫురితము (1)	∵
ప్రత్యాఘాతలు (2)	∴
3. కంపితము	∿∿
4. లీనము	∿—
5. ఆందోళితము	∿∿∿—
6. వళి	∩
7. త్రిభిన్నము	M
8. కురుళము=(1) ఒదిగింపు	X
(2) ఒరయిక	⌤
9. ఆహతము (1) రవ.	∧
(2) ఖండింపు	√
10. ఉల్లాసితము (1) ఎక్కుజారు	/
(2) దిగుజారు	\

11. ప్లావితము ꩜
12. గుంఫితము ▱
13. ముద్రితము O
14. నామితము —
15. మిశ్రితము *

అని 15 విధములుగా చెప్పబడినవి.

వివరములు

1. తిరిపము

(i) ఈ గమకమునకు చిహ్నము W

(ii) వినియోగము :—

కంపము ననుసరించిన అత్యల్పమైన సుందరమగు డమరు ధ్వనిని పలికించుటకు తిరిపమని పేరు.

ఇది ద్రుత తుర్యాంశ వేగోపలక్షితము. అనగా ద్రుత కాలము యొక్క నాలుగవవంతు వేగము గలదియని అర్థము.

ద్రుతకాల మనగా రెండు హ్రస్వాక్షరముల కాలము. ఇది ఒక సెకండు కాలమునకు సమానము. ఈ సెకండు కాలములో నాలుగవ వంతు కాలము పావు సెకండు కాలము. ఇది చతుర్భాగకాలము గనుక చతుర్భాగకాలము వేగమున ఈ గమకమును అనుష్ఠించవలెను.

ఉదాహరణము :

——వీణయందు పంచమమును పలికించి ఆ పంచమమును అదిమి ధైవత స్వరఛాయను రప్పించి తిరిగి పంచమమందు నలుచుట. అనగా పంచమస్వరమందు మీటి కొంచెము తడవుతో ధైవతమునకు వెళ్లి తిరిగి పంచమములోనికి మీటుతో చేరవలెను. అప్పుడు "పధాప" అని వచ్చును. ఇదేవిధముగ మిగతా స్వరములకు కూడ తెలియవలెను.

ఇందు ఒక స్వరమున ఒక అక్షరకాలము నిలిచి దానిని అదిమి దానికి ఆరోహణ క్రమమున దగ్గరగానుండు స్వరము యొక్క ఛాయను రప్పించుటకు తిరిపమని కొందరు చెప్పిరి. దీనికి "నొక్కు" అను వ్యవహారము కూడ గలదు.

డం. అనుశబ్దమును పలుకునట్టి వాద్యమునకు "డమరు" అని పేరు. తిరిపము అను పదమునకు భిక్షము అని అర్థము. ఇచ్చట భిక్షమునకు సంబంధించినది అన్యస్వరఛాయ.

2. స్ఫురితము

ద్రుత తృతీయాంశ వేగము గలది స్ఫురితము. అనగా ద్రుతమందు మూడవ భాగమైన వేగము గలది యని తాత్పర్యము.

ద్రుతమందు మూడవ యంశమన సెకండు కాలములో మూడవ వంతు. దీనిని విభజించుటగాని, గ్రహించుట గాని కష్టసాధ్యమైనపని. అందువలన చతుర్భాగకాలమున ద్రుత

కాలములో నాలుగవవంతు కాలమున) కంటెను కొంచెము విళంబముగను ద్రుతార్ధ కాలమున (అనుద్రుత కాలమున లేక అక్షర కాలమున) కంటెను కొంచెము వేగముగను అనుష్ఠించుట కొరకు గాను పై విధమున మూడవవంతు ద్రుతకాలమని చెప్పబడినది. ఈ గమకము స్ఫురితమని ప్రత్యాఘాతమని రెండు విధములు.

1 స్ఫురితము

(i) దీనికి చిహ్నము ∵

(ii) వినియోగము.

ఆరోహణ క్రమమున గల సస, రిరి మొదలయిన జంట స్వరములలో మొదటి దానిని అనుష్ఠించిన పిమ్మట రెండవ దాని కొరకు ముందుగా యీ స్వరమునకు అవరోహణమందు సమీపమున గల స్వరమందు ముప్పాతిక అక్షరకాలము కొట్టుతో నిలచి వెంటనే దానికి ఆరోహణమందు గల పై స్వరమునకు వచ్చుట, అనగా జంట స్వరములలోని మొదటి స్వరమును కొట్టి అందుండి రెండవస్వరమును ప్రారంభించి పలికించుట యని తాత్పర్యము.

ఉదాహరణము :

వీణలో సస అని పై షడ్జమును జంటస్వరముగా పలికించుట కొరకు మొదటి 'స'ను షడ్జముయొక్క మెట్టుమీదనే

వేలిని అదిమి పలికించవలెను. రెండవ 'స'ను పలికించుటకు గాను అవరోహణమందు సమీపమున గల నిషాదస్థానమందు వేలిని ఉంచి మీటి మునుపటికాలము అటులనే ఉంచి వెంటనే నిషాదము యొక్క మెట్టుమీద ఉంచిన వ్రేలిని తీగను రాచుకొనుచు షడ్జస్థానమునకు తీసుకొనిరావలెను. ఈవిధముగ సస అని జంటను పలికించుట స్ఫురితము.

2. ప్రత్యాఘాతము

(i) చిహ్నము .˙.

(ii) వినియోగము.

స్ఫురితము అనునది ఆరోహణమందు చెప్పబడినదానికి పేరు. అదేమాదిరి అవరోహణమందు అనుష్ఠించుటయే ప్రత్యాఘాతము.

ఉదాహరణము :

సస అను జంట స్వరములలో మొదటిదానిని అనుష్ఠించి పిమ్మట ఆరోహణక్రమమందు గల "రి" స్వరమును కొట్టి తిరిగి అవరోహణక్రమమున గల "స" స్వరమునకు వచ్చుట. అప్పుడు "సరిస" అని వచ్చును. ఈ గమకమునకు డోలము అను పేరుకూడ కలదు. డోలమన కదలింపు. అది ముత్యపుచిప్పలో నీరు పొరలినట్లు ఉండవలయునని చెప్పబడినది.

3 కంపితము

ద్రుతార్థమాన వేగోపేక్షితము కంపితము :—అనగా ద్రుత కాలము యొక్క సగము వేగము గలది కంపితము.

ద్రుతార్థమానము అనగా అనుద్రుత కాలము. అనుద్రుతకాలమనగా ఒక అక్షర కాలము. ఇది అర సెకండు కాలమునకు సమానము.

(i) దీనికి చిహ్నము ∼

(ii) వినియోగము.

స్వరమును ఒక అక్షర కాలము వరకు ముందు వెనుకలకు (వీణలో తీగను) కదలించుట లేక ఒణికించుట కంపితము. ఈ సందర్భమున అన్యస్వరఛాయను రప్పించకూడదు.

4 లీనము

ద్రుతవేగముచేత కంపముగలది లీనమగుచున్నది. ద్రుతవేగమన రెండుఅక్షరముల కాలము లేక సెకండుకాలము. ఈ ప్రమాణములో అనుష్ఠించుట లీనమనబడినది.

i దీనికి చిహ్నము ∼_

ii వినియోగము.

ఒక స్వరమందే రెండక్షరముల కాలము వరకు కదలించుచు అనగా కంపింపజేయుచు నిలిచి ఆరోహణమందు దానికి సమీపమునగల స్వరఛాయను రప్పించి లయింప జేయుట లీనము. కంపింపజేయుట, లయింపజేయుట ఈ రెండును ద్రుతకాలమునకు సరిపోవలయును.

5. ఆందోళితము

లఘువేగము గల లయచేత దురితముగా గాని మధ్యముగా గాని, విలంబితముగా గాని స్వరమును కంపనము జేయుట ఆందోళితమను గమకమని చెప్పబడినది. ఈ గమకమునందు దురితముగా కంపింప జేసినను, దీనికి రెట్టింపు నిదానముగలదగు మధ్యలయతో కంపింపజేసినను లేక ఈ మధ్యలయకు రెట్టింపు నిదానము గల విళంబితలయతో కంపింపజేసినను లఘుకాలము వరకే చేయవలయును.

(i) దీనికి చిహ్నము ~~~—

(ii) వినియోగము.

ఒక స్వరమందే నాలుగు అక్షరముల కాలము (రెండు శెకండ్ల కాలము) వరకు కదలించి (కంపింపజేసి) ఆరోహణమందు దానికి సమీపమునగల స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పించుట. ఆందోళితము అనగా ఊగడము.

6. వళి

అనేక విధములగు వక్రిముల (వంకరల) తో కూడి, వేగముగా చేయబడిన స్వరకంపనమునకు వళియని చెప్పబడినది.

(i) దీనికి చిహ్నము ∩

(ii! వినియోగము.

ఒక స్వరమును సుడియించి పట్టి దానికి (ఆరోహణమందలి) మీది స్వరము యొక్క ఛాయను రప్పించుటకు వళియని పేరు.

7. త్రిభిన్నము.

మూడు స్థానములందును హెచ్చుస్వరములచేత దట్టముగా ఎడతెగక (అవిశ్రాంతిగా) వ్యాపించునది త్రిభిన్నమని చెప్పబడినది.

(i) దీని చిహ్నము M

(ii) వినియోగము.

వీణయందు మంద్రపంచమ, సారణి తంత్రులయందు అడ్డముగా ఎడమచేతి వ్రేళ్లను పెట్టుకొని కుడిచేతితో మంద్రషడ్జ, మంద్రపంచమ, సారణి యను మూడు తంత్రులను జేర్చి మూడుస్థానములందును గల హెచ్చుస్వరములను దట్టముగా ఎడతెగక వ్యాపించుచు రంజకము కలుగునటుల వాయించుటకు త్రిభిన్నమని పేరు.

ఇది తానమును వాయించునపుడు చాల అనుకూలముగా నుండును.

8. కురుళము

గ్రంథియుక్తమై కంఠమందు పుట్టబడిన కోమలమగు వళియే కురుళమని చెప్పబడినది.

గ్రంధి యనగా ముడి స్వరమును సుడియించి పట్టుట వళియను గమకమునందు చెప్పబడినది. కురుళము అనగా ముంగురులు అందువలన ముంగురులు చుట్టుకొనిన విధమున

స్వరమును సుడియించి కోమలముగా పట్టవలయుననియును, గాత్రగానమునందు యిది కంఠస్థానమునందు ఉత్పన్నమగు ననియును చెప్పబడినది. ఈ గమకమును నేడు ఒదిగింపు, ఒరయిక అని రెండువిధములుగ వినియోగించుకొనుచున్నారు.

1. ఒ ది గిం పు

i దీనికి చిహ్నము X

ii వినియోగము.

ఇది నోటి పాటయందు జారుగమకమును బోలియుండును ఒక స్వరస్థానమునందుండి దానికి పైన (ఆరోహణమున) గల సమీపస్వరమును గాని, లేక దానికి తరువాతను గల స్వరమును గాని పలికించుట 'ఒదిగింపు' అని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము :

రిషభస్వరమునందు గాంధారమును గాని లేక దానికి తరువాతను గల మధ్యమస్వరమును గాని వీణలో పలికించుట

2. ఒ ర యి క

i దీనికి చిహ్నము ⌐

ii వినియోగము.

ఒక స్వరస్థానమునందుండి దానికి (అవరోహణమున గల) క్రింది స్వరములను దిగునపుడు ఒక్కొక్క స్వరమునకు

వెంబడి, సమీపమున గల మీది (ఆరోహణమందలి) స్వరము యొక్క ఛాయ కనుపించగా దానిని రాచుకొని దిగుట ఒరయిక యని చెప్పబడినది.

ఉ దా హ ర ణ ము :-

స̆ ని̆ ద̆ప = స రి. ని స. ధ ని. ప.

ముంగురులను నుదుటి మీదికి రాకుండునటుల ఏ విధముగా ప్రక్కకు ఒదిగించుకొనెదరో అదే విధమున స్వరములను ఒదిగించి పట్టుటకు ఒదిగింపు అని చెప్పబడెను. వీణా వాద్యమునందు దీని స్వరూపము బాగా వ్యక్తమగును.

9. ఆ హ త ము.

ముందున్నటువంటి హెచ్చు స్వరమును కొట్టి ఆ కొట్టుతో శీఘ్రముగా దిగువస్వరమును స్పృశించుటకు ఆహతమని పేరు. ఈ ఆహతము రవ, ఖండిపు అని రెండువిధములు.

1. ర వ

i దీనికి చిహ్నము ∧
ii వినియోగము.

ఏదైన నొక స్వరమునుండి రాల్చుకొని ఆ రాలెడు స్వరచ్ఛాయతో క్రింది (అవరోహణ) స్వరమునకు వచ్చుటకు రవ యని పేరు.

ఉదాహరణము

ప. స్వరమునుండి దిగువ షడ్జమునకు దిగునపుడు మధ్యను గల మ.గ.రి. అను స్వరములను రాచుకొని (లోపల అణగించుకొని) దిగుట. పైనుండి నాదము అవరోహణ క్రమమున దిగునపుడు తైలధారవలె అవిచ్ఛిన్నముగ క్రింది స్వరమునకు జారవలెను.

11. ప్లావితము

ప్లుతమానముచేత కంపనము ప్లావితము. ప్లుతమాన మనగా మూడు లఘువుల కాలము.

i చిహ్నము ీ

ii వినియోగము

ఒక స్వరమందే పదిరెండక్షరముల (మూడు లఘువుల) కాలము వరకు కదలించి ఆరోహణమందు దానికి సమీపమున గల స్వరచ్ఛాయను రప్పించుట ప్లావితము. ప్లావితమనగా తేలుట. ఆ విధముగ స్వరమును అనుష్ఠించవలయునని అర్థము. మరియు ప్లుతమునుండి ఏర్పడినది గాన ప్లావిత మనబడినది.

ఏ తాళాంగమునకైనను ప్రత్యేకముగ జాతిని నిర్ణయించి చెప్పనిచోట చతురశ్రజాతిగా గ్రహించవలయునని సంగీత మార్తాండము తాళాధ్యాయమున నిరూపించబడినది. ఇచ్చట ప్లుతమునకు జాతిని చెప్పకపోవుటచేత చతురశ్ర జాతి యని స్పష్టమైనది. చతురశ్రజాతి ప్లుతమునకు పదిరెండక్షర

ముల కాలము పరిమాణము. అందువలన ఈ గమకమునకు 12 అక్షరముల కాలము ప్రమాణముగా చెప్పబడినది.

12. గుంఫితము

మూలమున ఈ గమకము గుంఫితమని చెప్పబడినది. వ్యాఖ్యానమునందు సింహభూపాలుడు హుంఫితమని చెప్పెను.

హృదయస్థానమునుండి గంభీరముగ బయలుదేరిన హుంకారము గుంభితమని చెప్పబడినది.

i చిహ్నము ▱

ii వినియోగము

ఈ గమకము జారు గమకమును బోలి యుండును. స్వరనాదము బయలుదేరునది మొదలు నిలుచువరకు 'హుం' అని తైలధారవలె అవిచ్ఛిన్నముగ ఆరోహణక్రమమున నాదమును పెంచుకొని యేగుటయును, అటులనే అవరోహణ క్రమమున తగ్గుచూ దిగుటయును గుంఫితమని చెప్పబడినది.

13. ముద్రితము

ముఖమును (నోటిని) మూసికొని చేయబడిన స్వర కంపనము ముద్రితమని చెప్పబడినది.

i చిహ్నము O

ii వినియోగము

గానము చేయునపుడు నోటిని మూసుకొని స్వరమును కదలించవలెను. అనగా కంపింపజేయవలెను. ఈ గమకము గాత్రగానమునందు మాత్రమే వినియోగమగును.

14. నా మి త ము

స్వరములను నమనముగ కంపింప జేయుటకు నామిత మని చెప్పబడినది.

నమనము అనగా నమ్రము. అనగా సూక్ష్మము.

i చిహ్నము —
ii వినియోగము

స్వరావయవమైన శ్రుతినాదమును తగ్గించి సూక్ష్మ ధ్వనితో కంపింపజేయుచు గానము చేయుటకు నామితమని పేరు.

నాదమును తగ్గించుట యనిన మంద్రధ్వనిని అవరోహణ క్రమమున పలుకుట యని కొందరు అనవచ్చును. ఆ విధముగా నిర్ణయించిన గమకములయందు పునరుక్తి దోషము కలుగును. గాన ఏ స్వరనాదమునందు నామిత గమకమును అనుష్ఠించవలెనో ఆ స్వరనాదము నందలి పుష్టిని తగ్గించి సూక్ష్మావస్థలో ననుష్ఠించవలెను.

15. మి శ్రి త ము

పైన చెప్పబడిన గమకములు ఒకదానితో నొకటి మిశ్రమమగుట వలన మిశ్రితమని చెప్పబడినది. అందు పై గమకములకు సంబంధించిన వానిలో

1. తిరిపాందోళితము
2. లీనకంపితము
3. కంపితాహతము
4. తిరిపస్ఫురితము
5. లీనస్ఫురితము
6. స్ఫురితాహతము
7. లీనకంపితలీనము
8. త్రిభిన్న కురుళాహతము
9. ప్లావితోల్లాసితవళి
10. వళి గుంఫిత ముద్రితము
11. నామితాందోళితవళి
12. వళినామిత కంపితము
13. ఆందోళిత ప్లావితము
14. ఉల్లాసిత నామితము
15. తిరిపాందోళితవళి
16. త్రిభిన్న కురుళము
17. త్రిభిన్నలీనస్ఫురితము
18. ప్లావితాందోళితము

అనునవి ముఖ్యములు. లోగా వివరింపబడిన 14 విధములగు గమకములను చక్కగా అభ్యసించిన వారికి ఈ మిశ్ర గమకములు సులభసాధ్యము లగును.

3. రాగ విభాగములు

1. జనక రాగములు, 2. జన్య రాగములు, 3. వక్రి రాగములు, 4. భాషాంగ రాగములు, 5. మిశ్రరాగములు అని నేడు రాగములు అయిదు విధములుగ వ్యవహరింపబడు చున్నవి.

వివరములు

1. జనకరాగములు

కొన్ని రాగముల పుట్టుకకు మూలమైన సంపూర్ణ రాగము జనకరాగమని చెప్పబడినది. దీనిని మేళకర్త రాగ మని కూడ యందురు. ఈ జనక రాగములకు ఆరోహణ మందునుఅవరోహణమందునుకూడ సప్తస్వరములుయుండును.

పూర్వమతమందు ఆరోహణమునగాని అవరోహణ మున గాని లేక ఆరోహణావరోహణముల మొత్తము మీాద గాని సప్తస్వరములు యుండినచో సంపూర్ణరాగములని చెప్ప బడినవి, అట్టివానిలో కొన్ని మేళకర్తలుగ కూడ చెప్పబడి నవి.

ఉదాహరణములు

నేటి జనక మేళములు స రి గ మ ప ధ ని సं

సं ని ధ ప మ గ రి స.

పూర్వపుమతము

1. ఆరోహణమందు మాత్రమే సప్తస్వరములుగలది. సౌవీర మను 47 జనకరాగము (అసలు యిది సంపూర్ణషాడవము)	స రి గ మ ప ధ ని స= ఆరోహణము. స ని ధ మ గ రి స= అవరోహణము.
2. అవరోహణమందు మాత్రమే సప్తస్వరములుగలది సౌగంధిని యను 37వ జనకరాగము. (ఇది ఔడువ సంపూర్ణము)	స రి మ ప ధ స= ఆరోహణము స ని ధ ప మ గ రి స= అవరోహణము
3. ఆరోహణావరోహణములలో ప్రత్యేకముగ దేనియందును కూడ సప్తస్వరములు లేనిది రూపవతి యను 12 వ మేళ రాగము.	స రి మ ప, ప స సా= ఆరోహణము. స ని ధ ని ప మ గ స= అవరోహణము.

(ఇది ఔడువ షాడవము, వక్రము కూడాను)

పూర్వము మేళకర్తరాగములలో కూడ వక్రములు గలవనియును, అని సంపూర్ణముగానే యుండ నక్కర లేదని యును పై ఉదాహరణవలన విశదమగుచున్నది.

2. జన్య రాగములు

జనకరాగమునుండి పుట్టిన రాగములు జన్య రాగము లనబడుచున్నవి. ఈ జన్యరాగములు

1. సంపూర్ణ షాడవములు
2. షాడవ సంపూర్ణములు
3. షాడవ షాడవములు
4. సంపూర్ణ ఔడువములు
5. ఔడువ సంపూర్ణములు
6. షాడవ ఔడువములు
7. ఔడువ షాడవములు
8. ఔడువ ఔడువములు.

అని ఎనిమిది విధములుగా నున్నవి.

వివరములు

1. సంపూర్ణ షాడవములు

ఆరోహణమందు ఏడు స్వరములును, అవరోహణ మందు ఆరు స్వరములును గలవి సంపూర్ణషాడవరాగములు.

ఉదాహరణము

2వది యగు రత్నాంగి మేళకర్త జన్యము జీవరంజని యను రాగము	స రి గ మ ప ధ ని ṡ= ఆరోహణము. ṡ ధ ప మ గ రి స= అవరోహణము.

2 షాడవ సంపూర్ణములు

ఆరోహణమందు ఆరుస్వరములును, అవరోహణమందు ఏడు స్వరములును గలవి షాడవ సంపూర్ణ రాగములు.

ఉదాహరణము

2వది యగు రత్నాంగి యను మేళకర్త జన్యము రిషభాంగి యను రాగము.	స రి మ ప ధ ని ṡ= ఆరోహణము. ṡ ని ధ ప మ గ రి స= అవరోహణము.

3. షాడవ షాడవములు

ఆరోహణమందును, అవరోహణమందునుకూడ ఆరు స్వరములు గలవి షాడవ షాడవ రాగములుగా చెప్పబడినవి

ఉదాహరణము

1వది యగు కనకాంగి యను మేళకర్త జన్యము	స రి గ మ ప ధ స= ఆరోహణము.
వాగీశ్వరి యను రాగము.	స ధ ప మ గ రి స= అవరోహణము.

4. సంపూర్ణ ఔడువములు

అరోహణమందు ఏడు స్వరములును అవరోహణమందు అయిదు స్వరములును గలవి సంపూర్ణ ఔడువ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

24వది యగు వరుణప్రియ యను మేళకర్త జన్యము	స రి గ మ ప ధ ని స = ఆరోహణము.
భానుదీపక మను రాగము.	స ని ప మ రి స= అవరోహణము.

౫. ఔడువ సంపూర్ణములు

ఆరోహణమందు అయిదు స్వరములును అవరోహణమందు ఏడు స్వరములును గలవి ఔడువ సంపూర్ణ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

24వది యగు వరుణప్రియ యను మేళకర్త జన్యము వీరవసంతమను రాగము.	స రి గ మ ప ṡ= ఆరోహణము. ṡ ని ధ ప మ గ రి స= అవరోహణము.

6. షాడవ ఔడువములు

ఆరోహణమందు ఆరు స్వరములును, అవరోహణమందు ఆయిదు స్వరములునుగలవి షాడవ ఔడువ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

4వది యగు వనస్పతి యను మేళకర్త జన్యము రసావళి లేక రసాళి యను రాగము.	స రి మ ప ధ ని ṡ = ఆరోహణము. ṡ ధ ప మ రి స= అవరోహణము.

7. ఔడువ షాడవములు

ఆరోహణమందు అయిదు స్వరములును అవరోహణమందు ఆరు స్వరములును గలవి ఔడువ షాడవ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

2వది యగు రత్నాంగి యను మేళకర్త జన్యము శ్రీమణి యను రాగము.	స రి గ ప ధ ṡ=ఆరోహణము ṡ ని ధ ప గ రి స= అవరోహణము.

8. ఔడువ ఔడువములు

ఆరోహణమందు అయిదు స్వరములును అవరోహణమందు అయిదు స్వరములును గలవి ఔడువ ఔడువ రాగములని చెప్పబడినవి.

ఉదాహరణము

28వది యగు హరికాంభోజి యను మేళకర్త జన్యము మోహన యను రాగము.	స రి గ ప ధ స= ఆరోహణము. స ధ ప గ రి స= అవరోహణము.

---

3. వక్ర రాగములు

రాగమున ఆరోహణమందు గాని, అవరోహణమందు గాని లేక రెంటియందుగాని సరిగాది స్వరములు వరుస క్రమమున లేక వ్యత్యస్తముగా నుండినవి వక్రరాగములని చెప్పబడినవి. అందు ఆరోహణావరోహణ క్రమముకూడ వచ్చును. ఈ రాగములలో పూర్ణములు, షాడవములు, ఔడవములు కూడ యుండును.

ఉదాహరణము

1. 1వది యగు కనకాంగి మేళకర్తజన్యము కనకాంబరియను రాగము. ఆరోహణావరోహణములందు సంపూర్ణము, వక్రము కూడాను.

స రి గ మ ప ధ ని ṡ=ఆరోహణము.

ṡ ని ధ ప మ గ రి గ రి స=అవరోహణము.

2. షాడవ సంపూర్ణము. అవరోహణమందు వక్రము 15వది యగు మాయామాళవగౌళ మేళకర్త జన్యము. లలిత పంచమము అను రాగము.

స రి గ మ ధ ని ṡ=ఆరోహణము.

ṡ ని ధ మ పమగరి స=అవరోహణము.

3. ఔడవసంపూర్ణము. ఆరోహణావరోహణములందు వక్రము. 11వది యగు కోకిలప్రియ మేళకర్త జన్యము శుద్ధ లలితమను రాగము.

స ప మ ధ ని ṡ=ఆరోహణము.

ṡ ని స ధ ప మగరి స=అవరోహణము.

జనక రాగములలో వక్రములుండవు. జనకరాగము వక్రమయిన యెడల అది జన్యరాగముక్రిందికి వచ్చును. గాన వక్రరాగము లన్నియు జన్యరాగములే యగుచున్నవి. ఆరోహణావరోహణములందు సంపూర్ణములైనను వక్రమగుట చేత అట్టిరాగములుకూడ జన్యములుగానే పరిగణింపబడు

4. భాషాంగ రాగములు

అన్యరాగ స్వరమును పొందినవి భాషాంగరాగములని చెప్పబడినవి. జనకరాగములందు భాషాంగము లుండవు. జనకరాగము భాషాంగమయ్యేనేని అది జన్యరాగము క్రిందికి వచ్చును. గనుక భాషాంగ రాగములన్నియు జన్యరాగములే యగుచున్నవి. ఆరోహణావరోహణములయందు సంపూర్ణ స్వరములుగల రాగమైనను భాషాంగమైనచో అది జన్య రాగముగనే పరిగణింపబడుచున్నది.

ఉదాహరణములు

1. బిలహరి రాగము

ఇది 29 మేళకర్తయైన ధీరశంకరాభరణ జన్యము.

ఇందు కైశికినిషాదము అన్యస్వరము. ప్రయోగ స్వరములు రాగలక్షణమునందు చెప్పబడుచున్నవి.

2. ఆనందభైరవి రాగము

ఇది నఠభైరవి జన్యము. ఇందు అంతరగాంధారము అన్యస్వరము. ప్రయోగస్వరములు రాగలక్షణమునందు చెప్ప బడుచున్నవి. ఇదేవిధమున రాగలక్షణములందు మిగిలిన వానిని తెలియదగును. రాగలక్షణములందు భాషాంగ రాగ ములు జన్యరాగములుగానే చెప్పబడుచున్నవి.

5. మిశ్ర రాగములు

రాగములను మిశ్రమముచేసి గానముచేయుట మిశ్రమ మని చెప్పబడినది. రెండు రాగములను మిశ్రమము చేయుట వలన ఏర్పడినదానికి మిశ్రమరాగమని చెప్పుచున్నారు.

ఉదాహరణము

1. చారుకేశి రాగము

ఇది 26వ మేళకర్త రాగము.

దీనిలో పూర్వాంగ స్వరములు (సరిగమ) శంకరాభరణ రాగముయొక్క లక్షణమును ఉత్తరాంగ స్వరములు తోడి రాగలక్షణమును కలిగియున్నవి.

2. గౌరీమనోహరి రాగము

ఇది 23వ మేళకర్త రాగము.

ఈ రాగమందు పూర్వాంగ స్వరములు (సరిగమ) భైరవి రాగము యొక్క లక్షణమును, ఉత్తరాంగ స్వరములు శంకరాభరణ రాగముయొక్క లక్షణమును కలిగియున్నవి.

పూర్వపు రాగవిభాగము

పూర్వము రాగవిభాగమునందు (1) రాగాంగము (2.) భాషాంగము. (3) క్రియాంగము. (4) ఉపాంగము (5) దేశాంగము. అని అయిదు విధములుగా చెప్పబడినవి. ఇవి అన్నియు దేశీయరాగములుగనే చెప్పబడినవి.

వివరములు

(1) రాగాంగము

పూర్వము గ్రామరాగము యొక్క ఛాయగల దేశీయరాగము రాగాంగరాగమని చెప్పబడినది. నేడుమాత్రము ఈ పేరును జనకరాగమునకు వినియోగించుకొనుచున్నారు

(2) భాషాంగము.

పూర్వము భాషయను రాగము యొక్క ఛాయగల దేశీయరాగమునకు భాషాంగమని చెప్పబడినది. నేడు మాత్రము అన్యస్వరము గల రాగము భాషాంగరాగముగా వ్యవహరించుచున్నారు.

(3) క్రియాంగము

చింత, ఉత్సాహము, కరుణ మున్నగు క్రియలను కలిగించునట్టి దేశీయ రాగము క్రియాంగమని పూర్వము చెప్పబడినది. రాగస్వరములు వక్రముగా (క్రమముతప్పి) గలవి క్రియాంగములని నేడుకొందరు వ్యవహరించుకొనుచున్నారు. కొందరు నేడు క్రియాంగములే లేవని వ్రాయుచున్నారు.

(4) ఉపాంగము

ఉపరాగ ఛాయగలది ఉపాంగము అనియును అంగ ఛాయానుకారిత్వము గలది ఉపాంగమనియును పూర్వము చెప్పబడినది. నేడు మాత్రము మేళకర్త రాగము వలన పుట్టిన షాడవాది జన్యరాగములు ఉపాంగములని వ్యవహరించు చున్నారు,

(5) దేశాంగము.

రెండు దేసిరాగములు కలుపుట వలన పుట్టిన దేశీయ రాగము దేశాంగమని పూర్వము చెప్పబడినది. దీనిని నేను మిశ్రమమని వాడుకొనుచున్నారు. మిశ్రమరాగ పద్ధతి లోగా వివరించబడినది.

తాళ విషయము

ఈ ప్రకరణమునందు (1) లఘు, (2) మార్గము, (3) క్రియ, (4) చాపుతాళము అను విషయములను గురించి చెప్పబడుచున్నవి.

(1) లయ

క్రియానంతర విశ్రాంతికాలమునకు లయ అని పేరు. అనగా తాళము వేయునపుడు ఒక హస్తక్రియను వేసిన పిమ్మట తిరిగి ... హస్తక్రియను వేయులోగా నుండు కాలము. ఈ విధముగ రెండు హస్తక్రియల మధ్యనుండు కాలమునకే క్రియానంతర విశ్రాంతికాలమని పేరు.

ద్రుతలయ, మధ్యలయ, విళంబితలయ అని యీ లయలు మూడు విధములుగా చెప్పబడినవి.

వివరములు

(1) ద్రుతలయ

గీతము నడచు కాలమునకు రెట్టింపు వేగముగా తాళమును వేసిన అది ద్రుతలయ యని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

పాట క్రియకు నాలుగు నాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున నడుచుచుండగా తాళమునందు ఒక్కొక్క హస్త క్రియను రెండు రెండు అక్షరముల కాలము వంతున నిలుపుచు తాళమును వేయుట.

(2) మధ్యలయ

తాళగీతములు (అనగా పాట, తాళము) ఒక కాలము నందే నడచునట్టి కాలము మధ్యలయ కాలమని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

పాట (గీతము) క్రియకు నాలుగు నాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున నడచుచుండగా తాళమందలి క్రియలను కూడ నాలుగు నాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది మధ్యలయ యనబడినది అనగా తాళగీతములు సమముగా నడచునట్టి కాలమని తాత్పర్యము.

(3) విళంబితలయ

మధ్యలయ కాలమునకు రెట్టింపు నిదానముగా తాళము మాత్రమే నడచిన అది విళంబితలయ యని చెప్పబడినది. అనగా గీతము నడచు కాలమునకు రెట్టింపు నిదానముగా తాళము నడచుట యని తాత్పర్యము.

ఉదాహరణము

క్రియకు నాలుగు నాలుగు అక్షరముల కాలము వంతున గీతము నడచుచుండగా తాళమందలి క్రియలను ఒక్కొక్క దానిని ఎనిమిది అక్షరముల కాలము వంతున నిలుపుచు తాళమును వేయుటకు విళంబితలయ యని చెప్పబడినది,

---

2. మార్గము

తాళము నడచునట్టి కాలప్రమాణమునకు మార్గమని పేరు. తాళమును వేయునపుడు ఒకొక్క హస్తక్రియను ఎంతకాలము వరకు నిలిపి యుంచవలయునో అట్టి కాలభేదములు ఈ మార్గలక్షణము వలన విశదము కాగలవు.

(1) అతిచిత్రతమము, (2) చిత్రతమము, (3) చిత్రతరము, (4) చిత్రము, (5) వార్తికము, (6) దక్షిణము అని మార్గములు ఆరు విధములుగా చెప్పబడినవి. ఈ ఆరున

చతురశ్ర మార్గములు. ఇవి గాక త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణము లను మార్గములు కూడ కలవు.

వివరములు

(1) అతిచిత్రతమ మార్గము

తాళమును వేయునపుడు ఒక్కొక్క హస్తక్రియను ఒక అక్షర (అర సెకండు) కాలమువంతున నిలుపుట అతిచిత్రతమమార్గమని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుట(ఆది)తాళమునందు గల 8 హస్తక్రియలను ఎనిమిది అక్షరముల కాలములలో నిలుపుట.

	లఘువు				ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4	5	6	7	8
అక్షరములు =	త	క	త	క	త	క	త	క

ఇందు ఒక్కొక్క అక్షరమును అర సెకండు కాలములో ఉచ్చరించవలెను.

(2) చిత్రతమ మార్గము

ఈ మార్గమున తాళమునందలి హస్తక్రియలు ఒక్కొక్కటి రెండేసి అక్షరముల కాలము వంతున నిలుచును.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుట (ఆది) తాళము

	లఘువు				ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు=	1	2	3	4	5	6	7	8
అక్షరములు =	తక	తక	తక	తక	తక	తక	తక	తక

3 చిత్రతర మార్గము

తాళమునందలి ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 4 అక్షరముల కాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది చిత్రతరమార్గ మనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుట తాళము

	లఘువు				ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు=	1	2	3	4	5	6	7	8
అక్షరములు =	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక	తక తక

(4) చిత్ర మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 8 అక్షరముల కాలము వంతుననడుపుచు తాళమును వేసిన అది చిత్రమార్గమనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుట తాళము

	లఘువు			
హస్తక్రియలు=	1	2	3	4
అక్కరము =	తకతక తకతక	తకతక తకతక	తకతక తకతక	తకతక తకతక

	ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	5	6	7	8
అక్షరము =	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక

(5) వార్త్తికమార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 16 అక్షరముల కాలము వంతున నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది వార్త్తిక మార్గ మనబడును.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి త్రిపుట తాళము

	లఘువు			
హస్తక్రియలు =	1	2	3	4
అక్షరములు =	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక

	ద్రుతము		ద్రుతము	
హస్తక్రియలు =	5	6	7	8
అక్షరములు =	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక
	తకతక	తకతక	తకతక	తకతక

(6) దక్షిణ మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 32 అక్షరముల కాలమువరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది దక్షిణమార్గమనబడును.

ఇంతవరకు చెప్పబడిన ఆరుమార్గములును చతురశ్ర మార్గములై యున్నవి. ఈ మార్గములందు మార్గకాలము ననుసరించి మాత్రాకాలమును రెట్టించుటకు గాని లేక నిశ్శేషముగా అర్థించుటకు గాని అవకాశము గలదు. చతురశ్ర యనగా నాలుగు అని అర్థము. ఈ మార్గాక్షరములను నాలుగు చేత భాగించిన ఏ అంశకైనను నిశ్శేషముగా సరిపోవును. ఈ ఆరు మార్గములును ఒకదానికొకటి క్రమముగా ద్విగుణద్విగుణ న్యాయములో నున్నవి. ఇందలి మార్గాక్షరములు సరిసంఖ్యలలో నున్నవి.

ఇకను బేసి అక్షరములుగల త్రిశ్రాది మార్గములు చెప్పబడుచున్నవి.

(7) త్రిశ్ర మార్గము

ఒకొ్కక్క హస్తక్రియను మూడు అక్షరముల కాలము వరకునిలుపుచు తాళమునువేసిన అది త్రిశ్రమార్గమనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు=	1	2	3	4
అక్షరములు=	తకిట	తకిట	తకిట	తకిట

(8) మిశ్ర మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను 7 అక్షరముల కాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది మిశ్రమార్గమని చెప్పబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు=	1	2	3	4
అక్షరములు	తకిటతకతక	తకిటతకతక	తకిటతకతక	తకిటతకతక

(9) ఖండ మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను అయిదు అక్షరములకాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది ఖండమార్గమనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు=	1	2	3	4
అక్షరములు=	తకతకిట	తకతకిట	తకతకిట	తకతకిట

(10) సంకీర్ణ మార్గము

ఒక్కొక్క హస్తక్రియను తొమ్మిది అక్షరముల కాలము వరకు నిలుపుచు తాళమును వేసిన అది సంకీర్ణ మార్గ మనబడినది.

ఉదాహరణము

చతురశ్రజాతి ఏకతాళము

1. లఘువు

హస్తక్రియలు =	1	2
అక్షరములు =	తకతకిటతకతక	తకతకిటతకతక
హస్తక్రియలు =	3	4
అక్షరములు =	తకతకిటతకతక	తకతకిటతకతక

ఇంతవరకు వివరింపబడిన పదిమార్గములలోను ప్రతి మార్గమునకును మొదటి కాలము, రెండవ కాలము, మూడవ కాలము అను మూడు కాలములు గలవు. ఆయా మార్గములకు చెప్పబడిన మార్గకాలములలోనే గీతము రెట్టింపు రెట్టింపు వేగముగా మూడు కాలములుగ వినియోగమగును.

తాళమందు ఏక కాలమున రెండు మార్గములలో గీతమును నడుపకూడదు. మిగతా వివరములు సంగీత మార్తాండము తాళధ్యాయమునందు విపులముగా చర్చించబడినవి.

3. క్రియ

తాళము కొరకు రెండు హస్తముల చేతను చేయబడు సంయోగవియోగముల యొక్క సంజ్ఞలు క్రియలనబడినవి. హస్తముల వలన ఏర్పడుటచేతను యివి హస్తక్రియలన బడినవి.

ఇవి శబ్దక్రియలనియును, నిశ్శబ్దక్రియలనియును రెండు విధములుగా చెప్పబడినవి. ఇందు ధ్వనియగునవి శబ్దక్రియలు. ధ్వనిలేనివి నిశ్శబ్దక్రియలు.

నేడు వాడుకలో గల ధ్రువాది సప్తతాళముల-లోను ఘాత యను శబ్దక్రియ ఒకటే కలదు. ఈ ఘాతకు ధ్రువకమని పేరు. మిగతా వ్రేళ్లను ఎంచుట చేతిని ముందునకు విసరుట అనునవి ఒకప్పుడు నిశ్శబ్దక్రియలు. వ్రేళ్లను ఎంచునట్టి క్రియలు ఒకప్పుడు ధ్రువకక్రియయందలి కాలమునకే సంబంధించి యుండెను. చేతినిముందునకు విసరునట్టి క్రియకు విసర్జిత యని పేరు. నేడు దీనిని 'ఉసి' అని యనుచున్నారు. ఇతర ములగు క్రియల విషయమై రాబోవు భాగములందు వివరింప బడును.

---

4. చాపుతాళములు

సాధారణముగా మిశ్రగతిని చాపుతాళమనుచున్నారు కాని చతురశ్రాది జాతులన్నియు కూడ గతులలో ప్రత్యేక తాళములుగ వినియోగమగుట కలదు.

జాతిగా హస్తక్రియలతో తాళమును వేయుటకు వీలు కలుగనంతటి వేగముగా గీతము నడచునపుడు, అందులకు గతితాళములు వినియోగ మగుచున్నవి. గతితాళములలో ప్రతిదానికిని ఆదియందు ఒకటే ఘాతను (దెబ్బను) వేయవలెను. అటుల వేయునపుడు తాళమును నిలుపుట కష్టమని కొన్ని గతులకు రెండుమూడు ఘాతలను కూడ వేయుచున్నారు. చాపుతాళములందలి అక్షరకాలములు చతుర్భాగకాలములోను, కళాకాలములోను వినియోగమగును. చతుర్భాగ కాలమునకు మించిన విళంబితకాలముగల దానిని హస్తక్రియతో జాతితాళముగా వేయుటకు వీలుకలుగును. చతుర్భాగ కాలమనగా పావు శెకండుకాలము. దీనిలో సగము కాలమునకు కళాకాలమని పేరు. ఈ చాపుతాళములు చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణములని అయిదు విధములు.

వివరములు

(1) చతురశ్ర చాపుతాళము.

నాలుగు (అక్షరముల) చతుర్భాగాక్షరముల కాలమున గాని లేక నాలుగు కళాకాలాక్షరముల కాలమున గాని ఒక్కొక్క ఘాతను వేయగా గీతమునడచిన అది మిశ్రచాపు తాళమనబడినది.

ఉదాహరణము

I
త క త క

మీాదను గీటుకల అక్షరము ఘాతకు స్థానము. ఇందలి అక్షరకాలములు విళంబకాలమున వినియోగమైన చతురశ్రి జాతి ఏకతాళమగును.

(2) తిశ్ర చాపుతాళము

ఘాతకు మూడు చతుర్భాగ లేక కళాకాలాక్షరముల కాలము వంతున ఘాతలతోనే ప్రత్యేక తాళముగ వినియోగమైన అది తిశ్రచాపు తాళమనబడినది. దీనికి ఝప్పతాళమను పేరు కూడ కలదు.

ఉదాహరణము.

I
త కి ట

ఇందలి అక్షరకాలములు విళంబముగా వినియోగమైన తిశ్రజాతి ఏకతాళమగును.

(3) మిశ్ర చాపుతాళము.

ఘాతకు 7. చతుర్భాగ లేక కళా కాలాక్షరముల కాలము వంతున ఘాతలతో తాళమును వేయుటకు మిశ్రి చాపు అని పేరు. దీనిని నేడు రెండు ఘాతలతో వినియోగించుచున్నారు.

ఉదాహరణము:-

I   I
త కి ట త క త క

ఇందు త్రిశ్ర—చతురశ్రి అను రెండు గతులు కలసి యున్నవి. దీనిని ఆట తాళమనికూడ వ్యవహరింతురు. ఇందలి అక్షర కాలములు విళంబములైన తిశ్రజాతి త్రిపుట తాళమగును.

(4) ఖండ చాపుతాళము

పై విధముగా ఘాతకు అయిదేసి అక్షరముల వంతున నడచుటకు ఖండ చాపుతాళమని పేరు. నేడు దీనిని రెండు ఘాతలలో వేయుచున్నారు.

ఉదాహరణము.

I I
త క త కి ట

ఇందలి అక్షరకాలములు విళంబములైన యిది. త్రిశ్ర జాతి రూపక తాళమునకు సమానమగును. ఈ ఖండచాపు తాళమునకు కురుజంపెయను వాడుక కూడగలదు

(5) సంకీర్ణ చాపుతాళము

ఘాతకు 9 అక్షరముల వంతున లోగా వివరించిన కాలములలో తాళము నడచిన సకీర్ణచాపుయనబడినది. దీనిని మూడు ఘాతలలో వినియోగించుకొనుచున్నారు.

ఉదాహరణము.

I I I
త క త కి ట త క త క

దీనిని విళంబకాలములో మధ్యఘాత లేకుండా వేసిన ఖండజాతి త్రిపుటతాళమగును

పై చాపుతాళములన్నియు విళంబకాలమున ఒక ఘాతతో వినియోగమైన అన్నియు ఆయా జాతుల ఏక తాళములగును.

5. దేశాది తాళము

దేశాది యనినను మధ్యాది యనినను ఒకటేను. ఇందు వరుసగా మూడు ఘాతలును ఒక ఉసిస్సి గలవు. ఈ క్రియలకు రెండు అను ద్రుతములను ఒక ద్రుతమును వరుసగా వేసిన సరిపోవును. చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము ఈ రూపముగా వేయబడుటచే దేశాది యనబడినది.

ఉదాహరణము—.

తాళాంగములు. U U O

---

5. రాగలక్షణములు

ఈ ప్రకరణమున

(1) సావేరి
(2) చక్రవాకము
(3) ఆనందభైరవి
(4) రీతిగౌళ
(5) ఖరహరప్రియ
(6) కేదారగౌళ
(7) హరికాంభోజి
(8) హంసధ్వని
(9) బిలహరి
(10) జగన్మోహిని
(11) పూరికల్యాణి
(12) షణ్ముఖప్రియ
(13) కానడ
(14) చారుకేశి
(15) ఝంఝూటి

అను 15 రాగములకు లక్షణములు వివరింపబడుచున్నవి.

(1) సావేరి రాగలక్షణము

15వ మేళకర్తయగు మాయామాళవగౌళరాగ జన్యము, 3వ అగ్నిచక్రము ఔడువ సంపూర్ణము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ṡ

అవరోహణము : ṡ ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు గాంధారనిషాదములు వర్జ్యములు.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

అంతరగాంధారము, కాకలినిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము. ధైవతము న్యాస స్వరము. రిషభ, మధ్యమ, ధైవతములు జీవస్వరములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

స ం వా దు లు

ఇందు స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, ఆరోహణమందు మాత్రము గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ స్వ ర ము లు

సరిమపధṡ – సరిమప – రిమప – గరిమప – ṡనిధప

నిధమగరిస – మగరిస – మాగారి స – పమగరి – ṡనిṡనిధా

(ఇందు రెండవ ని. అల్పప్రయోగము).

ఇందు గాంధార నిషాదములు కొన్ని ప్రయోగము లందు నేటి అంతర, కాకలి స్వరముల కంటెను కొంచెము తగ్గియుండును. ఇవి పూర్వపు కాకల్యంతరస్వరము లగు చున్నవి.

ఈ రాగమున శుద్ధములగు రిషభ ధైవతములు ఒక శ్రుతి తక్కువగా పలుకును.

2. చక్రవాక రాగలక్షణము

16వ మేళకర్తరాగము　　3వ అగ్నిచక్రము
సంపూర్ణము　　జనకరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : సా రి గ మ ప ధ ని సా

అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి సా

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. రి. మ. ప. ధ. ని. స్వరములు జీవన్యాసములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

ఇందు స. మ. ప. స్వరములు పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగస్వరములు

సా మ గ మ ప - మ గ మ ని ధ ని - సా మ మ గ మ,

3. ఆనందభైరవి రాగలక్షణము

20. మేళకర్తయగు నఠభైరవి రాగ జన్యము.
4వ వేదచక్రము-సంపూర్ణము. ఆరోహణమందు వక్రము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స గ రి గ మ ప ధ ప ని స

అవరోహణము: స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

అన్య స్వరములు

అంతర గాంధారము, చతుశ్శ్రుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము అన్యస్వరములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గ. మ. ప. ని స్వరములు జీవన్యాసములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

స ం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

చతుశ్శ్రుతి ధైవత ప్రయోగములు

పధనిప – సనిధని – సానిధపా – సానిధనిపా – సనిధప–
పధనిధప – సనిధనిసా,

శుద్ధ ధైవత ప్రయోగములు

పధపమ - మధపగ - సనిధమా

అంతర గాంధార ప్రయోగములు

మగమ - మగరిగ

కాకలి నిషాద ప్రయోగములు

సనిస - రిస నిని సా

4. రీతి గౌళరాగ లక్షణము

20. మేళకర్తయగు నఠభైరవి రాగజన్యము.

4వ వేదచక్రము. సంపూర్ణము. ఆరోహణావరోహణము లందు వక్రము. ఘనరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స గ రి గ మ ని ధ మ ప ని స

అవరోహణము: స ని ధ మ ప ధ ప మ గ రి స

నేడు కొందరు ఆరోహణమున పంచమ స్వరమును వర్జ్యము చేసి గానము చేయుచున్నారు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహన్యాసములు. గ. ని. మ. లు జీవ స్వరములు. సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

పధపమగరిస - నిధమపనిస - నిసగరిస నిగరిసనిధమా - సనిపానిసా

. . .

5. ఖరహరప్రియ రాగలక్షణము

22వ మేళకర్తరాగము. 4వ వేదచక్రము
సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, చతుశ్శ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహన్యాసములు, గ. ని. జీవస్వరములు ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స మ ప స్వరములును: రి. ధ స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

రిగరిస - పధనిప - రిగమగారి - మగారిస - నీధపమ గారిస - సనీధపమా - పధనిధపమగారిస.

6. కేదారగౌళరాగ లక్షణము

28వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజిరాగజన్యము 5వ బాణచక్రము. ఔడువ సంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి మ ప ని స

అవరోహణము: స ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు గ. ధ స్వరములు వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

రిషభము గ్రహన్యాసములు. రి. ని. ప. స్వరములు జీవ స్వరములు. సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ.

స్వరములును, అవరోహణమందు ని. గ లును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

మగరీ - రిమపనిధప - పసానిధప - మనీధప - మపధపామగరీ - గరిసా ని ధ పా నీ సా.

7. హరికాంభోజిరాగ లక్షణము

28వ మేళకర్తరాగము 5వ బాణచక్రము.
సంపూర్ణము జనకరాగము

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గా మ ప ధ నీ స

అవరోహణము : స నీ ధ ప మ గా రి స

స్వరములకు శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గ. ధ. స్వరములు న్యాసములు. ని. మ. లు జీవ స్వరములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

ధ ని స నీ ధ ప - ప ధ ని ధ ప మ గ మా -

మ ప ధ ని స - స రి గ మ గ రి స

స నీ ధ ప మ గ రి సా.

8. హంసధ్వనిరాగ లక్షణము

29వ మేళకర్తయగు ధీర శంకరాభరణ రాగజన్యము 5వ బాణచక్రము. ఔడువఔడువము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ ప నీ స

అవరోహణము : స ని ప గా రి స

మ. ధ. స్వరములు వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, కాకలి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

గాంధారము గ్రహస్వరము. స. ప. స్వరములు న్యాసములు. గ. ని. లు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

రిగపాగరి - గపనీ - నిసరిసనిపా - పనిసనిపా - గపనిపాగరి - పగారిసా.

9. బిలహరిరాగ లక్షణము

29వ మేళకర్తయగు ధీరశంకరాభరణ రాగజన్యము. 5వ బాణచక్రము. ఔడువ సంపూర్ణము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు మ. ని. స్వరములు వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

అన్యస్వరము

కైశికి నిషాదము అన్యస్వరము.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. పంచమము న్యాసస్వరము. రి. ధ. లు జీవ స్వరములు. ఎల్లపుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును అవరోహణమందు మాత్రము స. ప. మ. స్వరములును, పరస్పరము సంవాదులు. అన్యస్వర ప్రయోగములందు గ. ని. స్వరములకు సంవాదిత్వము లేదు.

ప్రయోగములు

మగరిగపా - గపసనిధపా - గపమగరిస - సనిధాసా

నినిధా - రిసనిధా - గరిసనిధా - సనిధపా.

కైశికి నిషాద ప్రయోగములు

పధని పధపా - పధనిధ పమగరి.

10. జగన్మోహినిరాగ లక్షణము

15వ మేళకర్తయగు మాయామాళవగౌళరాగ జన్యము. 3వ అగ్నిచక్రము. ఔడువ షాడవము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స గ మ ప ని స

అవరోహణము : స ని ప మ గా రి స

ఆరోహణమందు రి. ధ. స్వరములును, అవరోహణమందు ధ. స్వరమును వర్జ్యములు.

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, కాకలి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గాంధారము న్యాసస్వరము. గ. ని. లు జీవ స్వరములు.

సంవాదులు

స. మ' ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు,

ప్రయోగ స్వరములు

పనిసనిపమగా – గమపని పమగా – గమపనిస –

నిసగామ గరిస – సని పమగా – గమ పని పమ గరిస–

నిపమగరిస – సనిపసని పమగరిస – గపమగా –

గమపని పసాని పమగా – సమా–గపా–మనీ–పసా.

11. పూరికల్యాణిరాగ లక్షణము

53వ మేళకర్తయగు గమనశ్రమరాగ జన్యము' 9వ బ్రహ్మచక్రము. సంపూర్ణము. ఆరోహణమందు వక్రము'

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ స ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, ప్రతి మధ్యమము, చతుశ్శ్రుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. ధైవతము న్యాసస్వరము రి. మ. ధ. ని. లు జీవస్వరములు. సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

పధనిధాప - ధపసాస - పధపనీధపమ - ధపమగా - నిధపమగా - సగరి గా మగారిస - ధపనీధపమ - గమపగారిసా.

ఈ రాగమున మధ్యమము ప్రతి మధ్యమమునకంటెను ఒక శ్రుతి హెచ్చుగా పలుకును.

12. షణ్ముఖప్రియరాగ లక్షణము

56వ మేళకర్తరాగము. 10వ దిశిచక్రము. సంపూర్ణము. జనక మేళము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరములకు శ్రుతులు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, ప్రతి

మధ్యమము, కైశికి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు. ప్రతి మధ్యమము పంచమస్వర సంబంధముగా పలుకును.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము, ప. మ. రి. లు న్యాస స్వరములు, రి. గ. మ. నీ. లు జీవ స్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

ధనిసనీధపమ — ధనిసరిగారిసనీధప — మపధనిసా — రిగమాగరిస — నీధపమగారిసా.

13. కానడరాగ లక్షణము

22వ మేళకర్తయగు ఖరహరప్రియరాగ జన్యము. 4వ వేదచక్రము. సంపూర్ణము — వక్రరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప మ ధా ని సా

అవరోహణము : స ని స ధా ప మ ప గా మ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, చతు

శ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

 గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గాంధారధైవత స్వరములు జీవన్యాసములు.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

సనిపమపగా – సధనిపగా – ధపగా – పగా – మరీ – రిగమపధనీప – గామరిసా.

14. చారుకేశిరాగ లక్షణము

26వ మేళకర్తరాగము. 5వ బాణచక్రము.
సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహాస్వరము, గ. ని. స్వరములు జీవన్యాసములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప స్వరములును, రి. ప స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

గమపధపమగా - ధనిసనీధప - సరిగమగరిసా -

నిధనిసా - నిధపామగా - గమగరిసా.

15. జంఝూటిరాగ లక్షణము

28వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజిరాగజన్యము. 5వ బాణచక్రము. సంపూర్ణము - నిషాదాంత్యరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : ధ స రి గ మ ప ధ ని

అవరోహణము : ధ ప మ గ రి స ని ధ ప ధ స

ఆరోహణమందు మంద్ర నిషాద వర్జ్యము.

స్వరముల శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికీ నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

అన్య స్వరము

సాధారణ గాంధారము.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. రి, గ. స్వరములు న్యాసములు. మ. ధ లు జీవస్వరములు.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

మాపధనిధపా – మధపమగా – గపమపమగా –

గమాగరిసా – నిధపా – ధసా.

సాధారణ గాంధార ప్రయోగము

రీగరి – గరిరి స.

6. సంగీతరచనలు

(1) సంచారిగీతము
(2) తానవర్ణము
(3) పదము
(4) పదవర్ణము

(1) సంచారిగీతము

సాధారణమైన గీతమును బోలియుండును. పల్లవి మున్నగునవి యిందుండవు. మాతువు(సాహిత్యము) ఉండదు. రాగస్వరూపమును సులభముగా వ్యక్తముచేయు స్వరనడకలతో కూడియుండును. తాళబద్ధమైన యిట్టి సంచారిగీతములను సుబ్బరామదీక్షితులవారు చెప్పియున్నారు. సంగీత సాంప్రదాయ ప్రదర్శని యను గ్రంథమునందు ఉదహరింపబడినవి.

సంచారి యనునది ఆరోహి, అవరోహి, స్థాయి, సంచారియను చతుర్విధాలంకారములలో ఒకవిధమగు స్వరాలంకారమునకు పేరు, అట్టి స్వరపునడకలను గలిగి యుండుటచే సంచారిగీత మనబడినది. నేడు సాధారణ గీతములను కూడ సంచారగీతములుగా వ్యవహరించుచున్నారు.

(2) తానవర్ణము

తానవర్ణము మధ్యమకాలములో యుండును. పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను కలిగియుండును. వీట్లయందు మాతువునందు (సాహిత్యములో)గల ప్రతి అక్షరమునకును అకార ఇకారాదులు విశేషముగా యిమిడియుండును. అనుపల్లవి, ముక్తాయిస్వరము, చరణము వీట్ల స్వర క్రమములు చౌకవర్ణము నందు వలెయుండును,

ఇందు పల్లవి, అనుపల్లవి, ముక్తాయి స్వరములను క్రమముగా గానము చేసిన పిమ్మట తిరిగి పల్లవిని ఎత్తుగడ జేయవలెను. అటు పిమ్మట చరణమును, చరణస్వరమును గానము చేయవలెను. ప్రతి చరణమును ఈ మాదిరిగానే గానము చేయుచు వర్ణమును ముగించవలయును. తాన వర్ణమునందు పల్లవి-అనుపల్లవి చరణములకు మాత్రమే సాహిత్యముండును. మిగతా భాగములందు కేవలము స్వరములే యుండును.

స్థాయి, ఆరోహి, అవరోహి, సంచారి అను చతుర్విధ వర్ణాలంకారములతో కూడినది వర్ణమని శాస్త్ర నిర్ణయము. స్త్రీకి ఆభరణము లెటుల శోభకు కారణములో రాగమందు రంజకత్వము కలిగి శోభించుటకుగాను ఈ వర్ణాలంకారములు అంతటి ముఖ్యముగా చెప్పబడినవి.

రాగభావమును వ్యక్తము చేయుగల సంచారి స్వర నడకలు వర్ణమునందుండును. అందు వలననే రాగస్వరూపము వర్ణమందు స్పష్టమగుచున్నది. ఈ కారణముచేత కీర్తనకంటెను ముందుగా వర్ణములు చెప్పబడుచున్నవి.

తాన వర్ణములను రచియించిన వారిలో ముఖ్యులు, పచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్య, తిరువత్తూరు త్యాగయ్యర్, పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ మొదలగువారు.

(3) పదము

సామాన్యముగా పాడుకొను పాటలను పదములని గ్రామములందు అనుకొనుచుందురు గాని యిచ్చట ప్రకర

ణము ననుసరించిన పదములు మాత్రము ఆ ప ద ము లు
గాజాలవు. ఈపదములకు సభ్యతతో కూడిన శాస్త్రముకలదు

స్వీయ, పరకీయ, సామాన్య అను నాయికలు చేష్ట
చేతను గుణములు మున్నగు లక్షణములచేతను అనేక విధము
లుగా రసప్రకరణమునందు వర్ణింపబడిరి.

నాయికయొక్క గుణములు, అందులకు సంబంధించి
చేష్టలు, మాటలు మున్నగువాని లక్షణముల ననుసరించి ప
ములు చెప్పబడెను. ఇందు శృంగారరసము ప్రధానము
ఇవి నృత్య కాలక్షేపములందు అభినయమునకు యోగ్యవ
లుగా నున్నవి. వీనిని విళంబకాలములో గానము చేయుదుర
ఇందు కీర్తనలకువలె పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము యుండున
చివరను అంకితముండును. పదములకు సభాగౌరవము కలద
ఈ పదములలో క్షేత్రయ్యపదములు, సారంగపాణి పదముల
పరిమళరంగని పదములు, కస్తూరిరంగని పదములు, మన్నా
రంగని పదములు, మదనగోపాలస్వామి పదములు, ఘ
శీతయ్యగారి పదములు, శోభనాద్రివారి పదములు, ఘటప
వారి పదములు, సంపెంగమన్నారు పదములు, జటపల్లివా
పదములు మున్నగున వెన్నియో కలవు.

(4) పదవర్ణము (చౌకవర్ణము)

వర్ణముయొక్క మర్యాద అన్నిటికిని ఒకటే అయిన
తానవర్ణమునందుకంటె పదవర్ణమునందు సాహిత్యభాగ

యించుమించు స్వరసమానముగా యుండును. నృత్య ప్రదర్శ నము కొరకు ఏర్పడినవగుటచే విళంబకాలమున స్వరపరచబడి నవి. పాటయందు ఒకసంగతినిఅని తిరిగిరెండవసంగతి అనుటకు లోగా మొదటి సంగతియందలి సాహిత్యార్థమునకు సంభంధిం చిన ఆంగికాది ప్రకటన లయానుగుణ్యముగ జరుగవలయును గాన విళంబకాలముననే యివి గానముచేయవలసిన అవసర మేర్పడుచున్నది.

పై కాలములందు పదవర్ణమును గానముచేయుచు ఆంగి కాదులను వేగములో ప్రకటించినను అట్టిది పాండిత్యమును ప్రకటించుకొనుటకు ఉపకరించునేగాని సర్వులును గ్రహించు టకు వీలగునంతటి విపులముగ భావప్రకటన అందుజరుగ జాలదు. అందువలన విళంబకాలములో పదవర్ణమును అభిన యించినపిమ్మట అనుపల్లవి అంతమున స్వరముచేతను, వాద్యా క్షరములగు శబ్దముచేతను పైకాలపు ఆవర్తములు ముక్తాయి స్వరముతో చెప్పబడినవి. ఇట్టి పదవర్ణములే చౌకవర్ణములన బడుచున్నది.

పల్లవిశేషయ్యర్, సుబ్బరామదీక్షితులు రామస్వామి దీక్షితులు, రామస్వామిశివన్ - మైసూరు సదాశివరావు, గోవిందసామయ్య మున్నగువారు పదములను రచించిన వారిలో సుప్రసిద్ధులు.

(5) కృతి లేక కీర్తన

గానయోగ్యమగు సాహిత్యము గద్యము, పద్యము, పదము అని మూడువిధములు. మాత్రాగణములతో కూడి

నదిగద్యము. వర్ణగణములతో కూడినది పద్యము. యిక ప్రక
తావసరమయినది పదము. ఇచ్చట పదమన కీర్తనయు
తాత్పర్యము. కీర్తన, కృతి మున్న నవి సమానార్థకము
తాళబద్ధముగ చేయబడినవిగాన కృతులనబడినవి. కీర్తిం
బడునవిగాన కీర్తన లనబడినవి.

కృతు లనేకరీతులలో తాళముల ననుసరించి చెప్పబ
నవి. తాళముయొక్క దశప్రాణములలో త్రికాలములు, త్రి
యలు, గ్రహములు, మార్గములు, యతులు గతులు చా
ముఖ్యములు. అనేకరీతుల తాళములతో ఈ విశేషము
కృతులందుచేరి కృతుల రీతులు అనంతము లైనవి. అన్నిం
కృతులే యైనను దేశీయ వ్యవహారములో వాట్ల పోకడ
మున్నగువాని ననుసరించి అనేక పేర్లు ఏర్పడినవి.

ఉదాహరణములు.

I త్యాగరాజు చెప్పినవి త్యాగరాజకృతు లనబడుచున్న
కొందరు త్యాగరాజ కీర్తన లనికూడ వ్యవహరిం
చున్నారు.

II శ్రీ నారాయణ తీర్థులవారి కృతులను తరంగము ల
చున్నారు. శ్రీ కృష్ణలీలా తరంగిణి యందలి ప్రకరణ
లకు తరంగములని పేర్లు. అంజలి కీర్తనలనుకూడ ఆ పే
తోనే వ్యవహరించుచున్నారు

III సుబ్రహ్మణ్య కవిగారి రచనలను అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తన లనుచున్నారు.

IV రామదాసు కీర్తనలు అనుచున్నారు ఇటులనే వివిధ రచనలన్నియు కీర్తనల క్రిందికే వచ్చును.

వీనిలో త్యాగరాజకీర్తన లందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము అనుధర్మములో నున్నవి. ఇందు సాధారణముగ ఒకటిరెండు చరణములే యున్నవి. ఎక్కువ చరణములుగలవి తక్కువగా యున్నవి.

అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలందు పల్లవి నడకవలె అనుపల్లవి కొంతవరకు నడచిన పిమ్మట పై కాలముగలదు. ఈ కీర్తనలలో చరణము చివర పై కాలముండును.

తరంగములందు చరణములన్నియు పల్లవి అను పల్లవి ధర్మములను కలిగి ఒకమాదిరిగానే యుండును. అచ్చటచ్చట మాత్రము పల్లవి అను పల్లవులు చరణముతో సమానమైన సాహిత్యము గలవిగా చెప్పబడినవి. కొన్ని తరంగములందు చరణమున కొక మాదిరి నడక గలదు. కొన్నిటికి చివరను వాద్యాక్షరములతో కూడిన (తోధిమ్మిణాంగిణ) శబ్దము కలదు.

ఈవిధముగ కృతులు అనేకరీతులలో నున్నవి. గాన యోగ్యములగు ఈ రచన లన్నియు గాన ప్రబంధము లన బడినవి.

కొన్నిటికి చివరను చిట్టస్వరములు చెప్పబడినవి. కొన్నిటికి చివరను శబ్దము చెప్పబడినది. నేడుమాత్రము త్యాగరాజు, ముత్తుస్వామి దీక్షితులు, శ్యామాశాస్త్రి. పట్నంసుబ్రహ్మణ్యాయర్ మున్నగువారు రచించిన వానిని మాత్రమే కృతులనుచున్నారు. శృంగారరస ప్రధానములై అభినయమునకు ప్రధానమైన కృతులను పదములనుచున్నారు ఇటులనే మిగిలిన వానిని తరంగములని, కీర్తనలని, అష్టపదులని, అర్థముచేతనో, భాషచేతనో, స్వరముచేతనో, వాట్ల వినియోగ సందర్భము ననుసరించియో ఏర్పడిన పేర్లతో వ్యవహరించుచున్నారు

ఈ విషయమై సంగీతమార్తాండము ప్రబంధాధ్యాయమున సోదాహరణముగ వివరింపబడును.

—[०]—

7. వాగ్గేయకారుల చరిత్ర

(1) త్యాగరాజు

(2) ముత్తుస్వామి దీక్షితులు

(3) శ్యామాశాస్త్రి

(1) త్యాగరాజు

త్యాగరాజు పూర్వులు కర్నూలు జిల్లాలోని కంభము ప్రాంతమువారను ప్రతీతిగలదు. ఆ కాలమున తంజావూరు ప్రభుత్వమునకు ప్రధాన స్థానమగుటచే విద్వాంసు లందరును రాజాస్థానమునకు చేరుచుండిరి. ఆ విధముగనే త్యాగరాజు పూర్వులుకూడ వెళ్లియుండిరి.

త్యాగరాజు ఆరువేలనియోగి బ్రాహ్మణుడు. ఇంటి పేరు కాకర్లవారు. భరద్వాజసగోత్రము. ఈయన మురికినాటి బ్రాహ్మణుడని కొందరనుచున్నారు. కాకర్లవారు ఆరువేలనియోగి బ్రాహ్మణులలో నేటికిని గుంటూరుజిల్లాలో గలరు.

త్యాగరాజు తాతగారు గిరిరాజకవి. సుమారు 300 సంవత్సరముల క్రిందట ఈయన తంజావూరుకు సమీపమునగల తిరువళ్లూరు అను పట్టణమున నివసించుచుండెను. ఈ గిరిరాజ కవికి అయిదుగురు కుమారులు. అందు కడపటివాని పేరు

రామబ్రహ్మము. వీరిది పండిత వంశము. వీరు రామభక్తులు. తిరువళ్లూరునందు జీవనముజరుగుటకు కష్టముగా నుండినందున రామబ్రహ్మము తిరువళ్లూరును వదలి పంచనదక్షేత్రమున నివాస మేర్పరచుకొనెను. ఈ క్షేత్రమునకు తిరువయ్యారని పేరు. ఈ రామబ్రహ్మముగారి మూడవ కుమారుడే త్యాగరాజు.

త్యాగరాజు కలియుగము 4859 సం॥ సరియగు క్రీ. శ. 1759 బహుధాన్య సంవత్సరమున తిరువయ్యారు (పంచనద క్షేత్రము) నందు జన్మించెను. కొద్దివయస్సులోనే సాంగ వేదాధ్యయనపరుడయ్యెను. పిమ్మట తమవీధియందే నివసించు చుండిన సంస్థాన వైణిక విద్వాంసుడగు శొంఠి వెంకట రమణయ్యగారివద్ద సంగీతము నభ్యసించుటకు ప్రారంభించి ఏక సంతగ్రాహియై ఒక సంవత్సరమునకే అసమానమైన పాండిత్యమును గడించెను.

ఇట్లుండ కాంచీపురమునుండి పంచనదక్షేత్రమునకు వచ్చియుండిన ఒక పరమ భాగవతోత్తమునివద్ద శ్రీరామ నామ మంత్రోపదేశమును పొందెను. 96. కోట్ల శ్రీరామ నామ మంత్రమును జపము చేసినవారు ముక్తులు కాగలరని ఆ భాగవతోత్తముని వలన తెలిసికొని త్యాగరాజు ఆరోజు మొదలు రోజుకు 125000. ల. శ్రీరామనామము వంతున 96 కోట్ల రామ నామ జపమును పూర్తి జేసెను.

పిమ్మట శ్రీరామచంద్రమూర్తి దర్శనమిచ్చి కీర్తన లను జేయునట్లను గ్రహించెను. వివాహమైన పిమ్మట కొంత కాలమునకు త్యాగరాజుని తల్లిదండ్రులు కాలము జేసిరి.

ఒకనాడు రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణస్వామితోను, విశ్వామిత్ర మహర్షితోను యాగ సంరక్షణార్థమై వెడలు చున్నటుల త్యాగరాజుకు దర్శనమిచ్చి అంతర్ధానము జెందెను. వెంటనే అప్రయత్నముగా "బాలకనకమయచేల" అను కీర్తన రూపమున అఠాణారాగములో శ్రీరామ చంద్రమూర్తి స్తుతించెను. ఈ కీర్తనను విని అప్పటి పండితులగు రామశేష శాస్త్రిలు, భావ్యంకృష్ణ శాస్త్రిలు మున్నగువారు ఆశ్చర్య పడినవారై త్యాగరాజును గంధర్వుడో, నారదుడో యని నుతించిరి.

త్యాగరాజుని జీవితములో తటస్థించిన అనేక ఘట్టములలో ఆయా సందర్భముల ననుసరించి అప్పటికప్పుడే అనేక కీర్తనలను భక్తిపరముగ జెప్పియుండిరి. కీర్తనలందు భాష సరళమైనది. పదపొందిక, యమకము, భావము మున్నగు సులక్షణములన్నియు త్యాగరాజుని కీర్తనలకే పట్టినవి. ఈ కీర్తనలు పల్లవి, అనుపల్లవి చరణము అని మూడు భాగములలో చెప్పబడినవి. అచ్చటచ్చట చరణములు పై కాలములో చెప్పబడినవి. కొన్ని కీర్తనలందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములు మూడును సమానమైన సాహిత్యము గలవిగా నున్నవి. చాలవరకు ఒకటిరెండు చరణములలోనే కీర్తనలు ముగింపబడినవి. ఎక్కువ చరణములు గలవి తక్కువగా యున్నవి. త్యాగరాజు సంగీత శాస్త్ర గ్రంథములను సవిమర్శముగ జదివెను. లక్ష్యలక్షణాను భవముతో శాస్త్రగ్రంథము లందలి లక్షణములను తనకీర్తనలందు చేర్చిచెప్పెను. కొన్ని కీర్తనల

యందలి అర్థములు సంగీత లక్షణ శ్లోకములయొక్క తాత్పర్య ములే యైయున్నవి.

(1) "ప్రాణానల సంయోగమువలన ప్రణవనాదము"

(2) మూలాధారజ నాదమెరుంగుట ముదమగు మోక్షమురా

(3) శోభిల్లు సప్తస్వర సుందరుల భజింపవే మనసా

(4) నాదోపాసనజేసి శంకర నారాయణ విధులు వెలసిరి.

ఇత్యాదులలో కీర్తనలందు సంగీత రహస్యములు బోధింపబడినవి. మానవకృతములగు సంగీత శాస్త్రగ్రంథము లన్నిటిలోను సంగీత రత్నాకరము ముఖ్యమైనది. అందలి లక్షణములను త్యాగరాజు తన కీర్తనలలో నిమిడ్చిచెప్పెను. అందువలననే "విదులకు మ్రొక్కెద" అనుకీర్తనలో "సోమే శ్వర శార్ఙ్గదేవ నందీ ప్రముఖులకు త్యాగరాజ వంద్యులకు" అని సంగీత రత్నాకర గ్రంథకర్తయైన శార్ఙ్గదేవుని వంద్యు నిగా జెప్పెను. అందు సోమేశ్వరునికూడ చేర్చినందున అయన గ్రంథమైన రాగవిబోధయను గ్రంథమును కూడ గౌరవించి నట్లు విశద మగుచున్నది.

త్యాగరాజుని భక్తికిని, గానమునకును మెచ్చి నారద మహాముని స్వప్నమందు దర్శనమిచ్చి "స్వరార్ణవమను గ్రం

ధమును యిచ్చి వెళ్లెను. నిద్రనుండిలేచి తనప్రక్కన స్వారార్ణవ మను గ్రంథముండుట జూచి నారదునకు తనయందుగలిగిన అనుగ్రహమునకు బ్రహ్మానంద భరితుడైయ్యెను. ఆ గ్రంథము నందలి మర్మములను గ్రహించి త్యాగరాజు ధన్యుడయ్యెను. త్యాగరాజ కీర్తన లందలి అపూర్వమైన లక్షణములు అం దుండి గ్రహించిన వేయై యుండును, ఈయన అనేక క్షేత్ర ములను దర్శించి అచ్చటి దైవములను కీర్తనలతో స్తుతి జేసెను.

త్యాగరాజు సమస్త శాస్త్రముల సారమును మధుర మగు సులభశైలిని చిన్నచిన్న పదములతో భక్తి రసమున కీర్తనల రూపమున తరుణోపాయము కొరకు లోకమునకు అనుగ్రహించిన మహనీయుడుగాని సామాన్య వ్యక్తి కాడు. ఈయన ప్రహ్లాదవిజయము, నౌకాచరిత్ర, సీతారామ విజ యము, అను గ్రంథములను కూడ చెప్పెను

త్యాగరాజు నిరంతరము రామనామ సంకీర్తనమున కాలము గడుపుచు శ్రీరామచంద్రమూర్తి అనుగ్రహమున మరొక జన్మమునగాని తనకు మోక్షములేదని తెలిసికొని అట్టి ఆటంకము తొలగ గలందులకుగాను వెంటనే సన్యసించెను. సన్యాసము మానవునకు మరొక జన్మయని చెప్పబడినది. అందువలన త్యాగరాజు మరొకజన్మ నెత్తవలసిన యవసరము లేకయే మోక్ష ప్రాప్తికి అర్హుడయ్యెను. దేహమును చాలించు కాలమును గుర్తెరింగినవాడై తనశిష్యులును, కుమా ర్తెయు సమక్షమందుండగా అందరును భగవన్నామము

చేయుచుండ కలియుగము 4948 సం॥ సరియగు క్రీ. శ. 6-1-1847 పరాభవనామ సంవత్సర పుష్యబహుళ పంచమి బుధవారము రోజున శ్రీరామషడక్షరీ మహామంత్రమును జపించుచు కపాలమోక్షముకాగా సిద్ధిపొందెను. అదియొక మహాపర్వపు దినము. ఆరోజున త్యాగరాజును కోల్పోయిన వారెట్లుండిరో ఆ స్థితి వర్ణింప నలవికానిది. త్యాగరాజు అనంతరము స్వరార్ణవమను గ్రంథము తిరిగి యథాస్థానము నకు జేరెను.

త్యాగరాజుకు వీణకుప్పయ్య, వాలాజీపేట వెంకట రామ భాగవతులు, అయ్యాభాగవతులు, సుబ్బరామ భాగవతులు, తిలస్థానం రామయ్యంగారు, ఉమయాంపురం కృష్ణ భాగవతులు, సుందర భాగవతులు అను శిష్యులుండిరి.

సంగీతము త్యాగరాజుచేత పునరుద్ధరింపబడినది. అట్టి సంగీతమును త్యాగయ్యగారి శిష్యులు కొంతవరకు లోకమున వ్యాపింపజేసిరి.

ఈ నాటికిని త్యాగరాజ కీర్తనలను విని ఎందరో ఆనందించుచున్నారు. ఎందరో త్యాగరాజ కీర్తనల మూలమున జీవించుచున్నారు.

త్యాగరాజ కీర్తనలను, అందలి విశేషములను వ్రాయ వలయుననిన అదియొక గొప్ప గ్రంథమే కాగలదు.

... ...

(2) ముత్తుస్వామి దీక్షితులు

ముత్తుస్వామి దీక్షితులు శా. శ. 1697. క్రీ. శ. 1775 సంవత్సరమునకు సరియగు మన్మథసంవత్సరమున తంజావూరు ప్రాంతమున గల తిరువారూరిలో జన్మించెను. ఈయన 16 సంవత్సరముల లోపలనే క్రియాంతము వేదాధ్యయనము, వ్యాకరణశాస్త్రము, కావ్య నాటకాలంకారములు వీట్లయందు మంచి పండితుడయ్యెను. మరియు జ్యోతిషము, వైద్యము. మంత్రము మున్నగు శాస్త్రములందుకూడ మిగుల ప్రజ్ఞ గలవాడై ప్రఖ్యాతినొందెను. సంగీతమును నేర్చి అందు గొప్ప పండితుడయ్యెను.

చిదంబరనాథుడను మహాయోగివద్ద శ్రీవిద్యను ఉపదేశము పొంది గంగాతీరమున అయిదు సంవత్సరములు తపస్సుచేసెను. ఆ యోగిపుంగవువలన సిద్ధులను దెలసికొని వేదాంతశాస్త్రమునుకూడ నేర్చెను. పిమ్మట శ్రీదేవి అను గ్రహమును సంపాదించి కీర్తనలను జెప్ప నారంభించెను.

తిరుత్తణిక్షేత్రమున మాళవగౌళరాగమున ప్రథమా విభక్త్యంతముగా "శ్రీనాథా గురు గుహోరాజయతి" యని సంస్కృతమున మొదటి కీర్తనను జెప్పెను. 'శ్రీనాథా' యనునది శ్రీ విద్యయందు గురుధ్యాన శ్లోకారంభమునగలదు. గురుధ్యానముకొరకే ఈ కీర్తన ఉద్దేశింపబడినది. శ్రీ విద్య యందు కాదిమతమని, హాదిమతమని రెండు సాంప్రదాయములు గలవు. అందులో తనది కాది మతమైనట్లు ఈ కీర్తన

యందు "కాది మతానుష్ఠానో" యని చెప్పరి. సహస్ర కమలాసీనుడైన బ్రహ్మామే గురువుగాను, అజపాహంస ధ్యాన విషయమునుకూడ ఈ కీర్తనయందు చెప్పెను.

కాంచీపురమున శ్రీ కామాక్షిని దర్శించి అట కొంత కాలము తపస్సుచేసి శ్రీ కామాక్షిని స్తుతించుచు "కంజ దళాయతాక్షి" "ఏకామ్రనాథం భజేహం" మొదలైన కీర్తనలను జెప్పెను.

తిరువారూరుకు వచ్చి కొంతకాలము ఉండి అచ్చట వేంచేసియున్న శ్రీ త్యాగరాజస్వామిని దర్శించి స్వామిని స్తుతించుచు గురుగుహ ముద్రతో అనేక కీర్తనలను రచించెను. అటులనే ఆ క్షేత్రమునగల ఆనందేశ్వర, సిద్ధేశ్వర, అచలేశ్వర, హాటకేశ్వర, వల్మీకేశ్వరులమీదను, షోడశ గణపతుల మీదను, చోళమండలమున గల శివక్షేత్ర, విష్ణు క్షేత్రములందుగల దేవతలను దర్శించి ఆ దేవతలమీదను, మరియు పృథివ్యాది పంచభూతస్వాముల మీదను, మధుర, అళగిరు, గోవిలు మొదలయిన పాండ్యదేశక్షేత్రములందలి దైవముల మీదను, కాశీ మొదలైన క్షేత్రములందలి దైవముల మీదను సంస్కృతమందు అసమానమైన ధారతో, అద్వైతపరముగ, వెంకటమఖి (చతుర్దండి ప్రకాశిక క్రీ. శ, 1660) సంగీత సాంప్రదాయము ననుసరించిన రాగములతో గమకములు, రాగజీవ స్వరములు మున్నగు లక్షణములు ఒప్పునటుల రాగనామములనుకూడ జేర్చి కీర్తనలను రచించెను. ఇదిగాక సూళాది సప్తతాళములలో నవగ్రహ కీర్తన

లను, కమలాంబా విషయమై నవావరణ పూజా క్రమముగా తొమ్మిది కీర్తనలను రచించెను.

దీక్షితులవారు శ్రీ విద్యారహస్యములను నెరింగి దేవీ పరముగ స్తుతిరూపమున గానమున మేళవించి అనేక కీర్తనలను రచించిరి.

చివరరోజులలో ఎట్టయపురము మహారాజావారి జ్యేష్ఠ కుమారుని పెండ్లికై ఆహ్వానమురాగా ఎట్టయపురమునకు వెళ్లి పెండ్లియైన మూడవ నెలలోనే శా. శ. 1757 క్రీ. శ. 1835 సం॥ సరియగు మన్మథ సంవత్సర ఆశ్వీయుజ బహుళ చతుర్దశి యందు యశఃకాయులైరి.

... ...

(3) శ్యామా శాస్త్రులు

శ్రీ కంచి కామాక్షీదేవి యనుగ్రహమున శ్యామా శాస్త్రులు తంజావూరు ప్రాంతమునగల శ్రీపురమను తిరువారూరిలో శా. శ. 2685 క్రీ. శ. 1763 చిత్రభాను సంవత్సరమున మేషమందు రవియుండగా: చైత్రమాసమున కృత్తికా నక్షత్రమందు శనివారమున జన్మించెను. కృత్తికా నక్షత్రము చైత్రమాసమున సాధారణముగా శుద్ధ తదియరోజున వచ్చుచుండును. ఈయన గౌతమసగోత్రము, బోధాయనసూత్రము. అసలుపేరు వెంకట సుబ్రహ్మణ్యము. శ్యామకృష్ణ యని పిలుచుటచే ఆపేరు వచ్చెను.

ఈయన బాల్యమునందే సంస్కృతాంధ్రములలో గొప్ప పండితుడయ్యెను. తంజావూరునందు సంగీతమును నేర్చెను. అంతలో శ్రీ విద్యయందు దీక్షనుపొందెను. ఉత్తర దేశమునుండి సంగీతస్వాములని సంగీత విద్యయందు గొప్ప పండితుడైన యొక యతీంద్రుడు రాగా వారికి శిష్యుడయ్యెను. మూడు సంవత్సరముల పర్యంతము అభ్యసించి సంగీత లక్ష్య లక్షణములందలి రహస్యము లన్నిటిని తెలిసికొనెను. శ్యామా శాస్త్రులు స్వల్పకాలములోనే సంగీతమందు గొప్ప సామర్థ్యమును సంపాదించెను. గురువుగారగు సంగీతస్వాములు వీరి శక్తిని గమనించి యశోవంతుడ వౌదువని అనుగ్రహించి పచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్య పాటను కొన్ని దినములు వినుమని చెప్పి కాశికి వెళ్లిరి.

శ్యామాశాస్త్రిలు గురువుగారి ఆజ్ఞప్రకారము ఆది అప్పయ్యగారి గానమును వినెను. పిమ్మట శ్రీకామాక్షీ దేవి యనుగ్రహమున సాహిత్య చమత్కారములు, గేయ కల్పనలు, "శ్యామకృష్ణ" అను ముద్రతో అనేక కీర్తనలు, స్వరజతులు, తానవర్ణములు రచించి శిష్యులమూలమున లోకమున ప్రవర్తింపజేసిరి. వీరి కీర్తనలు మూడునూర్లకుపైగా యున్నవి. వీరు శా. శ. 1749 క్రీ. శ. 1827 సం॥ వ్యయ సంవత్సర పుష్య శుద్ధ దశమి రోజున శ్రీపురమును జేరిరి.

(1) ఈయన కుమారుడు సుబ్బరాయశాస్త్రి, (2) పోరంబూరు కృష్ణయ్య, (3) అలసూరు కృష్ణయ్య, (4) సంగీత స్వామి, (5) దాసరి మొదలగువారు శ్యామాశాస్త్రిలువద్ద సంగీతవిద్యను నేర్చినవారిలో ముఖ్యులు.

— —

. సంగీత వాద్యములు

1. వీణా వాద్యము

వాద్యము లన్నిటిలోను వీణావాద్యము మొదటిది.
వ అనాదియైనది. ఇది వేదము నుండి ఉద్భవించినది.
వ శ్రీ దేహధర్మము ననుసరించి ఈ వాద్యము ఏర్పడి
న వేదము చెప్పుచున్నది. వేదజనితమైన (నర) వీణయే
స్వ మశములు మున్నగువానిని పలికించుటకు యోగ్య
మైనదిగా చెప్పబడినది.

(1) వీణా నిర్మాణము

వీణయందు శిరస్సు, దండము, పుచ్ఛము అను మూడు భాగములు గలవు. మనుష్య దేహము నందలి శిరస్సే వీణ యందలి శిరస్సుగాను, దేహభాగము దండముగాను, చివర భాగము పుచ్ఛముగాను నిర్మించబడినవి.

వీణయొక్క శిరోభాగమున మొదటియందు తీగలు కట్టబడియుండును. అక్కడనుండి తీగలు దండముయొక్క చివరభాగమున ఎత్తుగాగల మేరువుయను స్థానమువరకు వచ్చి, ఆ మేరువను ఆనియుండి వాటిచివరభాగములు మేరువకు తరువాతను పుచ్ఛభాగమునం దమర్చబడిన బిరడాలకు చుట్టబడియుండును. ఈతీగలు వీణశిరస్సునందు లలాట భాగమున ఏర్పడి యుండు పీటమీద ఆనియుండును. పీటమొదలు మేరువు వరకుగల తీగ

భాగమే వాదనము చేయు సమయమున చలనమగును. అడ్డముగా నుంచుకొని వాదనము చేయునపుడు శిరో వాదకునికి కుడివైపునను, మేరువు యుండు భాగము వైపునను ఉండును, వీణయొక్క ఎడమ భాగము శిరస్సుతో సమానముగా వాదనము చేయునపుడు నిలుపు కొనుటకుగాను సొరకాయ బుర్ర యొకటి ను నకు అడుగు భాగమున అమర్చబడి యుండును.

(2) వీణయందు తీగలు

వీణకు పై భాగమున దండము మీద నాలుగీగ లును, వాదకుని వైపున ప్రక్కగా పీటప్రక్కన ఎత్తుభాగము ఆని యుండునట్లు శ్రుతికొరకు మూడు తీగలు అమర్చ బ యుండును. ఈ తీగలు పై నాలుగు తీగలవలె బారుగా ను డక వాదకుని వైపున వీణా దండమున కొంతవరకే అమర్చ బడిన బిరడాలకు చుట్టబడి యుండును.

దండము పైనగల తీగలలో మొదటి తీగకు అన మంద్ర పంచమ మనియును, రెండవదానికి మంద్రషడ్జ మ యును, మూడవదానికి మంద్రపంచమ మనియును నాలుగ దానికి (వాదకుని వైపునయుండు తీగకు) మధ్యషడ్జ మనియు పేర్లు.

తీగలందు శ్రుతి జేయబడు స్వరనాదముల ననుసరిం వాట్లకు ఆ పేర్లు వచ్చినవి. వీనిలో మధ్యషడ్జ తీగకు సార యని పేరు. ఈ నాలుగు తీగలలోను అనుమంద్ర పంచవ

మంద్రషడ్జతీగలు యిత్తడివి. మంద్రపంచమ తీగయును, మధ్య షడ్జ తీగయును ఉక్కువి. ప్రక్కన శ్రుతికొరకు ఏర్పడిన మూడు తీగలుకూడ ఉక్కువే యుండును.

ప్రక్కన శ్రుతికొరకు ఏర్పాటు చేయబడిన మూడు తీగలలోను పైభాగమునగల మొదటి తీగకు మధ్యషడ్జ మనియును, రెండవదానికి మధ్యపంచమ మనియును, అన్నిటి కంటెను అడుగుభాగమున యుండు మూడవదానికి తార షడ్జ మనియును పేర్లు.

(3) వీణయందు శుద్ధవికృతస్వరములు

వీణాదండముయొక్క పైభాగమున శుద్ధ వికృత స్వర స్థానములలో ఉక్కుతోగాని కంచుతోగాని అడ్డముగా మెట్లు అమర్చబడియుండును. ఇవి స్థాయి ఒకటికి 12 వంతున రెండు స్థాయిలలో 24 మెట్లును, తార పైషడ్జము కొరకు మరొక టన్ని మొత్తము 25 మెట్లు అమర్చబడియుండును. వీణ యందు రెండవస్థాయి కంఠస్థానముతో పూర్తి యగును. ఆ తరువాతనుకూడ మెట్ల నమర్చిన ఒకదానికొకటి కలసి ఎడములేక వాదనమునకు అనుకూలముగానుండవు. అందువలన రెండుస్థాయిలవరకే అమర్చబడి యున్నవి.

ఈ కారణమువలన మంద్రషడ్జ, మంద్రపంచమ తీగల యందు మంద్రస్థాయియు, సారణి తీగయందు మధ్య, తార స్థాయిలును వినియోగ మగుచున్నవి.

ఉదాహరణము

అనుమంద్రస్థాయి

పంచమతీగ మధ్యస్థాయి	షడ్జతీగ మంద్రస్థాయి	పంచమతీగ మంద్రస్థాయి	మేరువు
శు. రి	శు. ధ	శు. రి	
శు. గ	శు. ని	శు. గ	2 శు. ధ
చ. రి	చ. ధ.	చ. రి	
ష. రి	ష. ధ	ష రి	3 చ–ధ=శు.ని.
సా. గ	కై. ని	సా. గ.	
			4 కై. ని=షధ
అం. గ	కా. ని	అం. గ	
			5 కా. ని
శు. మ.	స.	శు. మ	
			6 స
ప్ర. మ	శు. రి	ప్ర. మ.	
			7 శు. రి
	శు. గ		
ప.	చ. రి	ప.	
			8 చ. రి=శు.గ
	ష. రి		
శు. ధ	సా. గ	శు. ధ	
శు. ని.		శు. ని	9 సా. గ=ష.రి
చ. ధ	అం. గ	చ. ధ	
ష. ధ		ష. ధ	10 అం. గ

షడ్జతీగ

మధ్యస్థాయి

ప్రక్కసారణి మధ్యస్థాయి

ఈ పై పధకమునందు తీగను ఎడమచేతి వ్రేళ్లతో మెట్టుమీాద అదిమిపట్టి ఆ తీగను కుడిచేతి వ్రేళ్ళతో మీాటు నప్పుడు ఆ మెట్టుయొక్క స్వరము పలుకును. మెట్లమీాద వాదనము చేయబడు నాలుగు తీగలందును ప్రతితీగకు ఏమెట్టు నందు ఏ స్వరము పలుకునో తెలుపబడినది.

అనుమంద్ర పంచమ తీగయందుకూడ స్వరములు చూపబడినవికాని ఆ తీగకు గానమందు వినియోగము లేదు. రక్తికొరకు తానమునందును, అపుడపుడును దానిని కొట్టు చున్నారు.

శ్రుతి తీగలను నేడు తాళపు తీగలని వాడుచున్నారు. కేవలముగ తాళముకొరకే యగుచో కీర్తనలలో ఘాతలందు మాత్రమే వాటిని ధ్వనింపజేయవలెను. తాళమునకు ఒక తీగయే చాలును. రాగమునందు వాటికి వినియోగమే లేక పోవలెను. రాగమునందు శ్రుతితీగలకు వినియోగమే లేనిచో ఆ గానమునందు రక్తి లోపించును. గనుక వాటిని ప్రధాన ముగ శ్రుతి తీగ లనియే చెప్పవలెను. అందు తాళమునకు కూడ వినియోగము కలదు. శ్రుతితీగలు గానమునందు శ్రుతి కొరకును, కీర్తనలందు శ్రుతి, తాళముల కొరకును, తానమునందు శ్రుతి, లయల కొరకును వినియోగ మగు చున్నవి,

(4) వీణపై తీగలను శ్రుతిజేయు విధానము

సారణి తీగయందు గాత్రమునకు అనుకూలము
నాదమును ముందుగా స్థిరము చేసుకొనవలెను. పిమ్మ
మంద్రపంచమ తీగను మేరువుగాక అయిదవ మెట్టుమీ
ఎడమచేతి తర్జని, మధ్యమ వ్రేళ్ళతో అదిమి కుడిచేతిత
సారణి తో కలిపి మీటుచు సారణి తీగ నాదముతో సమా
ముగా ఆ తీగను శ్రుతి జేయవలెను. రెండును సమాన
లైన పిమ్మట ఎడమచేతి వ్రేళ్ళను తీసివేసి మీటిన సార
తీగయందు మధ్య షడ్జనాదమును, రెండవ తీగయందు మం
పంచమనాదమును శ్రుతి యగును. తరువాతను మంద్ర
తీగను మేరువుగాక ఏడవమెట్టునందు అదిమి దానిని మం
పంచమ తీగ నాదముతో సమానముగ శ్రుతిజేసి వ్రేళ్ళ
తీసి మీటిన దానియందు మంద్ర షడ్జనాదము శ్రుతియగు
తరువాత అనుమంద్ర పంచమ తీగను అయిదవ మెట్టున
అదిమి దానిని మంద్రషడ్జ తీగయందలి నాదముతో సమ
ముగ శ్రుతిజేసి పిమ్మట వ్రేళ్ళను తీసి మీటిన అందు
మంద్ర పంచమ నాదము శ్రుతి యగును.

(5) ప్రక్క తీగలను శ్రుతిజేయు విధము

పై నాలుగు తీగలను శ్రుతిజేసిన పిమ్మట సారణి
నాదముతో సమానముగా ప్రక్కతీగలలో మొదటిదా
కలిపి శ్రుతి జేయవలెను. పిమ్మట మేరువు గాక ఏడవ
నందు సారణి తీగను పలికించిన అది మధ్యస్థాయి ష

నాద మగును. ఆ నాదముతో సమానముగా ప్రక్క తీగల లోని రెండవతీగను శ్రుతి జేయవలెను. తరువాతను మేరువు గాక 12 వ మెట్టునందు సారణి తీగను పలికించవలెను. అది తారషడ్జనాదము. ఆ నాదముతో సమానముగ ప్రక్క తీగల లోని మూడవతీగను కలిపి శ్రుతి జేయవలెను. అప్పుడు ప్రక్కతీగలు మూడును వరుసగా మధ్యషడ్జ, మధ్యపంచమ, తారషడ్జ నాదములు కలవగును.

(6) వ్రేళ్ళను ఉపయోగించెడు విధానము

1. కుడిచేయి తీగలను మీటుటకు మాత్రము ఉపయోగ పడును.
2. ఎడమచేయి మెట్లను అదుముటకొరకు ఉపయోగ పడును.
3. రెండు చేతులను జేర్చి ఒకాదాని కొకటి వదలని సంబంధముగలవై అనుసరించి యుండుటవలన గమక భేదములు కలిగి మిగతా వాద్యములకంటెను వీణా వాద్యము ఎక్కువ రక్తి నిచ్చుచున్నది.

(7) కుడిచేతి అభ్యాసము

1. కుడిచేతి మణికట్టునకు సమీపమున గల అరచేతి యడుగుభాగమును వీణయొక్క కంఠస్థానమునకు సమీపమునగల శిరస్సునందు అంచున ఆనించి యుంచ వలెను.

2. బొటనవ్రేలిని ప్రక్కను ఆధారముగా పూనికకొరకు ఆనించుకొనవలెను.

3. చేతియొక్క మీదిభాగమును వంచి పట్టవలెను.

4. తర్జని, మధ్యమ, అనామిక ఈ మూడువ్రేళ్ళను వీణ మీది తీగలపై వంపుగా నుంచవలెను.

5. చిటికెనవ్రేలిని ప్రక్కతీగలకు క్రిందుగా వంచి పట్ట వలెను.

(8) మీటుటకు సాధనములు

1. మీటుటకై చేతిగోళ్ళను పెంచిన చాలా అనుకూల ముగా నుండును. లేనిచో వెండిచేతగాని, దంతముచేత గాని, కనీసము ఉక్కుచేతగాని గోళ్లను చేయించు కొని వాటిని చేతికి పెట్టుకొని మీటవలెను.

2. తర్జనీవ్రేలు, నడిమివ్రేలు ఈ రెండుమాత్రము మీద నుండెడు నాలుగు తీగలను మీటుటకు ఉపయోగ పడును.

3. అనామిక వ్రేలు ఉపయోగపడదు.

4. ప్రక్క తీగలను మూటిని మీటుటకు చిటకెనవ్రేలు మాత్రము ఉపయోగపడును.

(9) వీణయందలి మీటుల వివరములు

వీణావాదనముకొరకు (1) గోటిమీటు (2) లోమీటు (3) వెలిమీటు (4) కత్తిరమీటు (5) తోడుమీటు (6) తడమీటు (7) అడ్డమీటు (8) దొడ్డమీటు (9) సన్నమీటు (10) అబద్ధపుమీటు (11) కూటమీటు (12) విడిమీటు (13) ప్రక్కమీటు అని కొన్ని మీటులు చెప్పబడినవి.

వివరములు

(1) గోటిమీటు

విడిగా పడెడుమీటు గోటిమీటు.

(2) లోమీటు

ముందటివేలు మీదనుండి క్రిందుగా మీటుట లోమీటు.

(3) వెలిమీటు

క్రిందనుండి మీదికి మీటుట వెలిమీటు.

(4) కత్తిరమీటు

ముందటివ్రేలు వంచక మిక్కిలి వడిగా మీటుట.

(5) తోడుమీటు

ముందటివ్రేలును, నడిమివ్రేలును మార్చిమార్చి మీటుట.

(6) తడమీటు

త్రిశ్రజాతియందు మూడో అక్షరమును నడిమివ్రేలిచే మీటుట,

(7) అడ్డమీటు

నాదమును ఖండించుటకుగాను ముందటి వ్రేలిచే మీటిన స్వరమును నడిమి వ్రేలిచే అడ్డగించుట ఈ విధముగా అడ్డగించిన నాదమును నడిమి వ్రేలిచే మీటుట అడ్డమీటు.

(8) దొడ్డమీటు

మిగుల బలముగా శబ్దించునటుల మీటుట దొడ్డమీటు.

(9) సన్నమీటు

నాదము సూక్ష్మముగా శబ్దించునటుల మీటుట సన్న మీటు.

(10) అబద్ధపుమీటు

వర్ణము, కీర్తన మొదలైనవాని మాతువు (సాహిత్యము) లందు అక్షరము లేని తావుల వేసెడిమీటు.

(11) కూటమీటు

మీది తీగలు నాలుగును చూపుడు వ్రేలు, నడిమి వ్రేలు, ఉంగరపు వ్రేలు మూటిని జేర్చి చాచి రంజనమునకై ఒకేమీటుగా అనుమంద్రమునుండి మీటుట కూటమీటు అనబడెను. మంద్రపంచమ సారణి తీగలను బొటన వ్రేలిని త్రిప్పి దాని గోటిచే ఒక కొట్టుగా కొట్టి విడుచుటయును కలదు.

(12) విడిమీటు

మంద్రపంచమ, సారణి తీగలను కొన్నికొన్ని సందర్భములలో రంజనమునకై విడివిడిగా మీటుట విడిమీటు.

(13) ప్రక్క మీటు

చిటికెనవ్రేలుచే మూడుతీగలను క్రిందినుండి మీదుగా ఒకే కొట్టుగా మీటుట.

ఏకకాలపు మీట్లు

మరియు తాళములందు ఘాతపడెడి తావులందు మీది తీగలలో లోమీటును ప్రక్క తీగలందు చిటికెన వ్రేలి మీటును యేకకాలమున సమముగా పడవలయును.

(15) ఘాతలందు ప్రక్కమీటు

కొన్ని సమయములలో ఘాతలందు లోమీటు లేకనే ప్రక్కమీటు మాత్రము పడుటకలదు.

(16) ప్రక్కతీగలను మీటుట

అలాపనము చేయునపుడు కొన్ని సమయములలో ప్రక్కతీగలను విడివిడిగా సమయోచితముగ మీటుట కలదు. లో మీటును ప్రక్కమీటును తడబాటులేక స్వభావముగా పడునట్లు లెస్సగా అలవడుటకుమునుపు ఎడమచేయి సాధకము మొదలుపెట్ట తగదు.

(10) ఎడమచేతి అభ్యాసము

(1) ఎడమచేతిని వీణాదండము క్రిందుగా పోనిచ్చి వ్రేళ్ళను తీగలమీదికి తెచ్చి యందుంచి అదిమి వాయించవలెను.

(2) బొటనవ్రేలును దండమునకు ఆనించుకొని వాయించవలెను.

(3) మెట్లయందు ఎడమచేతితో అదుమనక్కరలేని తీగలకు కుడిచేతి మీటులే చాలును. వీనికి ఎడమచేతితో నిమిత్తము లేదు.

(4) ఎడమచేతి తర్జని, మధ్యమవేళ్ళచేత మెట్లను అదిమి వాయించవలెను.

(5) తీగలను కుడిచేత మీటుటయును, యెడమచేత మెట్ల నదుముటయును సమముగా నుండవలెను.

... ...

2. ఫిడేలు వాద్యము

దీనికి యింగ్లీషు భాషలో వయొలిన్ (VIOLIN) అని పేరు. కృష్ణాజిల్లా మచిలీపట్టణ వాస్తవ్యులు బ్రహ్మశ్రీ వాగ్గేయకారరత్న హరి నాగభూషణముగారు దీనికి వాయులీనమని పేరుపెట్టిరి. ఈ పేరును యిప్పుడు అనేకులు వాడుకొనుచున్నారు.

ఫిడేలు జంత్రవాద్యములలోనిది. జంత్రివాద్యమనగా తీగలుగల వాద్యము. భరతీయ సంగీతమున జంత్రివాద్యములలో వీణకు తరువాత రెండవస్థానము ఫిడేలుకే లభించినది.

ఫిడేలు చక్కని వాద్యము. ప్రక్క వాద్యముకొరకు యిది విశేషముగా ఉపయోగపడుచున్నది.

స్వయముగా జంత్రవాద్యమును వాయించుకొనుచు గాత్రమున గానము చేయునట్టి జంత్రి గాత్రజ్ఞుల గానమును మొదటిరకముగా చెప్పనగును. తరువాతను కేవల గాత్ర గానము రెండవస్థానము నాక్రమించినది. మూడవదిగా కేవల వాద్యగానమును చెప్పవలయును. ఎంతటి గొప్పవారిచే వాదన మొనర్పబడినను కేవల ఫిడేలు వాద్యగానము సంపూర్ణత నొందజాలదు. అంతమాత్రమున ఆ వాద్య గానమును తక్కువజేయుటకు వలనుపడదు. ఉన్నంతవరకైనను ప్రదర్శింప గల సమర్థులు అందు అద్భుతముగా తమ నైపుణ్యమును జూపగలరు. వాద్యముకొరకు వినయోగమగు నపుడు ఫిడేలు భారతీయ సంగీతమున మిక్కిలిగా శోభించుచున్నది.

ఫిడేలు వీణావాద్యముయొక్క వికృతి యనవచ్చును. పరిమాణములలోను, ఆకారాదులలోను మార్పులుగలవేగాని గానశాస్త్రము అన్నిటికిని సమానమే యగుచున్నది. ఫిడేలు వాద్యము నందుగల పెట్టె శిరస్సులేని దేహముయొక్క ఆకారమును బోలియుండును, అయినను ఈ పెట్టె మొదటిభాగమే శిరోభాగముగా గ్రహించబడి తీగలు అచ్చటనే కట్టబడు చున్నవి. పీటయుండు ప్రదేశము లలాటస్థానము. కమానుతో

తీగలను కదలించు ప్రదేశము జిహ్వాస్థానము. ఫిడేలు దేహ భాగము దాటిన పిమ్మట దిగువను దండమువలె వాద్యము కొరకు కొంతవరకు పొడిగించబడినది. పొడిగింపబడిన ఈ భాగముతో సహా పీటకు సుమారు మూడంగుళముల సమీపము వరకు పలక ఒకటి పైన అమర్చబడి యుండును. దీనిని బోర్డు అని వాడుచున్నారు. వ్రేళ్ళతో వాయించునపుడు తీగలు స్వరస్థానములందు ఆనియుండుటకువీలుగా యీబోర్డు ఏర్పాటు చేయబడినది.

బిరడాలవైపున తీగలు ఆనియుండుటకు మొదటను ఏర్పాటు చేయబడిన ఎత్తుగానుండు మెట్టునకు మేరువ యని పేరు. ఈ మేరువు మొదలు పీటవరకుగల తీగభాగముమాత్రమే వాద్యసమయమున చలన మగుచుండును. ఇందలి తీగలను వాద్యసమయమున ధ్వని పజేయుటకు గాను ఉపయోగించు సాధనమునకు కమాను అని పేరు. పీటకు సమీపమందు కుడి చేత పట్టబడిన కమానుతో తీగలు ధ్వనింపజేయబడును. ఆ సమయమున ఎడమచేతి వ్రేళ్ళను తీగలమీద ఆయా స్థానములలో నొక్కుటవలన స్వరములు పలికించబడుచున్నవి.

ఫిడేలుయొక్క బిరడాలవైపు భాగమును క్రిందివైపుగా కాలిమీదను, ఫిడేలు దేహముయొక్క మొదటిభాగమును భుజమునకును ఆనించుకొని వాదన మొనర్పబడుచున్నది.

దీని యందు నాలుగు తీగలు అమర్చబడియుండును. వానిలో ఎడమవైపునుండి మొదటి దానికి మంద్రషడ్జతీగ యని, రెండవ దానికి మంద్రపంచమ తీగయని, మూడవదానికి మధ్యషడ్జ తీగయని, నాలుగవదానికి మధ్యపంచమ తీగయని పేర్లు. వీనిలో మొదటి మూడు తీగలు నరమునకు సంబంధించినవి. నాలుగవ తీగ (మధ్యపంచమము) ఉక్కుది. నేడు మూడవ (మధ్యషడ్జ) తీగగా అల్యూమినం తీగను వినియోగించుకొనుచున్నారు. మొదటి రెండు తీగలలోను మంద్రస్థాయియు, మూడు నాలుగు తీగలలో మధ్య, తారస్థాయిలును వినియోగమగుచున్నవి.

స్వరస్థానములు వీణయందువలెనే ఆయా తీగలందు క్రమముగా వినియోగమగుచున్నది. ఫిడేలు గాత్రధర్మము గల వాద్యము. మంచి రక్తి నిచ్చును. విశేషముగా గాత్రమునకు ప్రక్కవాద్యముకొరకు అనుకూలించును.

9. స్వర జతులు

(1) రావేమే మగువ

ఆనందభైరవి రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్రతరమార్గము : ఆరోహణము = స గ రి గ మ ప ధ ప ని స

సమగ్రహము : అవరోహణము = స ని ధ ప మ గ రి స.

పల్లవి	పా;	పమగమ	పామా	పమగరి	సా;	;మా	గా, రి	సా నీ
	రా	. . వే.	. మే	మ . . గు	వా	వి	న వు	తగ
	సా;	; సా	; నీ	గా రీ	సగరిగ	,మగమ	పధపపా	మగమ॥పా॥
	వా	వే	డు	కను	కరుణనే	డువగ	గలుగతో	డుకొని॥రా॥
అనుపల్లవి	పా,	ప ;సా	నీనీ	సాసా	సా ,మ	;గా	రీసా	నీసా
	వే	వే గ	ముగ	జని	నా వి	భు	గను	గొని
	పా,	స ;సా	నీధా	పామా	మా,ప	;మా	గా రీ	గామా ॥పా॥
	యీా వా	ము	వల	దని	యీామా	ట	వి ను	మ ని. ॥రా॥

చరణము	పాపా ధపమగ మామా పమగరి	గాగా మగరిస	సీ సగ రిసమగ
	ఆమా నినివగ లే మో చెలువున	కేమో ఘనముగ	దోచి న నుమర చె
	రిసనీ సగరిస పమగరి నిసాగ	రీమగా పమా	పధపపా మగమ ॥పా॥
	నటనే నునుకొను యెదనిక మనంబు	నందునే మిదో	చకను నుంటిగద ॥రా॥
2.	పాధప మగమా మా; మాపమ	గరిగా గా;	మపామ గరిసని
	శ్రీకరు డగుశో భ నాద్రివి	భుడునే డా	చెలింగ లసెనట
	సమాగ రిస,మపా మగరి పసాని	ధపమపా మగమ*	నీసగా రిగమ ॥పా॥
	ననుంగలువ లరా జుళళల దేల్చు	నటఉపా యమున	దెల్పితో డుకొని ॥రా॥

* ఈ గుర్తు కాకలి నిషాదము; అంతర గాంధారము.

(2) శ్రీ త్రిపుర సుందరి

హంసధ్వని రాగము—రూపకతాళము—చతురశ్రజాతి

29. మేళకర్తజన్యము - చిత్రతమ మార్గము=సమగ్రహము

ఆరోహణము :-స రి గ ప ని సా

అవరోహణము :-స ని ప గ రి సా.

పల్లవి	సా ;	సానీ పాగా
	శ్రీ	త్రిపు రసుం
	రీ సా	సానీ పానీ
	ద రి	ర. త్న.
	సా ;	; ; రీసా
	మాం	బాలా
	గా, రి	;గా ,పనీ ॥సా॥
	ప ర	మే శ్వరి ॥శ్రీ॥
అనుపల్లవి	సారిని	,సపా నిసారి
	నిన్నువే	డుచు న్నవారి
	సానిప	,గరీ గపాని ॥సా॥
	నెల్లబ్రో	చుత ల్లిపీవె ॥శ్రీ॥
చరణము	పనిసరి	గపనిస రిగపని
	నినుమది	దలచిన ఘనులకు

	గరిసని	పగరిస రిగపని ॥సా॥
	అభయమొ	సంగెడి శుభకరి ॥శ్రీ॥
2.	గపరిగ	సరినిస పా;
	శుభదా.	యకివను చు
	నిసరిగ	పనిసరి సా;
	వరదా.	యకిఅం బా
	గరిసని	సరిసని పా;
	అభయవ	రదెని౯. .
	రిసనిప	సనిపగ రిగపని ॥సా॥
	నిరతము	నినుమది దలతును ॥శ్రీ॥
3.	సా;	; ; సరిసని
	రా;	; ; మొరవిన
	పా;	; ; సనిపగ
	వా;	; ; తనయుడ
	రీ;	; ; గరిసని
	న౯;	; ; మదిగన
	సా;	; ; రిగపని
	వా;	; ; శంకరి
	సా, రి	గరిసని పనిసరి
	నీప	దములను విడువను

నీ, స	రిసనిప గపనిస
నాపై	.కినుక వదలుమూ
రిసాని	పగ.నిపా గరిస
త్రిలోక	పా వనీ వినా
నిసారి	గప.గపా నిసరి ॥సా॥
హృదాంబు	జమున నుండుమా ॥శ్రీ॥

10. తానవర్ణములు

(1) సరసుడా

సావేరి రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి.

15. మేళకర్తజన్యము. చిత్రతరమార్గము. సమగ్రహము

ఆరోహణము = స రి మ ప ధ స

అవరోహణము = స ని ధ ప మ గ రి స.

పల్లవి : సరసుడా నిన్నే కోరి – చాలా మరులు కొన్నదిరా॥
అనుపల్లవి : గిరిని వెలయు శ్రీ వెంకటేశా కరుణించ ఇదే సమయము॥
చరణము : దానిపై నెనరున ఈవేళ॥

పల్లవి	సా రీ–గా రిగ– రీ;–రిగరిరి	సా సరి – సనిధా	గరిరిగ – రిసనిధ
	స ర–సు ...– డ –ని...	. న్నే. – ...	కో.....–రి....
	సరిపమ–గరిస,ధ–ధమగరి–సధసరి	మపధ,రి–సా మప	ధనిధమ–గరిసధ
	చ... –ల ...మ–.......–,రు...	లు...కొ–, న్న.	......–ది...

అనుపల్లవి	ధధప.మ–పధ.రిమ–పధమా–గరి సరి	రిసని.ధ–నిధపధ	పమ పధ–సా;
	గి. . .రి –. . .ని.. –. . . వె –ల.యు.	శ్రీ. వెం–. .కట	శే . . . –శా
	పధసరి–గరిరీ–గరిరిగ–రిసనిధ	రిసాని–ధపధమ	,గరిస–సా నిధ
	క. . . –రు. . . –ణిం. . . –ప. . .	ఇ . దే–. . .స.	మ. . .–యము.
ముక్తాయి స్వరము	సారిగ– గ్రిసరీ– సగరిస– నిధపధ	రీసగ–రిగసరి	ధసరిమ–పా, ధ
	ధపమరి–,మపధ–సరిస.ప–మ.ధపని	ధనిపధ–మపసరి	మపధని–ధా;
	నిధపమ–,పసని–ధపాధ–రిసనిధ	పామధ–,పనిధ	పధసరి–గరిరీ
	ధగరిస–నిధ.ధస–నిధపమ–గరీస	గరీస–నిధ.రిస	నిధపమ–గరిసధ॥
చరణము	ధా, మ– పధసా –నిధపమ–గరిసధ.	రీ, రి – సరిమప	,ధపని–ధపమప
	దా ని. . .పై . నె. . . . . .న. . .	రున. . . . . .ఈ.	. వే . శ. . .
1.	ధా, ప– ; దా–పామా–గారీ	మా, ప– ;ధా	,నీధ– ,పామ॥ధా॥
2.	ధానిప–ధపమప–ధనిధమ–గరిసధ.	సారిమ–నధ.సరి	మపామ–నిధపమ॥ధా॥

3.	ధనిధమ-గరి.నిధ-మగరిస-ధమగరి	స.గరిస- నిధ.రిస	నిధప.ధ-సరిమప
	ధ.మపధ-సనిధ.రి-సనిధ.పధసరిగ	ధసరి.ప-ధస.మప	ధ.గరిస-నిధపమ॥ధా॥
4.	సా;-;రిస-నిధపమ-గరిసధ	సా; - ; పమ	ధపనిధ-పమపధ
	సనిధప-,ధనిధ-పమాప-ధమగరి	నిధపమ-సనిధప	రిసనిధ-,పాధ
	మగరిస-;ధస-రిమాప-రిమ పధ	పమపధ-స, మపధ	స.రిగరి-రిసనిధ
	రిసాని-ధపధప-,మగరి-మపధస	రిగరిస-నిధపా	మగరిస-,రిమప॥ధా॥

(2) ఇంత చౌక సేయ

బిలహరి రాగము - త్రిపుటతాళము - చతురశ్రజాతి.
29 మేళకర్తజన్యము. చిత్రతరమార్గము–సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :–ఇంత చౌకసేయ ఇది మేర గాదురా సామి॥
అనుపల్లవి :–పంతమేలరా – నాతో – వేణుగోపాల రారా ఈవేళ॥
చరణము :–నిన్నే కోరి యున్నానురా॥

పల్లవి	సా,స–ని ధ.పధ–ని.పధప–మగగరి	సరిగ. స–నిధసా	రిగసరి–,గ పధ
	ఇం......త......చౌ.............	క . . . . . సే	. . . . య . .
	రీసగ–రిస.నిస–నిధ పధ–మగపధ	రిసాని–ధప.ధప	,మగరి–మగపధ
	ఇది.....మే..................ర.......	గా . . . . దు	ర . . సా . . మి

అనుపల్లవి	ధధపధ–మగధప–,మగరి–రిసనిధ	పధస.మ–గపసా	రిగపధ–సరిగా
	పం . . త . మే .. ల . ర . .	నా . . తో . . వే	ణు . . . గో .
	మమగగ–,రిసరి–గసా.స–సిధపా	,మగరి– సారిస	నిధపధ–మగపధ
	పా . . . . . . ల . . . . రా	ర . . ఈవే .	. . . . ళ . . .
ముక్తాయి స్వరము	సా, స–నిధపధ–రిసనిధ–పమ.గధ	పా,మ–గరిసరి	గపమగ–రిసనిధ
	సరిగస–,స్గరిగ–పామగ–ధపాప	సనిధరి–,సనిస	* ధనిపధ–మగపధ
	రిసనిధ –;గరి – సనీధ – సరిగా	సరిగమ–గగరిస	రిగసరి–,సనిధ
	రిసాని–ధపధప–,మగరి–గపధరి	సానిధ–పామగ	రిసారి–గపధరి ॥ఇంత॥
చరణము	నీ;–సనిధసి–పా;–ధపమగ	రిస.రిగ–రిసనిధ	రిగసరి–గపాధ
	ని . . . . న్నే కో . . .	. . రి	యు... న్నార ॥నీ॥

1.	సా,ప–;ధని–పామగ–రిగపా	మా, గ–; రీ	సా , రి – ,గపధ	॥సీ॥
2.	నిసనిధ–పాపధ–మగరీ–రిగసా	నిధ. సరి–గసారి	గప.సరి–,గపధ	॥సీ॥
3.	సానిప–ధని.పద–పామగ–రిసరిగ	సనిధరి–సా.గరి	పమగధ–పా ;	
	రిసనిధ–పధసా–పధపమ–గరిసా	సనీప–ధనిపా	మగరి.స–రిగపధ	॥సీ॥
4.	సా;–; ధరి–సనిధప–మగరిగ	పా ; – ; ధప	మగరిస–రిగపధ	
	సపాధ–నిపమగ–పరీగ–మరిగమ	రిగసరి – ధగరి.ప	మగధప–సనిధప	
	మగరిస–, సరిగ–పామగ–పధసా	పధసరి–,గసరి	గమగగ–రినిధా	
	గరినిధ–,రినిధ–పామగ–పపధని	పసాని–ధపపా	మగరీ–,గపధ	॥సీ॥
5.	పాధరి–సా; –పధపమ–గా;	రీగస–రీ ;	సనిధప–సా;	

రిసనిధ–గా;–పమగరి–దా;	సనిదప–రీ ;	నిసదని–పా ;
ససపా–పపపా–ధని*పా–మగరీ	రిగదా–మగరిస	నిపధరి–సా ;
పా ; – సా ; – రీ ; – గా ;	మగరి.స–నిధపా	మగరి.ధ–మగపధ ॥సీ॥

* ఈ గుర్తు అన్యస్వరము.

(3) నిన్నే కోరి

కానడరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

22 మేళకర్తజన్యము—చిత్రతరమార్గము—సమగ్రహము

ఆరోహణము =స రి గ మ ప మ ధ ని ‌ స

అవరోహణము =స ని స ధా ప మ ప గా మ రి స

పల్లవి :—నిన్నేకోరి యున్నది మా నెలత ఈవేళ॥

అనుపల్లవి :—సన్నుతాంగ మా చక్కని సామి వేణుగోపాల దేవ॥

చరణము :—కన్నడ సేయవలదు॥

పల్లవి	పామా—గా;—గాగమ—రీ;	సనిసరి—సరినిస	ధనిధని—సరిసరి
	ని , న్నే కో . . రి	యు... ..న్న.	ది . . . మా. . .
	పమగా—మరి.గరి—స.నిసరి—గగమమ	ధధనిధ—పమ.ధప	మగమ.రి—సనిసరి
	నె , , . , ల . . త , ...	ఈ. . . . . . వే.	. . . . . ళ. . .

అనుపల్లవి	పధనిధ–పమపధ–పమ.పమ–గామరి	గరిస.మ–గమధధ	నినిసరి – సా ;
	స . . . . . ను. . . తాం . . .	గ. . మ . . చ.	. . క్ర. నీ
	ధనిసరి–సరిగా–,గమరి–సనిసరి	సా,ని–రిసనిస	ధపమ.గ–మరిసరి
	స . . . . .మి వే. . ణు. . .	గోపా . . ల.	. . . దే . .వ.
ముక్తాయి	పపమగ–,గమరి–సరిసని–స.ధనిధ	నిస,నిరి–సరిగమ	గమధధ–నినిసా
స్వరము	ధనిస.ని–స్వరి.సరి–గామరి–సరినిస	ధా,ని –,ధపధ	పపమ.గ–మరిసరి॥నిన్నే॥
చరణము	ధా ; – ; పధ–నిధప.మ–ధపమప	గా,మ–రిసనిస	రిగామ–పమగమ
	క న్న. డ. . జే	యువ	ల. . డు. . ర
1.	ధా,ప–;మా–;గా–;మా	రీ, స – ; రీ	;గా–;మా॥
2.	ధానిధ–పమపా–ధపమప–గామరి	సరినిస–ధానిస	రిగామ–పమగమ ॥క॥
3.	పధపమ–గసమగ–మరిగరి–సరిసని	స.ధనిస–నిరిస.ని	సరిగమ–సరిగమ
	గమధధ–ని.ధధని–నిస.నిస–రిగమరి	సరిస.ని–సధపమ	గమరి.ని–సరిగమ ॥క॥

4.

సా,ని–రిస.నిస–ధపమ.గ–మరిసని	సా,ని–స.ధనిస	రిగమ.గ–మ.ధధని
సరిసని–,నిసని–దానీ–ధ.పధప	మపమగ–,మరిస	నిసగగ–మా;
ధపమగ–;నీ–ధపమగ–,మరిస	ధధాని–ధనిపధ	పమ.ధధ–నినిసరి
గాగమ–రిసనీ–నిసధప–మ.గమరి	సా సస–,ధపమ	గమరి.ని–సరిగమ ॥౪॥

(4) చలమేల

కమాచిరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

28 మేళకర్తజన్యము—చిత్రతరమారము—సమగ్రహము

ఆరోహణము స మ గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :–చలమేల జేసేవురా – ఇది మేరగాదురా॥

అనుపల్లవి :–జలజనాభ నిన్నేకోరి వచ్చియున్నాను॥

చరణము :–జాలమేల జేసేవు

పల్లవి	సానీ–ధా,ని–సనిధధ–మా;	మగమని–ధనిపధ	మపమ.గ–మపధని
	చల మే . . . . . ల	జే . . సే	వు. . రా . . . .
	సానిరి–సనిధని–సనిధప–మగమని	ధాధప–మధపా	పమగమ–,నిధని
	ఇది. . .మే, ...	ర గా. . . .	. . . . దు.రా

అనుపల్లవి	ధనిధధ–పమపధ–పపమగ–మాసా	మానిధ–ని.పధప	మగమ.ప–ధనిసా
	జ. . . . . ల. . . . . జ నా	. భ.	ని . . . . . .న్నే
	నినిధని–సరిగ.మ–మగరిస–నిధనిరి	సానిధ–పధనీ	ధ ప మ. గ–మపధని
	. . . . కో . . . . రి. . .	వ . . చ్చి..	యు . . న్నా . .ను
ముక్తాయి స్వరము	సా,స–నిధపధ–నిసనిధ–ధపమగ	మా,ని–ధనిపధ	మపమ,గ–మపధని
	సనిధప–మనిధప–మగ.ధప–మగరిస	మగమప–ధని.గమ	పధని.ప–మపధని॥
చరణము	ధా;–;పధ–నిసనిధ–ధపమగ	మా;–;సని	ధపమ.గ–మపధని
	జా ల. . .మే.	ల జే	. . . సే . . . వు
1.	ధా ; – ; నీ – ; పా – ; ధా	;మా–;పా	; మా–; నీ॥
2.	ధా,ని–ధధపమ–పా,ధ–పపమగ	మా,ని–ధనిపధ	మపమ.గ–మపధని ॥జ॥
3.	నిని.ధధ–ని.పపధ–మమప.గ–గమరిగ	మపమ.ధ–ధప.నిని	ధధపస–మమగమ
	నినిధ.స–సని.రిరి–ససనిని–ధపధని	సనిధ.ని–ధప.ధప	మపమ.గ–మపధని ॥జ॥

4.	నీ;–;నిస–నినిధప–మగమని	ధా;–;ధని	ధధపధ–పమపధ
	మా;–;మగ–మపమ.ధ–ప.ధనిస	నిధ.నిధ–పధపమ	పధనిని–సా ;
	నిరీస–నిధపధ–నిసాని–ధపమగ	నిధా.ధ–పమధప	మపామ–నిధా.ధ
	నిసా.ని–సరీ.స–మగారి–సనిధని	సరీస–నిధపధ	నిధాప–మగమని

11. అటతాళ వర్ణములు

(1) విరిబోణి

భైరవి రాగము—ఖండజాతి అటతాళము—14 క్రియలు.

20వ మేళకర్త నఠభైరవిరాగజన్యము—చిత్రతర మార్గము—విషమగ్రహము. (విషమ సమము)

రచయిత :
పచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్య.

ఆరోహణము = స రి గ మ ప ధ ని స
అవరోహణము = స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :—విరిబోణి నిన్నే కోరి మరులు కొన్నదిరా॥
అనుపల్లవి :—సరసుడవు దక్షిణ ద్వారకా సామి శ్రీరాజ గోపాలదేవా
చరణము :—చిరునవ్వు మోమున.

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	సా,రి–నీధా*నీసా–రీ,గ–సారీ ఆ . . . *విరి బో . . .		

	సరిగగ–రీ;–గగరిగ–మపధ.మ–పగరిస	నిసమగ–రిస.నిస	రిగసరి–నినిధని
	. . . . ణి ని.	న్నా. . . . . కో.	. . . .
	సగరి.ని–సనిధప*పధపధ–నినిధప–ధనిసరి		
	రి . . . . *మ. . . రు. . . లు. . .		
	పధనిస–రిగమప–మగరిగ–మనిధప–మగరిని	సరిగమ–గరిగగ	రీ ; –సనిధప
	కో. . . . . . . న్నా. . . డి	ర	. . . . .
	మగరిస–, రినిధ*		
	. . . .*		
అనుపల్లవి	*సనిధప–మగరిగ–మనిధప		
	*స. ర. సు . . . డౌ. . .		
	మగరి.ప–మగరిస–పధనిస–రిగ.నిస–రిగమప	నినిధప–,ధమప	గరిగమ–పధనీ
	. . . . ద . . . . . తి. ణ. . .	ద్వా.	ర . . . . . .

1.	సా;నిసనిసరీ *	,,	,,	,,
	క	,,	,,	,,
2.	సా;రీసరిమగరి *	,,	,,	,,
	క .... *	,,	,,	,,
3.	సా; పధనిసరిగారి	,,	,,	,,
	క	,,	,,	,,
4.	సా పా,రి రిగమపధనిసరి	,,	,,	గరిగమ–పధనిస
	క	,,	,,	ర ... ..క.
5.	సనిధపమగరిస రిగమపధనిసరి	,,	,,	గరిగమ–పధనిస
	....	,,	,,	ర ... ..క.
	పధనిస–రిగమగ–రిగసరి–నిగరిస–నిధనిస		,,	
	సా... .. మి. ....శ్రీ...		,,	

	గరి.రిస–సని.నిధ–ధప.మని–ధపమగ–రిగరిస	నిసరిగ–మపధని	సనిధధ–పమపా
	రా. . . . . .జ గా. . . . . పా. . . .ల	దే.	వ . . . . . .
	,మగరి–సరినిధ*		
ముక్తాయి స్వరము	. . . . *గగరిస–రిసనిని–ధనిసరి		
	మమ.పప–ధధ.నిని–పపప.ధ–ధధ.నిని–ని.ససరి	పధనిస–రిగమప	ధపమధ–పానిని
చరణము	ధధధ.స–పమ.నిధ–ని.పధని–మపధని–సరినిధ		
	మగరి.స–రినిసరి–రిగామ.సధమప–,ధనిస	నిరిస–నిధసా	,నిధప–పా,మ
	గరిసా–,రనిధ *		
	*మామా–ధపధ.మ–ప.గమా		
	చి రు న.		
	పా;–పా;–మపనిని–ధపమగ–మనిధప	మగరిగ–మపధ.మ	పమధా–పామప
	వ్వు . మో.	. . . . .ము	. . . స . .

1.	సనిధప-మగరిగ*మానీ-ధానిధ-పాధప-మాపమ		
	.........*చి రు న........		
	గమ।పా;పా;	,,	,,
	..।వ్వు .	,,	,,
2.	సనిధప-మగరిగ*మాసా-సనిధపమగరిస సరిగ		
	.........*చి రు న..........		
	మపధామ।పా;పా,	,,	,,
	.....।వ్వు .	,,	,,
1.	గా,రి-,సనీ-,ధాప-మా,ప-ధానిస		[మప
	నిరీని-సరిగమ-గమాని-నిధధని-,ధధమ	మపమమ-,గరిగ	సనిధధ-,మమా
	గరిస.ని-సారిగ ॥చిరునవ్వు॥		[ధా

2.	నినిధధ–,నిధధ–మా,ని–ధపమా–,ధపమ		
	గరీగ–,మపధ–మపాధ–పధనిధ–నిసరిస	నిగరిని–,ధపధ	మపామ–గరిసరి
	నిధాని–సగరిగ ॥చిరునవ్వు॥		
3.	సారిగ–సరిగా–రీ;–నీసరి–నిసరీ		
	సా,రి–నీ.ధ–గా,రి–,సనీ–,ధాని	పా,ధ–,నిసరి	పధనిస–రీ;
	ధపగరి–,రినిధ–రిసాస–మగారి–పమాగ		
	రిగామ–పధపమ–నినిధధ–,నిధధ–పపామ	గరీగ–,మపధ	మపగమ–పా;
	నిస.నిగ–రిమ.గప–మధ.పని–ధనిపధ–మపగరి		
	గమపమ–పధసస–నిసనిగ–రిగ.నిస–నిరిసరి	నిరిసని–ధపధమ	పధనిని–సానిధ
	ససరిరి–గగమగ–గరి.మగ–రిస.నిగ–రిససరి		
	సనిధప–ధనిసరి–మమపప–ధధనిని–సగరిని	,ధ.రిస–నీ ధని	ధధని.ధ–ధమమా
	గరిప.ని–సారిగ ॥చిరునవ్వు॥		

(2) నెరనమ్మితి

కానడ రాగము—ఖండజాతి అటతాళము—14 క్రియలు

22. మేళకర్త ఖరహరప్రియరాగజన్యము—చిత్రతరమార్గము—విషమగ్రహము. (విషమసమము)

రచయిత: రామనాధపురం శ్రీనివాస అయ్యంగారు,

ఆరోహణము = సరిగమధానిసా
అవరోహణము = సనిసధాపమపగామరిస

పల్లవి : నెరనమ్మితినయ్య నిక్కముగ నిన్ను నీరజనయన నిరుపమ సుందరాకార
అనుపల్లవి : మరునికన్న శ్రీనివాసదేవ మానముతో నన్నుఁ గాపాడుట కిదె సమయముర
చరణము : సరసుడని న్నే సతతము కొనియాడు చున్నానుర,

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	;; ;; రీరిప–గా,గ–గమరిస నెర, న , మ్మి, . .		

	సనిరిస–రీ;–గమరిరి–ససనిరి–సనీస తి, . . . న . . ...య్యా. . . . మగామ–రిసనిస*రిగమప–,ధమధ–పమగమ . ని . న్నా... *నీ. . ర . జ . . . న .	ధా,ని–సరిగా ని . . .కృ–	,నిధ.ధ–పమధప ము. . . . గ.
	రిసరిని – ,సరిగ–మపమధ–నిసపా–నిమప.గ . . ,య . న. . . . ని . .రు . . పమ	మ.ధనిస–రిసనిరి . . . . సుం. . .	సనిప,ని–ధపమప ద.. ర . . . .
	గా,మ–రిసనిస * కా . ర. . . *		
అనుపల్లవి	*సాధప–ధా;–ధా; *మరు, ని .		
	పధనిస–నినిధప–మపధని–ధధపమ–ధపధమ గ. . . . . . . న్నా. . . . . . . శ్రీ. . .	ధపగా–మధాధ . .నీ . వా.	పధధని–సనిసమ స. . . .దే. .

	గమధని–సా;–సనిసా–రీగసా–రినిసరి వ . . . . మా, నా . ము... రిసరిప–గాగా–గమరిస–నిసని.రి–సరినిరి తో... న . న్నా... కా.. పా . .డు. నిధపమ–గమరిస* ము . . . ర . . .	సనిపమ–గమధసి . .ట . కి . దె.	సరినిస–,నిపమ స ..మ .య.
ముక్తాయి స్వరము	*రిగమధ–,నిపధ–మపామ గమరిస–రినీస–రిగమ.ధ–పమప.గ–మరిసని	ధనిసరి–గమపమ	ధనిసప–,నిమప
	గమధని–సా; *సనిసరి–,రిసరి–పగామ రిసనిస–,రిసని–పమ.గమ–మధ.ధని–నిస.సరి మప.గమ–రిసనిస*	గా,రి–సనిపా	,రిసరి –నిసపని

చరణము	; ; ; ; సాసా-సనిరిస-పా ; సర -సు, . .-డ		
	మధపని-ధధపమ-ధపమ,ధ-ప,మప,గ-,మరిస ని . . . -న్నే. . . స . . . . త . త . ము.	రినిస,రి-గమధా .కొ.,ని . . యా	నిసరిని-సా , రి . . . . డు ము
	సనిపమ-గమధని * . .న్నా. ను . ర . *		
1.	రీ ; ; సా '; నీరీసానీసా పా;-;మా,పానీ-ధాపా-మాపా గామా-,ధాని ‖సరసుడ‖	గా;-;మా	రీసా ;రీ
2.	ధానిప-ధపమప-మగమ,ని-ధాని,ప-మ,గమరి సరిగమ-ధానిస-పధప,ని-ధప,గమ-ధానిస సనిపమ-నిధాని ‖సరసుడ‖	రిని,సని-పమగమ	ధాని,స-రిగమరి

3.	సరిస.ని-స.సనిప-నిధప.ధ-ప.పమ.గ.మరి.గమ		
	ప.గమరి-సరిసని-సనిపమ-పనిసరి-గమరిస మరిస.రి-గమధని ‖సరసుడ‖	రిగమ.ధ-నిసరిగ	మరిస.స-నిపమగ
4.	సా,ని-రిసనిప-,మనిధ-పగామ-రిసరిని		
	సా;-;నిస-రిగమ.రి-సరిగమ-ధనిసరి	సనీస-పనిమప	మగమమ-ధధనిని
	సపా.ని-ధనిపధ-మప.మగ-మరిగమ-ధనిసరి		
	గగామ-రిసనిరి-,సనిప-గగామ-రిస.రిగ గమరి.గ-గమధని ‖సరసుడ‖	మధని.స-రిగమరి	ససప.రి-సనిపమ

(3) చ ల మే ల జే సే వు

శంకరాభరణ రాగము—ఖండజాతి అటతాళము—14 క్రియలు

29 మేళకర్త రాగము—చిత్రతరమార్గము—విషమగ్రహము (విషమసమము)

రచయిత : స్వాతి తిరునాళ్

ఆరోహణ =స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణ =స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :-చలమేలజేసేవురా ? సరసకురాక సామి

అను పల్లవి :-జలజాక్షుడైన చక్కని సరసిజనాభ దేవా

చరణము :-పాపజాతి మారుడు.

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	; ; ; ; సానీ-పా,మ-గారీ (పమగరి) చల మే . . .		

	సా;–;ధరి–రీ;–సరిగరి–రిగరిరి ల . . జే సే.	నీ,,స–రిగసా	సరిగమ–పధనిస . . . .
	నీస,ధ–నిపధని–రిని.సధ–నిప.ధమ–పగ.మరి వు.రా . . . . స. . . . . ర		
	గసా.రి–సనిధని–ససరిరి–గగమమ–పపధని . స . . . . . వు.	సరిసా–,నిధని . . రా . . .	పా,మ–పమగరి రా . సా. . .
	సా.రిగ–మపధని* . మి. . . . .*		
అనుపల్లవి	*సాధా–పా;–పమగమ *జ ల జా		
	పా;–పా;–పధనిధ–మపధప–గమపమ ఝు . డై. . . . . . . న . . .	సనిరిస–గరిమగ చ.	మపమప–ధనిసరి కృ. . . . .

	సాని.ధ-నిపధని-సానీ-సారీ-రిసనీ		
	ని . . . . . . సర సి		
	,ససా-రీరీ-రిగమగ-గరిసని-ధపధని	రిసాధ-పమ.ధప	,మగరి-గస.సా
	జ . . . నా.	. భ. . . . దే	. . . . . . ,
	సధప.మ-పాధని*		
	. . . , వ . .		
ముక్తాయి	*సానిధ-పమ.ధప-,మగమ		
స్వరము	పా,మ-గరి.సరి-గరిగరి-,స.నిరి-సనిధని	పా,ధ-నిసరిని	,సరిగ-సారిగ
	మపమ.గ-మపధని-సరిగరి-స.నిసరి-,ససిరి		
	సాని.ధ-నిసనిధ-పమ.గమ-పనిధని-స.ధనిప	ధని.మప-ధని.గమ	పధని.రి-గమపధ
	ని.సరిగ-మపధని ॥చలమేల॥		
చరణము	; ; ; ; పా;-;పమ-గ.రిగమ		
	పా ప		

	గా;–గమగరి–సారిగ–రిరిస.స–నిప.ధని జా . . . . . తి . . . . నిధ.పమ–గ.రిగమ॥	సమామ–గరి.సప మా. . . . రు.	,పమగ–పసారి . . . డు. .
1.	పా;–;మా–గారీ–సా;–నీసా రీసా–నీసా–ధా;–నీపా–ధానీ ;రీ–గామా ॥పాపజాతి॥	సారీ–నీ;	సారీ–గాసా
2.	గా,మ–గరి.సగ–రిరిసని–సరీస–నిసధని పా,ధ–నిసరిని–సా,రి–గరిగా–,మగమ సని.సరి–,గామ ॥పాపజాతి॥	ధపామ–గరి.పమ	గరి.మగ–రిస.గరి
3.	పా,ధ–పమపా–,మగమ–పా,గ–రిసనిధ పా,ధ–నిసరిస–పా,మ–పధపా–,నిధని నిసపా–,రిగమ ॥పాపజాతి॥	పా,స–నిధపా	,నిధమ–పా,ధ

4.	సా,స–,సపస–,స,ధని–సనీధ–పమగమ		
	ధా;–మారీ–గమగరి–సాషాసాసా	నీరీ–గా,మ	ధా,ని–గా,రి
	సానిరి–,సగా–రిగమగ–రిసా,రి–గరిసని		
	రిని.సధ–నిప.ధని–సరిగమ–గరిసరి–సానిధ	పధనిస–నిధ,సధ	పామగ–రిసనీ
	,సరిగ–మపధని ॥పాపజాతి॥		

12. త్యాగరాజ కృతులు

(1) తులసీ జగజ్జననీ

15. మేచకల్యాణి-సావేరి రాగము- రూపకతాళము చతురశ్రజాతి.
చిత్రతమమార్గము —2 అక్షరముల అనాగతగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ˙స

అవరోహణము : ˙స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : తులసీ జగజ్జననీ దురితాపహారిణీ ॥తు॥

అనుపల్లవి: సిలవరమగు నీసరివేల్పులు లేరట బ్రోవుమికను॥

చరణము : చరణయుగంబులు నరులకు పరమ్వైకుంఠమట
సరసిజాక్షి నీ మధ్యము సకల సురావాసమట
శిరమున నైగమకోటులు చెలగుచున్నారట
సరస త్యాగరాజాది వరభక్తులు పాడేరట.

	ద్రుతము	లఘువు	
పల్లవి	;సా	రీగా	రీసా
	తు	లసీ	. జ
	సనిధా	;సా	. సాసా
	గ. .	.జ్జ	. న నీ
2	;సా	రిపమగ	రీసా
	తు	ల. సీ .	. జ
	సారిసధా	;ధా	సాసా
	గ . . .	జ్జ	న నీ

3	;సా	ధపమ	గరిసా
	తు	ల. సీ.	... జ
	సారిస సారిస	ధా నా	సా సా
	గ.. ...	. జ్జ	న నీ
4	;సరి	మపధధ	మగరిస
	తు.	ల .సీ .	. . జ .
	సారిస సారిస	ధా సా	సా సా
	గ.. ...	. జ్జ	న నీ
5	సరిమప	ధరిసస	ధపమగ
	తు.ల.	సీ. . .	. . జ .
	రిససని	ధా సా	సా సా
	గ...	. జ్జ	న నీ
	;ధా	ధాపా	;ధా
	దు	రితా	వ
	పా,ధ	పమగా	రీసా
	హా .	. . .	రణీ
6	;సా	రీపమ	గరిసా
	తు	లసీ.	. . జ
	సారిస సారిస	ధా సా	సా సా
	గ.. ...	. జ్జ	న నీ
	;సా	రీపమ	ధాధా
	గ	రితా.	. వ

	మపధస	,నిధమ	గరి.గరి
	హా. . .	. రి .	. . ణీ.
	సరి } తులసి		
	. .		
అనుపల్లవి	;మప	,ధసా	సాసా
	ని ల	వ ర	మగు
	సా;	సాసని	ధా;
	సీ	సరి.	వే
	ధాసా	సనిధా	ధపధా
	ల్పులు	లే. .	ర. ట
	పమపధ	పమగా	రీసా
	బ్రో. . .	పు. మి	కను
	;మప	.ధగరి	సాసా
	నిల	వర.	మ గు
	సా	సాసరి	సనిధా
	సీ	స రి.	వే. .
	సరిగరి	సాసని	ధాపా
	ల్పు లు.	లే . .	ర ట
	పమధధ	పమగా	రీసా
	బ్రో. . .	పు. మి	కను

3	;మప	,ధగరి	సాసా
	ని ల	వర.	మగు
	సనిధా	పమపధ	సరిగా
	నీ . .	స . రి .	వే. .
	రిగరిగ	రిససని	ధపధా
	ల్పు.లు.	లే. . .	ర.ట
	మపధస	నిధమా	గాగరి
	బ్రో. . .	వు.మి	క ను.
	సరి . . } తులసీ		
చరణము	;పప	పాధా	పా;
	చర	ణయు	గం
	పాపా	పాపమ	ధపధా
	బులు	న రు .	ల. కు
	;మమ	,మమా	పా;
	ప ర	మపై	.
	మారీ	పామగ	రీ;
	కం .	ర మ .	ట
	;సరి	గారీ	సాసా
	సర	సి జా	. క్షి
	సనిధా	సా;	సాసా
	నీ . .	మ	ధ్యము

చరణము			
;సరి		సారీ	మా;
సక		లసు .	రా
పా;		పమధప	ధా;
వా		స . మ. .	ట
;ధస		,నిధా	ధపమా
శిర		మున	నై. .
పాధా		సా;	సాసా
గమ		క్షో	టులు
;పధ		సరిమా	మగరీ
చెల		గు. .	చు. .
సా;		సా,ని	ధపధా
ను		న్నా.	ర. ట
;ధధ		ధాగా	రీసా
సర		సత్యా	. గ
సా;		సనిధా	పాధా
రా		జా. .	. ది
ధాసా		సాసని	ధపధా
వర		భ. .	క్తు.లు
పాధధ		పమగా	రీగరి
పా. .		జే. .	ర.ట.
సరి	తులసీ		
. .			

(2) ఎటుల బ్రోతువో

16వ మేళకర్త — చక్రవాకరాగము — త్రిపుటతాళము — త్రిశ్రజాతి
చిత్ర తమ మార్గము — 2 అక్షరముల అనాగతగ్రహము

ఆరోహణము : సా రి గ మ ప ధ ని సా

అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి సా

పల్లవి :— ఎటుల బ్రోతువో తెలియనే కాంత రామయ్య ॥ఎ॥
అనుపల్లవి :— కటకట నా చరితము కర్ణకఠోరమయ్య ॥ఎ॥
చరణము :— పట్టు గొడ్డురీతి భక్షించి తిరిగితి
పుట్టు లోభులను పొట్టకై పొగడితి
దుష్టులతో గూడి దుష్కృత్యములు సల్పి
అట్టు బడిన త్యాగరాజుని దయతో ॥ఎ॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	;సారీ	గా;	మా;
	ఎటు	ల	బ్రో
	పా,మా,	ధా పా	ధా;
	తు వో	తెలి	య
	ధసనా;	సని ధా	పా;
	నే. .	కాం..	త
	పమధపాను	మగరీ	పమగరి
	రా. . . .	మ. .	య్య. . .

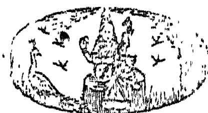
2	సని.సారీ	గా;	మా;
	.. ఎటు	ల	బ్రో
	పా,మా,	ధాపా	ధా;
	తు వో	తె లి	యా
	ధనిసరిసరి	సనిధా	ధానిధపా
	నే....	కాం..	త...
	ధానిధపాధపమా	మగరీ	పమగరి
	రా......	మ. .	య్య...
3	సని.సారి	గా;	మా;
	.. ఎటు	ల	బ్రో
	పా,మా,	ధాపా	ధా;
	తు వో	తె లి	య
	ధనిసరిగరి	ససనిధ	నిధపమ
	నే....	కాం...	..త.
	గమపధనిస	నిధపమ	పమగరి
	రా....	మ...	య్య...
4	సరి.సారీ	గా;	మా;
	.. ఎటు	ల	బ్రో
	పా,మా,	ధాపా	ధా;
	తు వో	తె లి	య

4	ధనిసరిగమ నే. . . . . గమపధపస రా. . . . . సనిసారీ . . ఎటు పా, మా, తు వో పా ; ; . . .	గరిసని కాం. . . రిసనిధ మ. . . గా; ల ధాపా తెలి ; ; . .	ధనిసరి తి. . . పమగరి య్యా. . . మా బ్రో ధా; య ; ; . .
అనుపల్లవి	;నీధా క ట ధా,నీ, చ రి ;ధానీ క . ధాఽధ పాఽప మా తో . . . . . ర సని . . } ఎటుల	పామా క ట రీ; త సా; ర్న మగరీ .మ .	ధా; నా సా; ము ధాసిధ పా క . . . పమగరి య్యా. . .

చరణము	; ; పా	పా;	పా;
	వ	ట్టె	గొ
	మగారీ,	గామా	పా;
	డ్డు . .	రి .	తి
2	; ; పా	పా;	పా;
	వ	ట్టి	గొ
	మగపమగరి	గామా	పా;
	డ్డు.	రి .	తి
3	; ; పా	ధానిధ	పా;
	వ	ట్టి . .	గొ
	మాపమగరి	గామా	పా;
	డ్డు	రి .	తి
4	; ; పా	ధసనిధ	పా;
	వ	ట్టి. . .	గొ
	మా,గరీ	గమా	పా;
	డ్డు . .	రి .	తి
	; ; పా	పా;	పామా
	భ	క్షిం	చి .
	పాధాపా	ధానిధ	పమ,రి
	తి రి .	గి . .	తి . . .

5	సరిగమ. పా	ధసనిధ	పా;
	.... వ	ట్రి...	గొ
	మగపమగరి	సరిగమ	పా;
	ద్రు.....	రి...	తి
	;; గమ	పా;	ధా;
	భ.	తిం	చి
	పధనీ,స	పధా,	పా;
	తి.రి.	గి.	తి
	;; పా	పామా	ధపామ
	పు	ట్టు.	గ్గా. .
	మగపమగరి	రి;	సా;
	భు.....	ల	ను
	;; సా	పమగా	మా;
	షా	ట్టి. .	జ్ఞ
	పాధాపా	ధసనిధ	పా;
	షాగ .	డి...	తి
	;; ధా	నిధపమ	ధా;
	దు	ష్టు.. .	ల
	ధనిసానీ	సారీ	సా;
	తో...	గా.	డి
	;ధనిసా	నిసరీ	సరిగా
	దు. .	బ్రహ్మ..	త్ర్య..

5	రిగమ.గమగ	రీ;	సా;
	ము.. లు..	స	ల్పి
	;ధానీ	సగగా	రిససా
	అ.	టు..	జ..
	సాసనిధా	ధానిధ (ధసనిధ)	పా;
	డి న ..	త్యా..	గ
	గమపధసస	సనిధా	పా;
	రా.....	జు..	ని
	ధాసధ పాధప మా	మగరీ	పమగరి
	ద......	యు..	తో
	సని .. } ఎట్టుల		

(3) ప్రక్కల నిలబడి

22 మేళకర్త : ఖరహరప్రియరాగము-త్రిపుటతాళము-త్రిశ్రజాతి చిత్ర తమ మార్గము — 4 అక్షరముల అనాగతగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సం

అవరోహణము : సం ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : ప్రక్కలనిలబడికొలిచే ముచ్చట బాగదెల్పరాదా ॥ప్ర॥

అనుపల్లవి : చుక్కలరాయని గేరుమోముగల సుమతి సీతమ్మ, సౌమిత్రీ రాముని కిరు ॥ప్ర॥

చరణము :- తనువుచే వందన మొనరించు చున్నారా
చనువున నామకీర్తనము సేయుచున్నారా
మనసున దలచిమైమరచి యున్నారా
నెనరుంచి త్యాగరాజునితో హరిహరి మీరిరు ॥ప్ర॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	; ; పా	ధా;	ధానిధ పధ
	ప్ర	క్క	ల . . . .
	సా,నీ,	నిధధప	మా;
	ని ల	బ . . .	డి

2	మపామ. పా	ధా;	ధానిధ పధ
	. . . ప్ర	కృ	ల . . . .
	ధని సారిస నీ	ధానిధ పాధప	మా;
	ని . ల . . .	బ	డి
(1)	మపమనిధా	పా;	పధధప
	. . . కొలి	చే	. . . .
	గా,మపా	పమగా	రీ;
	ము . .	చ్చ . .	ట
(2)	గమప.నిధా	పాధానీసని	ధానిధ పాధప
	. . . కొలి	చే	. . . . . .
	గా,మపా	పమగా	రీ;
	ము . .	చ్చ . .	ట
	;సరిగా.	రిగమా	పధనీ,
	బా . .	గ . .	దె . .
	నిధధపమా	గామగ గా	రిగరి రీ
	ల్పు	. . . . .	రా . . .
	సా ; ;	; ;	;నిస
	దా	. .	ఆ.
	రిగమపధని	సారిస నీసని	ధానిధ పాధప
	. . . . . .	. . . .	. . . . . .

3.	పమ. పధ పధనీ	ధనిసా నిసరీ	రీగరి సరి
	. . ప్ర. . . .	కృ... . . .	ల. . . .
	పససారిసనీ	ధానిధ సాధప	మా;
	ని. ల . . .	బ	డి
	మపమ.నిధా	పధ నీసని	ధానిధ పాధప
	. . . కొలి	చే. . . .	. . . . . .
	గా,మపా	పమగా	రీ;
	పు . .	చ్చ. .	ట
	సా ;	; ;	; ;
	ఆ	. .	. .
అనుపల్లవి	; ; సా	రీ;	రీ;
	చు	కృ	ల
	సరిగా,మ	రీ;	సా;
	రా.. .	చు	ని
2	నిసాని.సా	రీ;	రీ;
	. . . చు	కృ	ల
	సరిగామగగా	రి రి రి	సా;
	రా.. . . .	యు.. .	ని

3	సరిని. సా	రి;	రీ;
	... చు	క్క	ల
	పధనిసరిగ	రిగరి రి	సా;
	రా.....	య.. .	ని
	నిసాని.ధని	సరిగా	రిసా
	... గే.	రు..	..
	ప సా నీ,	నిధధా	పా;
	మో.ము	గ. .	ల
	మపమ. పసా	నీ;	నిధధప
	... సుద	తి	సీ...
	సనినిధధప	మా;	మగపమ
	త.	మ్మ	సా...
	గా,రి,	సా;	;సని
	మి త్రి	తో	రా.
	సరిగ.రిగమ	గమపధ	పమగరి
	... ము..	ని...	కి ...
	గమపమ } ప్రక్కల		
	రు. . .		
చరణము	;, పపా	పా;	పా;
	తను	పు	చే
	గా,మ పా	సమగా	రీ;
	వం . .	ద . .	న

2	గమప.నిధా	పా;	పధనీ
	. . . తను	వు	చే..
	ధానిధ పాధప మగ	గామగ గా	రీ;
	వం..	ద . . .	న
3	గమప.నిధా	పా;	పధనిస
	. . . తను	వు	చే. . .
	ధానిధ పాధప మా	గామగ గా	రీ;
	వం.	ద . . .	న
4	గమప.నిధా	పధ నీసని	ధానిధ పాధప
	. . . తను	వు. చే. .	. . . .
	గా,మపా	పమగా	రీ;
	వం . .	ద . .	న
	; , గమా	పా ధని	ధానీ
	మొన	రిం . .	. చు
(1)	పా,మ;	మగగా	రీ;
	చు .	న్నా..	రా
(2)	పా ధానిధ పమా,	మగగా	రీ;
	చు	న్నా..	రా
	; , పమా	గా;	రీ;
	చను	వు	న

2	రిసనిసాని	సరిగా	రిగమా
	నా....	మ..	కీ..
	పామా;	గామగగా	రిగరిరీ
	ర్తన	జే...	యు...
	గమపధనీ	నిధధా	పా;
	చు....	న్నా..	రా
	;, మన	సు	న
	దల	చి	మై
	మ	ర	చి
	యు	న్నా	రా
	నెన	రుం	చి
	త్యాగా	రా	జు
	ని	తో	హా
	రిహా	రి	మీ
	రిరు ॥ప్రక్క ౧॥		

'మనసున' మొదలు ఎనిమిది ఆవర్తముల సాహిత్యమును అనుపల్లవి మాదిరిగా పాడుకొనవలెను.

(4) ఎంతరాని

హరికాంభోజిరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్రతరమార్గము—మూడక్షరముల అనాగతగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గా మ ప ధ నీ సఀ

అవరోహణము : సఀ నీ ధ ప మ గా రి స

పల్లవి॥ ఎంతరానీ తనకెంత బోనీ నీ చింత విడువజాల (శ్రీ)రామ ॥ఎం॥

అనుపల్లవి॥ అంతకారి నీ చెంత జేరి హనుమంతుడై కొలువలేదా ॥ఎం॥

చరణము॥ (1) శేషుడు శివునికి భూషుడు లక్ష్మణ వేషుడై కొలువలేదా ॥ఎం॥

(2) శిష్టుడు మహాసనరిష్ఠుడు గొప్ప వసిష్ఠుడు హితుడుగాలేదా ॥ఎం॥

(3) నరవరసీకై సురగణమును వానరులై కొలువలేదా ॥ఎం॥

(4) ఆగమోత్తముడు నీ గుణముల శ్రీత్యాగరాజు బాడగలేదా ॥ఎం॥

	లఘువు	దృతము	దృతము
పల్లవి	; , ధా–,నిసా–;నీ–,నిధా	ధప,ధా–,నిసా	;ధనిసారిస నినిధా
	ఎం తరా నీ తన	. . కెం తరా	నీ. . . . . తన
2	ధధ.ప–ధా,నిసరిగామగ-రిససాధనిసారిసనినిధా	ధనిధనిపప–ధాపధనిస	నీ నిధధప–మాగమ
	. . .కెం త రా. . . . . . . నీ. . . .తప	. . . .కెం తరా. . .	. . . . . నీ . .
3	పధప.ధ– ; నీ సరిగామగ ,,	,,	,,
	. . . ఎం తరా. . . . ,,	,,	,,
	పధపమ–మగమప.పమపధ–ధపధనిపామగరిగ	సా ; ; సా	నీసరిసానీ–ధానిసనీధా
	. . చిం త . . . . వి. . . డున .జా	ల (శ్రీ)	రా. . . . మ. . . .

4	ధనిససధప.ధ– ;నీసరిగామగ......	....	....
	......ఎం తరా.. ..నీ.తన	కెంత పో	నీ నీ
	పధపమ–	సా ; – ; సా	సిసరిసనిధ.ధని–
			సనిధప పధనిస
	...చిం. త విడువజా	ల (శ్రీ)	రా...మ........
	రిససిధపమ / ...... } ఎంతరా		
అనుపల్లవి	;. స –, స నిస–నిసరిరీ–నిసరిగ	మగరీగరి–రిసపా	సనిధని సారిస–నిసిధా
	...అం త కా. ...రి నీ...	..చెం.. .తజే.	..రి. .... .హాను
	;,ప– మగమాధా–ధా,ని సా–సారిసనీ సని	ధాధానిధ–పాధపమ	గమగమపా–మపధా / పధనీ
	...మం.. తు. డై. కొ. .లు..	వ లే..	దా.... ......

	ధనిస నిధప ... ... } ఎంతరాని		
చరణము	; , సా-,ససా-;సిధ-,నిసా శే షుడు- శివు నికి	;సా-,ససా శే షుడు	;సనిధా-,నిసా శి. వు నికి
	;సా-,గ్గసా-;ధనిసారిస-నిధనీ సా శే షుడు శి. వు . . . . ని కి	;సమ-,గసా భూ, షుడు	;ధనిసారిస స ని ధా ల. . . . . క్ష్మణ
	; , వ- మగమాధా-ధా,నిసా-సారిసనీసని వే షు. . డై . . . కొ..లు..	ధాధానిధ-పాధపమా వ లే	గమగమపా- మపధా పధనీ దా.. . . ..
	ధనిసనిధప ...... } ఎంతరానీ		

(మిగతా చరణములు పై విధముగనే పాడుకొనవలెను)

(5) శోభిల్లు సప్తస్వర

15వ మేళజన్యము—జగన్మోహినీ రాగము—రూపకతాళము—చతురశ్రజాతి.

చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స గ మ ప ని ṡ

అవరోహణము : ṡ ని ప మ గా రి స

పల్లవి :— శోభిల్లు సప్త స్వర సుందరుల భజింపవే మనసా ॥శో॥

అనుపల్లవి :— నాభిహృత్కంఠ రసన నాసాదులయందు ॥శో॥

చరణము :— ధర ఋక్సామాదులలో వర గాయత్రీ హృదయమున
సురభూసుర మానసమున శుభ త్యాగరా (జాదులలో)జునియెడ ॥శో॥

సంగీత శాస్త్ర వాచకము

	ద్రుతము	లఘువు	ద్రుతము	లఘువు
పల్లవి	ా ;–	;మగ–రీసని	నా ;	గా ; –మామా
	శో	భి . .ల్లు.	స	త్త స్వ ర
2	ా ;	;పమ–గరిసని	సా ;	గా ; –మామా
	శో	భి . . .ల్లు.	స	త్త స్వ ర
3	ా మపని	పమ, పమ–గరిసని	సగమా	గమపా –మపనీ
	శో . . .	. . భి . . .ల్లు.	స . .	త్త. . స్వ .ర
4	సపపమ	గా. పమ–గరిసని	సగమా	గమపా –మపనీ
	శో . . .	. భి . . .ల్లు.	స . .	త్త. . స్వ. ర
	సా ;	సానీ–పామా	గమపా	మపనీ –పనిసని
	సుం	దరు లభ	జిం. .	ప .వే మనసా

4	సాగా	రీసా – సనిపమ	గమపని	సనిపమ –గమపని
	సుం.	దరు ల. భ.	జిం...	ప. వే. మనసా
	సనిపమ	గా. పమ–గరిసని	సా;	గా; –మామా
	శో...	. భి. . . ల్లు.	స	ప స్వ .
	గా;	;పమ – గరీ,	సా;	; ; ; ;
	ర	. . . .	.	. .
అనుపల్లవి	పా;	నీ;–సాగా	రీ సా	నీసా –రీనీ
	నా	భి –హ్మ.	త్రం.	రర స.
	సా;	; ; ; ;	సనిపమ	గమపని–పనిసా
	న	. .	. . . .	. . . .

అనుపల్లవి	పా;	నీ;-సాగా	రీ సా	నీసా -రీసా
	నా	భీ హ్మ.	త్క్రం.	ఠర సన
	పా;	నీ;-సాగా	రీ సా	నీసా -గాగా
	నా	భీ హ్మ.	త్క్రం.	ఠర సన
	మగరిస	నీసని-పమగా	పమగరి	సాగమ-,పనీ } శ్లో
	నా. . .	.సా. . . .	దు. . .	లయం. దు.
చరణము	గామా	పా; పా నీ	పనిసని	పామా-గా;
	ధ ర	బు శ్నా.	మా..	దుల లో
	పామా	మగరీ-సా నీ	సగమా	గమపా -పా;
	వ ర	గా. . య త్రీ	హ్మ.ద	య.ము-స

2	;గమ	పా ; -పానీ	పనిసని	పనిపమ -గా;
	ధర	ఋ క్నా.	మా. . .	దు.ల. లో
	;పమ	మగరీ-సా నీ	సగమా	గమపని -పా;
	వర	గా.. యత్రీ	హ్మా.ద	యు.ము. న
	సుర	భూసుర	మా	నసమున
	శుభ	త్యాగ	రా	జునియడ ॥శ్రీ॥

(అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను)

(6) శ్రీ నారద

22 మేళజన్యము - కానడరాగము రూపకతాళము - చతురశ్రజాతి
చిత్రతమమార్గము — సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గ మ ప మ ధా ని సా

అవరోహణము : స ని స ధా ప మ ప గా మ రి స

పల్లవి :- శ్రీ నారద నాద సరసీరుహభృంగ శుభాంగ ॥శ్రీ॥

అనుపల్లవి :- దీనమానవరక్షక జగదీశ భేశసంకాశ ॥శ్రీ॥

చరణము :- వేదజనిత వర వీణా వాదన తత్వజ్ఞ
ఖేదకర త్రితాప రహిత ఖేచరవినుత
యాదవకులజాప్తసదా మోదహృదయ మునివర్య
శ్రీద త్యాగరాజనుత శ్రీకర మాంపాలయ ॥శ్రీ॥

	దృతము		లఘువు	
పల్లవి	రీ	;	సా ;	సీసా
	శ్రీ		నా	రద
	సని	ధని	,ధసీ	సాసా
	నా	. .	ద	స ర
2	రీ	,స	నిసాని	సరిసా
	శ్రీ	.	నా. .	ర. ద
	సని	ధని	,ధనీ	సాసా
	నా.	. .	. ద	స ర

3	రీగరి	రీ	సారిససా	సనిసా
	(శ్రీ)..	.	నా . . .	ర. ద
	సని	ధని	,ధనీ	సాసా
	నా.	. .	. ద	స ర
	;	రీ	గాగా	మానీ
	.	స్రీ	రుహా	బ్రృం.
	పా	మా	రిగమామప	గమరిస
	.	గ	శు. భాం . .	. . గ.
4	నిస	రిగ	మాపమగమ రీసా	
	. .	(శ్రీ)	నా	రద
	సని	ధని	,ధనీ	సాసా
	నా.	. .	. ద	సర
	గగ	రిస	రిగమప	ధనిసరి
	స్రీ.	. .	రు. .హా	బ్రృం. . .
	సని	,ధ	పమ.పమ	గమరిస
	గ.	శు	. . భాం.	. . గ.
	నిస . .	} (శ్రీ)నారద		
అనుపల్లవి	;	ధా	పామా	పాపా
	.	దీ	న మా	. న
	గా	;	మాధా	ధాధా
	ర		శుక	జ గ

అనుపల్లవి	పధ	నీ	; ;	; ;
	దీ.	.		
	నిస	,ని	ధా;	; ;
	ధని	,ధ	పా;	; ;
	మప	,మ	గా;	; ;
	రిగ	,రి	రి ;	; ;
	సా	,ని	రి ;	సా;
	;	నీ	ధామా	;పా
	.	దీ	న మా	న
2	గా	;	మాధా	ధాధా
	ర		క్షు క	జ గ
3	పధ	పధనిధ	పామా	;పా
	దీ.	. . . .	న మా	న
	గా	;	మాధా	సధసధ
	ర		క్షు క	జ. గ.
4	సా	ధా	పామా	;పా
	దీ	.	నమా	న
	గా	;	మాధా	ధనిసరి
	ర		క్షు క	జ. గ.

5	రిస	సీ	పాధప	మాపా
	దీ	.	నమా.	. న
	గా	;	మాధా	ధనిసరి
	ర		క్ష క	జ. గ.
	గా	;	రిసనిస	,నిపమ
	దీ		శ.భే.	. శ .
	మప	,మ	గాపమ	గమరిస
	సం,	.	. కా	. . శ.
	నిస . . } శ్రీనారద			
చరణము	;	ధా	పామా	పాపా
	.	వే	ద జ	ని త
	మా	పా	పమగా	మా;
	న	ర	వి . .	ణా
	పమ	గమ	రీ ;	రీసా
	వా.	. .	.	దన
	రీ	;	గరిసని	సా;
	త		త్వ. . .	జ్ఞ
	;	సా	సారీ	రిరి
	.	క్షే	ద క	ర త్రి
	గా	;	మాధని	సరిసా
	తా		ప ర .	హి.త

చరణము	సని	సరి	సనిపా	మపనిప
	ఖే.	..	చ. ర	వి.ను.
	గా	;	; ;	; ;
	త			
	గమ	,రి	రీ;	; ;
	సా	,ని	రీ;	సా;
	;	పా	మాపా	రిగమప
	.	యా	ద వ	కు,ల .
	పమ	గమ	రీ సా	రిసనిస
	జా	..	ప్త.	స.దా.
	,ని	పా	మాపా	గామా
	.	మో	ద హృ	ద య
	ధా	ధా	ధనీధ	పా;
	ము	ని	వ. .	ర్య
	;	(శ్రీ)	దత్యాగ	
	రా	.	జ వినుత	
	(శ్రీ)	.	కర మాం	
	పా	.	లయ	॥(శ్రీ)నారద॥

[అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను]

(7) యోచనా

22 మేళజన్యము—దర్బారు రాగము—త్రిపుటతాళము —చతురశ్రజాతి
చిత్ర తరమార్గము—2 అక్షరముల అనుగత గ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ రి గా రి స

పల్లవి :- యోచనా కమలలోచన నను బ్రోవ ॥యో॥

అనుపల్లవి :- సూచన తెలియక నోరుల
యాచన జేతుననుచు నీకు
తోచిన ద్యుతి విజితాయుతవి
రోచన నన్ను బ్రోవనింక ॥యో॥

2. కేచన నిజభక్త నిచయపాపవి
మోచన గల బిరుదుతెల్లిగొని . న
న్నేచనా కృతవిపినచర వరాభి
షేచనా త్యాగరాజ పూజిత ॥యో॥

	లఘువు	దృతము	దృతము
పల్లవి	; రీ - పామా - పా ; - ; ;	మపధప-పమరీ	గాగా-రిసరీ
	యో- . చ నా	. . . .	క మ ల. .
	;పమ- రీరిగ - సా ; - ; ;	;ధప-మపధప	పమరీ-గాగా
	లో. .చ. న	నను బ్రో. . .	. . . వ .
2	రిస. రీ -పామా-పధాప-మపధని	రిమపధ-పమరీ	గాగా-రిసరీ
	. .యో . చ నా.	. . . .	క మ ల. .
	;పమ - రీరిగ - సా ; - ; ;	;ధప-మపధప	పమరీ-గాగా
	లో. .చ. న	నను బ్రో. . .	. . . వ .
3	రిస. రీ -పామా-పధా.ప-మపధని	సా.పధ-పమరీ	గాగా-రిసరీ
	. .యో . చ నా	. . . .	క మ ల. .
	; పమ - రీరిగ - సా ; - ; ;	;ధప -మపధని	పమరీ-గాగా
	లో. .చ. న	నను-బ్రో. . .	. . . వ .

4	రిస. రీ –పామా–పధాప–మపధని . . యో . చ నా. . . . . . రీపమ–రీరిగ–సా ; ; ; .లో. .చ. న	సరిగగ–రిస.రిస . . . . సా,రి–నిసపా న . ను.బ్రో	ధపగా–గారిస . . క మల . ,నిమప–గాగా . . . వ .
5	రిస. రీ –పామా–పధాప–మపధని . . యో . చ నా. . . . . . రీపమ–రీరిగ–సా;–సా; .లో. .చ. న . రిస. రీ –పామా–పధాని–పా; వ.యో . చ నా. . .	సరిగగ–రిస.రిస . . . . సారిససారిససా పానిప న . . . . . . న్ను. . రీరిగ–సరీ, ...	ధపగా–గారిస . . క మల . పాసిప పారీగరిరీగరి . . . . . బ్రో. . . . . సా ; ; ; .

అనుపల్లవి	;ధా–;పా–మపధప–పమధప	పమరిమ–సారీ	రీ పమ–పా;
	సూ చ న . . . . . తెలి	యు. . . క .	నొరు. ల
	;ధా–నీపా–ధపపమ–రీపమ	పామప–ధాధా	నీ;–రిసనిస
	యా . చ స . . . జే. .	తున . ను చు	నీ కు. . .
	ధప,ధా ,;పా–మపధప–పమధప	పమరిమ–సారీ	రీ పమ–పా;
	. . సూ చ న . . . . . తెలి	యు. . . క .	నొరు. ల
	;ధా–నీపా–ధపపమ–రీపమ	పామప–ధాధా	నీ;–సా;
	యా . చ న . . . జే. .	తున . నుచు	నీ కు
	నీ సరి–సరిగగ–రిస నీ –సధ పధ	ధ రిసప–,పధా	ని పామ–గాగా
	త్రోచిన–,,ద్యుతి విజితా ,యుతవి	రో.చన . న	న్న బ్రోవ–నింక
	రిస॥		

చిట్టస్వరం	. . రిమ–ప.ధపమ–పమగా–గారిస	రీ,గ–రిసనిస	రిమపమ–పా;
	ధధని.ప–పధ.మప–ధధపమ–పధనిస	పాధమ–పధపమ	పధాని –సా;
	పాధ.ప–ధనిసరి–గారిస–గరిసరి–	నీరిస–రిసనిస	పధనిస –రీ,రి
	గ.సగరి–సరి.నిరి–స.నిసధ–నిప.పధ	మపధ.ని–రిసనిప	పధనిస–మ.రిగగ
	రిస ॥యోచన॥		
చరణము	ధానీ–పాధా–మాపా–రీమా	రీపా–మారీ	గాగా–రీసా
	కే . చ న ని జ భ.	క్తని చయ	పా . పవి
	రీ పా–మారీ–గాగా–రీసా	రీ నీ–;సా	రీమా–పాధా
	మో. చ న గ ల బిరు	దుతె ల్ల	గొని న .
	నీ;–సారీ–గాగా–రీసా	నీసా–ధాపా	పామాపాధా
	న్నె చనా కృత విపి	నచ ర వ	రా . . భి

చరణము	ధారీ సాసా ;పా–ధా;	నీపా–;మా	గా; రీసా
	షే. చనా . త్యా	గరా జ	పూ జిత
	ధనిపధ–మపరిమ– రిపమరి –గగరిస	రి పమరి–గగరి స	రి నీ స– రి మ ప ధ
	కే.చన–నిజభ . క్తనిచయ–పాపవి	మో.చన–గలబిరు	దు లెల్ల గోని న
	నీ సరి–;;గరిస –నిసధప–పమపధ	ధ రిస ప –,పధా	ని పా మ–గాగా
	న్నే చన–కృతవిపి–నచరవ–రా. .భి	షే. చనా . న	న్ను(బ్రోవ–నింక
	రిస .. }		

చిట్టస్వరము పాడి పల్లవి అందుకోవలెను.

(8) కాలహరణమేల

29 మేళ జన్యము శుద్ధసావేరి రాగము రూపకతాళము-చతురశ్రజాతి
చిత్రతమ మార్గము—సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ స

అవరోహణము : స ధ ప మ రి స

పల్లవి :- కాల హరణమేలరా హరే సీతారామ ॥కా॥

అనుపల్లవి :- కాలహరణమేల సుగుణజాల కరుణాలవాల॥కా॥

చరణము :- 1 చుట్టిచుట్టి పక్షులెల్ల చెట్టు వెదకురీతి భువిని
పుట్టలేక (పుట్టగానే) నీ పదముల బట్టుకొన్న
నన్ను బ్రోవ ॥కా॥

2 పొడవుగ నెంతాడుకొన్న భూమిని త్యాగంబు
రీతి
కడువేల్పులు న్నున్న నీవు గాక యెవరు నన్ను
బ్రోవ ॥కా॥

3 దినదినమును తిరిగితిరిగి దిక్కులేక శరణుజొచ్చి
తనువుధనము నీవెయంటి త్యాగరాజవినుత
రామ ॥రామ॥

	ద్రుతము	లఘువు	
పల్లవి	ధాసా	సాధా	ధాపా
	కా .	ల హ	ర ణ
	మపమధ	పమరీ	;పమ
	మే. . .	ల.రా	హా.
	రీ;	సా;	;రిమ
	రే	.	సీ.
	పా;	;పమ	పాధా
	తా	రా.	. మ
2	ధాసా	సాసధ	ధపపమ
	కా .	లహా.	ర. ణ .
	పధసధ	పమరీ	;పమ
	మే. . .	ల.రా	హా.
	రీ;	సా;	;రిమ
	రే	.	సీ .
	పా;	;సధ	పమపధ
	తా	రా.	. . మ.
3	సరిమరి	సాసధ	ధపపమ
	కా. . .	లహా,	ర, ణా,

పధరిస
మే. . .
రీ;
రే

పా;
తా

4 సరిమరి
కా. . .
పధసధ
మే. . .
రీ;
రే

సరిమ. రి
సీ. . తా

సరిమరి
కా. . .
పధరిస
మే. . .
రీ;
రే

ధప.పమ రీపమ
ల. రా. .హా.
సా; ;రిమ
. సీ.

;సధ పమపధ
రా. . . మ.

సధధసరిసధప
ల.హా.ర. ణ.

పమ,రిమపధపమ
ల . రా. . . హా.
సా; ; ;
.

మప.మపధ.పధరి
. . రా. . మ..

సా.సధధప.పమ
ల హా.ర. ణ.

ధపపమ రీపమ
ల.రా. .హా.
; ; ; ;

	సరిమా	;రిస ధా;
	ఎ . .	. . .
	సా;	; ; ; ;
	.	. .
అనుపల్లవి	;పమ	పాధాపాధా
	కా.	లహా ర ణ
	సా;	సా; సా;
	మే	. ల
2	;పమ	పాధాపాధా
	కా.	లహా ర ణ
	సాధా	రిసారీ;
	మే .	. . ల
3	;పమ	పాధాపాధా
	కా.	లహా ర ణ
	సధరీ	సారీ రీరీ
	మే..	లసు గుణ
	మరిమరి	సా.సధ సధపా
	జా . . .	ల క. . . రు
	పమపమ	రిస.రిమ రిమపధ
	ణా. . .	ల. వా. . . ల.

4	;పమ	పాధా పాధా
	కా.	లహా రణ
	సరిమా	రీసా రీరీ
	మే,.	లసు గుణ
	మరిమరి	సధ.రిస రిసధప
	జా...	ల. క. ..రు.
	సధసధ	పమ.రిస రిమపధ॥
	ణా...	ల. వా... ల. ॥కాల వారణ॥
చరణము	;పధ	సాధా పాపా
	దిన	దిన మును
	పమపధ	పమ రిమ పాపా
	తి . రి.	గి . తి . రి గి
	;రీ	మాపా ధాధా
	ది	కన్నులే . క
	పాధా	సాధా ;పా
	శ ర	ణుజొ చ్చి
2	పమపధ	,సధా పాధా
	. . దిన	దిన మును
	పమపధ	పమరిస రిమపా
	తి . రి.	గి . తి. రి . గి

;రీ	మాపా	ధాధా
ద	క్షలే	. క
పాధా	రిసధా	ధాపా
శ ర	ణు.జొ	. చ్చి
;పమ	పాధా	పాధా
తను	వు ధ	నము
సా;	సాసా	సాసా
నీ	దేయం	. టి
;పమ	పాధా	పాధా
తను	వు ధ	నము
సధరిస	రి రీ	; రీ
నీ...	దేయం	టి
మరిమరి	సాసధ	సధపా
త్యా...	గరా.	. . జ
పమపమ	రిస. రిసరి	మపధ
వి . ను .	త. రా..	. మ. ॥కాల

హరణ॥

(మిగతా చరణములు ఈ విధముగనే పాడుకొనవలెను)

13. ఇతరుల కృతులు

(1) నీలకంఠం భజేహం

28. మేళకర్తజన్యము—కేదారగౌళరాగము—రూపకతాళము—చతురశ్రజాతి చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము.

కృతికర్త :- ముద్దుస్వామి దీక్షితులు.

ఆరోహణము = స రి మ ప ని స

అవరోహణము = స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి॥ నీలకంఠం భజేహం సతతం నీరజాసనాది నుతం ॥నీ॥

అనుపల్లవి॥ బాలకుచాంబా సహితం బాలచంద్రసేవితం
శీలగురు గుహ పూజితం శ్రీకదంబ వననాథం ॥నీ॥

చరణం॥ అతిశయరూపాఖండ కావేరీతీరోత్తరాభిముఖం పంచముఖం
రక్షిత భక్తప్రముఖం । నక్షత్రేశ శేఖరం నామరూప విచిత్రతర
దక్షతరమీశ్వరం కేదార గౌళప్రియకరం
దక్షిణకాశీపురం । దండిత కామత్రిపురం
దక్షాధ్వర హరంహరం । దయాకరం కమలకరం

రెండవ వాచకము

	ద్రుతము	లఘువు	ద్రుతము	లఘువు
1. పల్లవి	సానీ	ధా పాధప మాగా	రీ;	రీసానిసరీ
	నీ .	ల కం	రం	భ. జే. .
	సా;	రిసనిధపా;	;నీ	సారీమాగా
	హం	స.త. తం	నీ	ర జా. స
	రీ;	మాపానిసరీ		
	నా	ది నుతం.		
2.	సారిసనీ	ధా పాధప మాగా	రీమగ	గరిసా నిసరీ
	నీ . . .	ల కం	రం. .	భ . . జే . .
	సా;	రిసనిధపా;	;నీ	సానిసరిపమగ
	హం	స.త.తం	నీ	ర జా. . . స .
	రిమపస	నిధపా నిసరీ	సానీ	సా; ; ;
	నా. . .	ది . . ను. .	తం	. .

అనుపల్లవి	;రీ	మాగారీసా	రీమా	పాధాపామా
	బా	ల కుచాం	బా,	స హితం
	పా;	;;మగసరి	మపనిస	నిధపా మగరీ
	;మప	మాగాసారీ	రీమా	పాధాపా;
	బా	ల కు చాం	బా,	స హితం
	;నిమ	పానీమాపా	పాసా	;నీసా;
	బా,	ల చం, ద్ర	సే .	వి తం
	నీసా	రీమగగరిసా	సా;	;నిధపా;
	శీల	గురు,గు,హ	పూ	జి ,తం
	రీసా	నిధపా ;ధప	మాగా	రీమాపానీ
	శ్రీ,	క ,దం ,బ .	వ న	నా, ధం

చిట్ట	సారిస	నిరిసా నిధపమ	పానిధ	పామగరిమపని
	సరిమని	సరి.పని సరిసని	ధపమగ	రిస.రిమపనిసరి ‖సీ‖
చరణము	;రీ	రీమూపా;	;మగ	రీమగ గరిసా
	అ	క్షయరూ	పా	.ఖం ..డ
	;రీ	రీ రీ మపనిధ	ధపమగ	రీమగ గరిసా
	అ	క్షయరూ...	..పా	.ఖం. ..డ
	;సా	సా. నిసరీ	సా;	రిసనిధపా;
	కా	వే రీ..	తీ	రో... త్త
	;నీ	సారీరీ;	;రీ	గాసారీ;
	రా	భిముఖం	పం	చముఖం
	సనిధా	పామాగా;	మగరీ	;మగ గ రి సా
	ర..	క్షిత భ	క్త..	ప్ర.ము . ఖం

చరణము	;రీ	మా;మగగరి	రీ రి మ	పామా పా;
	న	క్ష త్రే...	శ శే .	. ఖ రం
	;పమ	పానీమాపా	పాసా	నీసా రీరీ
	నా.	మరూ. ప	వి చి	.త్ర తర
	;నీ	సారీ రీ రీ	మాగా	రీగరిసానిస
	డ	క్షతరమిా	. .	.శ్వ.రం కే.
	రిగసా,	;నిధపా;	ధపమా	గా రీ రీ సా
	. . దా	ర .గా	ఛ . ప్రి	యకరం .
	మామమ	మగరిమ పమపా	పాసని	ధా పా ని ని సా
	ద క్షిణ	కా. శీ . . పురం	దండిత	కా మ త్రిపురం
	నీసా	రిగరిసా నిధప	రి సా ని	ధపమగరిమపని
	దతూ	ధ్వరహారం హారం	దయాక	రం కమలకరం ॥నీ॥

(2) వాతాపి గణపతిం

29 మేళము—హంసధ్వని రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి.
చిత్రతర మార్గము—సమగ్రహము.

కృతికర్త:	ఆరోహణము : స రి గ ప ని స
ముత్తుస్వామి దీక్షితులు.	అవరోహణము : స ని ప గ రి స

పల్లవి॥ వాతాపి గణపతిం భజేహం–వారణాస్యం వరప్రదం(శ్రీ)॥

అనుపల్లవి॥ భూతాది సంసేవిత చరణం–భూత భౌతిక ప్రపంచ భరణం

వీతరాగిణం వినుతయోగినం–విశ్వకారణం–విఘ్నవారణం॥ పైకాల సాహిత్యం॥

చరణం॥ పురా కుంభసంభవ మునివర ప్రపూజితం త్రికోణ మధ్యగతం
మురారి ప్రముఖా ద్యుపాసితం–మూలాధార క్షేత్ర స్థితం
పరాది చత్వారి వాగాత్మకం–ప్రణవస్వరూప వక్రతుండం
నిరంతరం నిటల చంద్రఖండం–నిజ వామకర విధృతేక్షు దండం

పై కాల సాహిత్యం॥ కరాంబుజ పాశ బీజాపూరం-కలుష విదూరం భూతాకారం
హారాది గురుగుహ తోషిత బింబం-హంసధ్వని భూషిత హేరంబం॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	గా;-;రీ-;రీ-సానీ	పా,రి-;నీ	రీ;-సనిసరి
	వా తా పి గణ	ప తిం భ	జే హాం...
	గా;-పాగా-;రీ-సానీ	పా,రి-;నీ	రీ;-సనిసరి
	వా-,తా,-,పి గణ	పతిం భ	జే హాం...
	ˣపగగ-రీరి గ-రిరిసా-సరిసని	,,	,,
	వా.. ,తా, ,. పి గ.ణ.	,,	,,
	గా;-నిపగా-;రీ-సానీ	,,	,,
	వా ,,తా పి గణ	,,	,,
	గాపా-నీపా-గారీ-సానీ	,,	,,
	వా, ,తా , పి గణ	,,	,,

పల్లవి	గపనిస–రీగని–పాగరి–సరిసని	,,	,,
	వా. . . .తా. . పి. గ.ణ.	,,	,,
	రీ;–;సని–పాగరి–సరిసని	ఫా,రి–;నీ	రీ;–సా;
	వా తా. . పి . గ.ణ.	ప తిం భ	జే హం
	;గా–రీగా–పా ; – ; ;	సా,ని–రీ;	సా; ; ;
	వా .ం ణా	. . .	.
	;గా–రీగా–పా,ని–సా,ప	పానిప ;గా	రీ; సనిసరి
	వా .ం ణా . స్యం	వ . ర ప్ర	దం(శ్రీ) ..
	;గా–రీగా–పా;–నిసరీ	సనిపా–;గా	రీ; గరిరిస
	వా . ర ణా స్యం	వ. ర ప్ర	దం(శ్రీ)...
	గరిరిప–సనిసని–పాగరి–సరిసని	ఫా,రి–;ని	రీ; సా;
	వా.. . . .తా. . పి. గ.ణ.	ప తిం భ	జే హం

	;గా–రీగా–పా; నిసరీ	సనిపా–;గా	రీ ; గరిరిస
	వా . స ణా స్యం.	వ. ర ప్ర	దం (శ్రీ)...
	గరిరిస–సనిసని–పాగరి–సరిసని	పారీ–;నీ	రీ ; సా;
	వా... ..తా. . పి. గ.ణ.	తిం భ	జే హం
	;గా–రీగా–పా;–; ;	సా,ని–రీ;	సా ; ; ;
	వా .ర ణా	. . .	.
అనుపల్లవి	గా;–పాగా–;రీ–సా;	;రిస–,నిసా	రీగా–పా;
	భూ , తా ది సం	సే. విత	చర ణం
	గా;–నిపగా–;రీ–సా;	,,	,,
	భూ ..తా ది సం	,,	,,

	గాపా–నీపా–గారీ–సా;	,,	,,
	భూ. .తా .ది సం	,,	,,
	పాసా–పానిస–రీసని–పా;	నీపా–;గా	రీగా – రీ ;
	భూ. తభా. .తి. క	ప్రపం చ	భర ణం
	సాగరి –,నిపా–గరిస ని –,రిసా	రీ సి ప –,నిగప	గారి ని –,రిసరి
	వీతరా గిణం వినుతయో గినం	విశ్వకా రణం	విఘ్నవా రణం
ట్టుస్వరం	గాప.గ–పసిపగ–రీగస–రిగరిస	నీగరి–సనిపా	నిసరిస–రీగప
	రీగప–గపనిప–నిసరిగ–రిరిసని	ససాప–పాగరి	సనిపప–;నిసరి॥
రణము	రీగా – ; రీ – ; నీ – సా ;	సానీ–రీ సా	గారీ–;గా
	పురా కం భ సం	భవ ముని	వర ప

పా ; –;గా–రీ ;–సాసా	;సా–రీ;	గాసా–రీ;
పూ జి తం త్రికో	ణ ము	ధ్యగ తం
సా రీ –;రీ–;గా– రీ సా	;నీ –పా;	;గా–రీ;
మురా రి ప్ర ముఖా	ద్యు పా	సి తం
గా ;–పా;–గా;–రీ;	పానీ–సా;	;రీ–సా;
మూ–లా ధా ర	క్షే. త్ర	సి–తం
పాసా–,నీ–రీ;– గా ;	గాపా–;గా	;నీ –పా;
ప రా ది చ త్వా	రి వా గా	త్మ కం
సాసా–సనినీ–పా సా–;సా	;రీ–;గరి	సా; –సా;
పరిణ వ. . స్వరూ ప	వ క్ర.	తుం డం
నీరీ–;గా–రీ ;–నీసా	రీసని –పాపా	రీ ; – రీ ;
నిరం త రం నిట	లచం . ద్ర	ఖం డం

సరిసని-పా;-గపగరి-సాసా	సా రీ-;గా	రీ-; సా;
ని.జ. వా మ.క. ర వి	ధృ తే క్షు	దం డం
స గా రి-స రీ స-పారిస-రీ రీ	పగ పగ-నీ పా	నీ స రి-సాసా
క రాంబు జపాక బీజా పూరం	కలుషవి దూరం	భూతా. కారం
స గా రి-స రి స ని -పా ని స- రీ రీ	సా సా-స నిపా	గ రి సని-పసిసగి
హా రాది-గురుగుహా-తోషిత-బింబం	హం స-ధ్వనిభూ	షిత హే.-రంబం॥

(చిట్టస్వరమును పాడి పల్లవిని పాడవలెను)

(3) హిమాచలతనయ

20 మేళజన్యము—ఆనందభైరవి రాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్ర తర మార్గ—సమగ్రహము

కృతికర్త :- శ్యామశాస్త్రి

ఆరోహణము = స గ రి గ మ ప ధ ప ని సా

అవరోహణము = సా ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :- హిమాచల తనయ బ్రోచుటకిది మంచి సమయము రావే అంబ ॥హిమా॥

అనుపల్లవి :- కుమార జననీ సమాన మెవరిలను మానవతి శ్రీ బృహన్నాయకి ॥హిమా॥

చరణము :- 1. సరోజముఖ బిరానను వరాలొసగుమని నినువేడితి
పురారిహరి సురేంద్రనుత పురాణి పరాన్ముఖమేలనే తల్లి ॥హిమా॥

2. ఉమా హంసగమా–తామసమా – బ్రోవ దిక్కెవ్వరు
నిక్కముగను మాకిపుడభిమానము–భరమా చలమా వినుమా దయతోను ॥హి॥

3. సదానత నరదాయకి–నిజదాసుడను శ్యామకృష్ణ సోదరి
గాదా మొరవినరాదా–దురితవిదారిణి శ్రీ బృహన్నాయకి ॥హిమా॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	సా గా ; రీ గామాపాధా	పా ; ; ;	;ధాపామా
	హిమా చ ల త న య	బ్రో	చు ట కి
	గామా;పమగామాగారీ	సా ; ; ;	మగపమగ రిసని
	ది మం చి. స మ య.	ము	రా. వే. అం. బ .
2	సా గా ;రీగామాపాధా	పా ; ; ;	;ధాపామా
	హిమా చల త నయ	బ్రో	చు ట కి
	గామా;పమగామాగారీ	సా ; ; ;	స నిపమగ రిసని
	ది మం చి. స మ య.	ము	రా. వే. అం.బ .
	సాగా ; రీగామాపాధా	పా ; ; ;	; ; ; ;
	హిమా చల . త న	యా .	. .

అనుపల్లవి	పానీపామాపానీసా;	సామాగారీ	సానీ సాసా
	కుమా. ర జననీ	సమా , న	మెవ రి ల
	పాసనిపామాపానీసా;	సాపమగారీ	గరిసని సాసా
	కుమా. ర జ న నీ	సమా. . న	మె.వ. రి ల
	పాసా;సానీధాపా;	గమపా;గ మ	పనిపమ గరిసని
	నుమాన్న వతి (శ్రీ)	బృ.హా న్నా.	. .యు. కి. . .
	పాసా;సనిరిసనిధపా;	గమపా ;గ మ	పధపమ గరిసని
	నుమాన. వ.తి. (శ్రీ)	బృ.హా న్నా.	. .యు . కి. . .
			॥హి॥
చరణము	పాపా;ధాపామాగాగా	;మా పా;	;పమ గరిగమ
	స రో జ ము ఖి బి రా	న ను	అం బ. . .

పాపా ;సనిధాపా మాపా	** మగగా మా;	;సాగామా
స రో జ. ముఖి బి రా	. . నా ను	అం. బ
,,	,,	;సమగారీ
,,	,,	అం బ.
రీగా ; ; ;గమ పాపా	గమపమగారీ	పమగరి సాసా
వ రా లో. స గు	మ. ని . నిను	వే. . . డి తి
సాసా; ; ;సా గారీ	;గమ పా;	;పాసాసా
పు రా రి హరి	సు. రేం	ద్ర ను త
సామా ;గరి గాసా ;నిధ	నీపా ;గమ	పనిపమగరిసని ‖స‖
పు రా ణి. పరా న్మ.	ఖి మే ల .	నే. . . త .ల్లి. ‖హీ‖

మిగతా చరణములు పై వలెనే పాడుకొనవలెను.

(4) జననీ నినువినా

20. మేళకర్త జన్యము-రీతిగౌళరాగము-త్రిపుటతాళము-త్రిశ్రజాతి

చిత్ర తమ మార్గము—సమగ్రహము

కృతికర్త :—సుబ్బరాయ శాస్త్రిలు.

ఆరోహణము : స గ రి గ మ ని ధ మ ప ని ṡ

అవరోహణము : ṡ ని ధ మ ప ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :—జననీ నిన్నువినా దిక్కెవరమ్మ జగములోన గానత్రిలోక ॥జ॥

అనుపల్లవి :—మనసిజ మానస సమ్మోదిని—వినవే నా మనవిని, విని నన్ను బ్రోవుము

స్వరసాహిత్యము:—నిరవధిక సుఖదాయకి—యనుచు విని నిన్ను చాల గొలిచితి

నిరతముగ తనయుని—మొరలువిని నీ—వలెనే బ్రోచుటకు ఎవరిక

ధరలో వినుమా—ఇది ఘనమా—శరుణమిది కృపసలువు దురుసుగ

సరసీరుహలోచని—సువాసిని—తామసము సేయకనే బ్రోవుము ॥జ॥

చరణము :—వరదాయకిగాదా ఒకని బ్రోన—కరుదా దయ రాదా నెరనమ్మిన నాతోను వాదా—సరసిజభవ హరిహర నుత పాదా ॥జ॥

2 కరుణానిధి నీవు వేగమె వచ్చి—కరుణతో నన్ను బ్రోవు గిరిరాజ కుమారి వైనావు—పరితాపములనెల్ల ॥ పరిహరించేవు ॥జ

3 వనజాయతనేత్రీ - కుమారజననీ - కామితదాత్రీ
ఘనపాపలతాలవిత్రీ-సనకాది మునిజనసన్నుతపాత్రీ॥జ॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	సీ సీ ;	సా ;	సీ ;
	జ న	నీ	ని
	గా రీ ;	సా ;	; సీ
	న్ను వి	నా	త్రి
	సీ సీ సా	సీ ధా	మా
	లో . .	. .	క
2	సీ సీ ;	సా ;	సీ ;
	జ న	నీ	ని
	గా రీ ;	గా మా	గా రీ
	న్ను వి	నా .	. .
	సా ; ;	; ;	సీ ;
	.		త్రి
	సీ సీ సా	సీ ధా	మా ;
	లో . .	. .	క
3	సీ సీ ;	సా ;	సీ ;
	జ న	నీ	ని
	గా రీ ;	గమ పమ	గా రీ
	న్ను వి	నా . .	.

సా	;	;	;	;	సీ	;
.					ది	
సా	గా	;	గా	;	మా	;
క్రై	వ		ర		మ్మ	
సి	సీ	;	ధా	;	మా	;
జ	గ		ము		లో	
గా	రి	;	గమ	పమ	గా	రి
.	న		గా.	. .	.	.
సా	;	;	;	;	సీ	;
న					ది	
సా	గా	;	గా	;	మా	;
క్రై	వ		ర		మ్మ	
నిని	సా	;	సీ	ధా	మా	;
జ.	గ		ము	.	లో	
గా	రి	;	గమ	పమ	గా	రి
.	న		గా.	. .	.	.
సా	;	;	;	;	సీ	;
న					త్రి	
సీ	సీ	సా	సీ	ధా	ఘా	;
లో	.	.	.	.	క	
సీ	సీ	;	సా	;	సీ	;
జ	న	;	సీ		ని	
గా	రి	;	గమ	పమ	.	.
న్న	ని		నా.	. .	;	;

సా . ; ; | ; ; . | ; . ; . ||జ||

అనుపల్లవి

నీ మ ; నీ న ;	సా పి ; ;	నీ జ ;
సా మా ; ;	; ;	నీ న ;
సా . ; ;	; ;	నీ వ ;
నీ మో నీ స్త్రా సా .	నీ ది ధా .	మా ని ;
రీ వి సా న ;	రీ పో సా .	నీ నా ;
సా మ నీ న ;	సా పి నీ .	ధా ని ;
ధా వి నీ ని ;	నీ న ధా .	మా న్న ;
గా బో రీ . ;	గా వు రీ .	సా ము ; ||జ||

మిత్రము (పైకాలము)	నీ	పా	నీ	నీ	సా	నీ	నీ
	ని	ర	వ	ధ	క	సు	ఖ
	సా	;	;	;	;	నీ	సా
	దా					య	కి
	గా	రీ	సా	నీ	సా	గా	గా
	య	ను	చు	వి	ని	ని	ను
	మా	;	మా	గా	గా	రీ	సా
	చాం		ల	గొ	లి	చి	తి
	నీ	సా	గా	రీ	నీ	సా	గా
	ని	ర	త	ము	గ	త	న
	రీ	నీ	సా	రీ	సా	సా	నీ
	యు	ని	మొ	ర	లు	వి	ని
	పా	;	నీ	నీ	నీ	సా	;
	నీ		వ	తె	నె	బ్రో	
	గా	గా	మా	గా	గా	రీ	సా
	చు	ట	కు	ఎ	వ	రి	క
	గా	గా	మా	గా	గా	మా	;
	ధ	ర	లో	వి	ను	మా	
	నీ	నీ	;	సా	నీ	సా	;
	ఇ	ది		ఘ	న	మా	
	నీ	సా	గా	గా	మా	గా	మా
	త	రు	ణ	మి	ది	కృ	ప
	నీ	నీ	ధా	మా	నీ	నీ	సా
	స	లు	పు	డు	ధ	సు	గ

	గా	గా	మా	గా	రి	గా	;	
	స	ర	సి	రు	హా	లో		
	గా	రి	నీ	సా	;	నీ	నీ	
	చ	ని	సు	వా		సి	ని	
	సా	;	నీ	ధా	మా	మా	;	
	తా		మ	స	ము	సే		
	గా	రి	సా	సా	;	నీ పా		జనని
	య	క	ను	బ్రో		వు ము		
చరణము	నీ	నీ	;	సా	;	;	;	
	వ	ర		దా				
	నీ	సా	;	గా	మా	గా	రి	
	య	శి		శా	.	.	.	
	సా	;	;	;	;	నీ	;	
	దా					అం		
	నీ	నీ	సా,	నీ	ధా	మా	;	
	.	.	.	.	.	బా		
	నీ	నీ	;	సా	;	;	;	
	వ	ర		దా				
	నీ	సా	;	గా	మా	గా	రి	
	య	శి		శా	.	.	.	

సా దా సా కృ రి వ గా ద సా దా సా కృ నిని న. గా ద సా దా రి ని రి మ్మి ;

; గా ని రీ రు రీ యు ; గా ని సా రు రీ యు ; రీ ర రీ వ ; .

; ; ; ; ; ; ; ; ; ; ; ;

; గా బ్రో ధా దా గమ రా. ; గా బ్రో రి దా గమపమ రా. ; . రీ.వ సా. సా.సా త్రో

; ; ; పమ . . ; ధా . . . ; . ధా . ; , ;

రి.ఓ మా వ మా . గా . రి.ఓ మా వ మా . గా . ; మా . ; రి ను

; ; ; రీ . ; ; ; రీ . ; ; ; ;

గా	రి	;	సా	;	; ;	
పా	.		దా		.	
రి	సా	;	రి	సా	ని ;	
స	ర		ని	.	జ	
సా	ని	;	సా	ని	ధా ;	
భ	వ		హ		రి	
ధా	నీ	;	ని	ధా	మా ;	
హ	ర		ను	.	త	
గా	రి	;	గా	రి	సా ;	
పా	.		.	.	ద	॥జ॥

తిరిగి మిశ్రమును పాడి పల్లవిని అందుకొనవలెను.

(5) కృపయా పాలయ

26. మేళకర్త—చారుకేశిరాగము—త్రిపుటతాళము—త్రిశ్రజాతి చిత్రతమమార్గము—2 అక్షరముల అనాగతగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :-కృపయా పాలయ శౌరే
కరుణారసవాస కలుషార్తి విరామ ||కృ||

అనుపల్లవి :-తపనీయ నిభచేల తుహినాంశు సువదన
శ్రీపద్మనాభ సరసిజలోచన ||కృ||

చరణము :-కురుమే కుశలం ముర కురువిందానిభ తంద
నిరుపమ సంసార నీరధితరపోత
నారదముఖమౌని నికరగేయ చరిత
వారయమాం అఖిల పాపజాతం భగవన్ ||కృ||

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	;పామా	మ గ గ రి	సా రీ
	కృ ప	యా . . .	పా .
	గా , మ ;	ప ధ ప ధ	మప ;
	ల య	శౌ . . .	రే,

2	;మగ పమ	మ గ గ రి	సా రీ
	కృ. ప.	యా. . .	పా .
	గా , మ ;	పధ పధ	పమ గరి
	ల య	శా. . .	రే. . .
3	గమ. పామా	మ గ గ రి	సా రీ
	. . కృ ప	యా. . .	పా .
	గా , మ ;	ప ధ పధ	మప ;
	ల య	శా. . .	రే.
	; గామా	పా ధప	పధ నీ
	క రు	ణా . .	ర. .
	ధని సా ;	ని స నిధ	పమ గరి
	స. .	వా. . .	స. . .
4	గమ. సామా	మ గ గరి	సా రీ
	. . కృ ప	యా. . .	పా .
	గా , మ ;	ప ధ పధ	మప ;
	ల య	శా. . .	రే.
	; గామా	పా ధప	పధ నీ
	క రు	ణా . .	ర. .
	ధని సరి ,స	ని స ని ధ	పమ గరి
	స	వా. . .	స. . .

5	గమ. పామా	మ గ గరి	సారీ
	. . కృ ప	యా. . .	పా.
	గా , మ ;	ప ధ పధ	మప ;
	ల య	శా. . .	రే.
	; గామా	పా ధప	ధనిసా
	క రు	ణా . .	ర . .
	రిగమగరిస	సని ధప	పమగరి
	స	వా. . .	స . . .
	గమ. పామా	మగ గరి	సా ;
	. . క లు	షా. . .	త్రి
	సరి ,స నిధ	ధానీ	సా ;
	వి. . . .	రా.	మ
	; ; ;	; ;	పమగరి
			అ. . .
	సరి గమ పధ	నిస నిధ	పమగరి
	. . . . . .	. . . .	. . . .
	గమ . . } కృపయా		
అనుపల్లవి	; పాధా	నీధా	ధానీ
	త ప	నీ .	య.

	సాసా ;	నిస రి	సా ;
	ని భ	చే. .	ల
1	; ; ;	; ;	సనిధప ॥తప॥
	ఆ. .	. .	. . . .
2	ధని. ; ;	; ;	నిసనిధ
	. .		. . . .
3	పమ. పాధా	నీ ధా	ధానీ
	. . తప	నీ .	య.
	సాసా ;	నిసరీ	సా ;
	ని భ	చే..	ల
	ధనిసా ,ప	ధని సా	,స నిధ
	అ. . .	. . .	. . . .
4	పమ. పాధా	నీధా	ధానీ
	. . తప	నీ	య.
	సాసా ;	నిసరీ	సా ;
	ని భ	చే..	ల
	పధనిసరి	సా ,ని	రిసనిధ
	అ. . . .	. .	. . . .

5

పమ. పాధా . . త ప	నీధా నీ .	ధానీ యు.
సా సా ; ని భ	నిసరీ చే. .	సా ; ల
రిగమగ గరి శ్రీ.	రిస సని	నిధ ధప . . . .
పమ.పాధా . . త ప	నీధా నీ .	ధా నీ యు.
సా సా ; ని భ	నిసరీ చే. .	సా ; ల
; రిగ మగ తు. హి.	రిస ; నాం	సానీ శ .
సరి స.ని ధధ సు. . వ . .	ధానీ ద .	సా ; న
; సా రీ (శ్రీ) .	గారీ ప .	గమగరి ద్మా. . .
గమగరిసా నా. . . .	సనిధా	నిస రీ భ. .
సా సని రీ . స. ర	సా ,ని సి .	నిధ ధా జ. .

	పధ నిస ;	సని ధప	పమగరి
	లో. . .	చ. . .	న. . .
	గమ } కృపయా		
	. . }		
చరణము	; గారీ	గా ;	మాగా
	కురు	మే	కుశ
	మగ రీసా	సని రిస	సనిధా
	లం . .	ము. . .	ర . .
	; పాధా	నీధా	ధానీ
	కు రు	విం.	దా.
	సాసా ;	సరిగమ	గా ;
	ని భ	తం. .	ద
	; మాగా	పాపమ	గా మరి
	ని రు	ప . .	మ . .
	రీ సా ;	సరి గామగ	రిసపా
	సం.	సా. . . .	ర. .
	; సనిరిస	నీధా	ధానీ
	నీ. . .	ర .	ధి .
	సాసారీ	గమపధ	పా ;
	వ ర .	పో. . .	ష

నారదముఖమునినికర గేయచరిత
వారయమాం అఖిల-పాపజాతం భగవన్॥

(అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను.)

(6) నినువినాగతి

65· మేళకర్త—కల్యాణిరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్ర తర మార్గము—సమగ్రహము

కృతికర్త: సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి ॥ నినువినా గతిగాన జగాన–వనరుహాక్షి ధర్మసంవర్ధని కర్మసంవర్ధని

అనుపల్లవి ॥ వినుతపాలినివి నీవనుచు నే– విని సదా నిన్నే శరణంటిని
మనవిని వినుమని నిను వేడుకొంటి ని– వనరుహ భవ దనుజరిపు వినుతపద ॥ని॥

చరణము ॥ పదపంకజముల నమ్మితి–ఆపదలెల్లను దీర్తువని నా
మదిలోనదలచి–నిన్ను గొలిచితి మరాళగమన రావే పురారిసతి ॥ని॥

2. శరణాగతజనపోషణచణ–తరుణాంబుజ నిజ చరణ
పరితాపములను దీర్చిబ్రోవుము పరాకు సలుపరాదు పురారిసతి ॥ని॥

3. ఇలలోపల కరుణానిధి నీవలనేగలదా వరదానత
కలుషాసలజలదా సంతతవినుత కుమారుని కభిమానివి నీవేగాదా ॥ని॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	గమపధ –;సని–ధపమగ–ధమగరి నినువినా– గతి–గా.నజ గా. . న	గమపధ –;సని నినువినా– గతి	ధపమగ–ధమగరి గా.న జ గా. . న
2	గమపధ –,నిసని–ధపపామగ–ధమగరి నినువినా– .గతి–గా. . న జ–గా. . న	గమపధ –,నిసని నినువినా . గతి	ధపపామగ–ధమగరి గా.. న జ–గా. . న

3	గమపమప-ధనిసరిసని-ధపపామాగా-ధమగరి	గమపమప-ధనిసరి	ధపపామగ-ధాపమ
	నినువినా, ...గతి గా.. న జ గా. . న	నినువినా.	గ . . న జ గా . .
		గరిసని	గరి
		గ. తి.	.న
	రినిస రి -,రిరీ-సనిధపా ,పమ-గరిరీ	రీ ; - ; సరిసరిగరి	సనిధాపాపమ-
	వనరుహా క్షిధర్మ..సం వ. .ర్ధని	. క	ర్మ. సం ప.
			గగమరి
			.ర్ధని.
	గమపధ-;సని-నిధనీ-ధసరి	; ; ; ;	సా ; , ;
	నినువినా గతి గా.. న. . .	. .	. .

అనుపల్లవి	సని ధ ప–;సని–ధపా పధ–పమగరిగమ	పా; ;పధనీ	పాధనిధనిపా–;మపధని
	వినుతపా లిని వి నీ వ . ను.చు.అం	బా . . .	. . . .
2	సనిధపధ–నిరినీధప–ధపాపధపమగరిగమ	ధా; ;పధనీ	పాధనిధనిపా–;మపధని
	వినుతపా, . . .లిని వి నీ వ.ను. చు.అం	బా . . .	. . . .
	సని ధపధ –నిరినీధప–ధపాపమపధపధపమరీ	గమపధా ;ని	సాసని–ధనిరిగ
	వినుతపా, . . . లిని వి నీవ .ను.చు. నే. .	వినిసదా ని	న్నే శర ణం.టిని
	రినిధమధ–నిరినీధప–ధపాపమపధపధపమగరి	గమపధా ;ని	సాసని–స రి సస
	వినుతపా, . . .లిని వి నీ వ .నుచు. నే. . . .	వినిసదా ని	న్నే శర ణం.టిని
	ని ధసని–రి స గ రి–స రి సని–ధా ని స	ధరినిధ–మాధనిసని	ధపమగ–మపధని
	మనవిని వినుమని నినువే. డ్రొ ంటిని	వనరుహాభ వ.దను	జరిపుని –నుతపద

చిట్టస్వరం	నిధమగ-రి.ధమగ-రిమగా-,రిసరి	సా,ని-ధనిసరి	గమపధ-పా;
	మగరిస-,సరిగ-మపాధ-నిసరిస	,నిధప-ధపామ	గరిసధ-,నిసరి ॥నిను॥
చరణము	పధపా-;గని- ధమపధపమ-గ రి రీ	సరిసా-;మగ	పమగని-ధధధా
	పదపం కజ ములసం.. మ్మితిఆ	పదలె ల్లను	దీ. .ర్తు వనినా
	ని-రిసగరి-మగరి స-నిధపధ	ధ రినిధ-మధనిస ని	ధపమరి -గమపధ
	మదిలో. నదలచి నినుగో. లి. చితి	మరా.ళ గమనరా.	.వెపురా . రి సతి॥

(చిట్టస్వరము పాడి పల్లవితో ముగించవలెను.)

(7) మత్స్యః కూర్మ వరాహ

కృతికర్త : నారాయణతీర్థయతీంద్రులు

15 మేళజన్యము—సావేరిరాగము—త్రిపుటతాళము—త్రిశ్రజాతి చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము.

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : మత్స్యః కూర్మ వరాహ నర మృగ — వామ
నామర భార్గవ

అనుపల్లవి : కుత్సితారి విరామ దశరథ—రామ బలరామాభవ
॥మత్స్య॥

చరణము : 1 కృష్ణకృష్ణ కృపాసముద్ర వి—తృష్ణ బుద్ధ గుణాకర
కృష్ణ కల్కి— శరీర ఖలజన – కృంత నామర
సుఖకర ॥మత్స్య॥

2 నిత్యశుద్ధ సుజ్ఞాను భూతి—నిరంజనాఖిలరంజన
నిత్యగేకరక్షైక విగ్రహ—పరమ పావన పావన
॥మత్స్య॥

3 గోప గోపీ గోధనావన—గూఢపరతత్వాచ్యుత
తాపహార నారాయణతీర్థ సం—తారక విజయ
గోపాలక ॥మత్స్య॥

	లఘువు			ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	సా	రీ	పమ	గా ;	రీ సా
	మ	.	త్స్యాః	కూ	ర్మవ
	సని	ధా	ధా	సాసా	సాసా
	రా	.	హ	నర	మృగ
	సా	రీ	మా	పా ;	పామా
	వా	.	మ	నా .	మ ర
	పా	ధా	సని	ధా ;	; ;
	భా	.	ర్గః	వా	. .
అనుపల్లవి	పమ	పధ	సా	సారీ	రీ ; రి
	కు.	. .	త్రి	తా.	రి వి
	సరి	గరి	సా	సని ధా	పాధా
	రా.	. .	మ	డ. శ	ర ధ
	పధ	సా	రిస	[illegible] ధా	పామా
	రా.	.	మ	బ. [illegible]	రా .
	మా	పా	ధా	ధపమా	గారీ } మత్స్య
	మా	.	భ	వ . .	. .

చరణము	సారీమా	గా ;	రీ సా
	కృ. ష్ణ	కృ	ష్ణకృ
	సనిధాధా	సా ;	సారీ
	పా. . స	ము	ద్రవి
	సా ; రీ	మా ;	పాపా
	తృ ష్ణ	బు	ద్ధగు
	పాధాసా	ధా ;	; ;
	ణా. క	ర	. .
	పామాపా	ధాసా	సాసా
	కృ. ష్ణ	క .	ల్కిక
	సరి గరి సా	సనిధా	పాధా
	రీ. . . ర	ఖ. ల	జ న
	పాధారిస	సనిధా	పామా
	కృం.త.	నా. .	మర
	మాపాధా	ధపమా	గారీ } మత్స్య
	సు ఖ క	రా. .	. . }

మిగతా చరణములన్నీ ఇటులనే పాడుకొనవలెను.

(8) రామకృష్ణ గోవిందేతి

8. మేళము—భైరవి రాగము—త్రిపుట తాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్ర తమ మార్గము—ఒక అక్షరము అనాగతగ్రహము

కృతికర్త:	స రి గ మ ప ధ ని సం
నారాయణతీర్థ యతీంద్రులు	సం ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి ‖ రామకృష్ణ గోవిందేతి – నామ సంప్రయోగే

అనుపల్లవి ‖ కామ మిహ స్నాతవ్యం – సర్వోత్తమ ప్రయోగే ‖రా‖

చరణము ‖ 1 దిగ్దేశ కాలానపేక్ష సిద్ధ సర్వసులభే। సద్గురు కృపాసముద్ర – సంగ హేతులాభే ‖రా‖
2 రామనామ గంగా సం మిళిత కృష్ణనామ। యామునే గోవిందనామ సరస్వతీప్రథితే ‖రా‖
3 సర్వపాపౌఘ తిమిర చండ సూర్యమండలే। సాధు నారాయణతీర్థ తీర్థరాజవిమలే‖

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	,రిపప–పాపా–,పపా–పాధా	,నీ రి –స నిధప	మ పగా–రీ సా
	రామ–కృష్ణ–గోవిం–దేతి	నామ–సం. . ప్రి	యో. . –గే.
2	,నీ ధ –పామా–ప ధనీ –నీసా	,నీ రి –స రిసనిధప	మ పగా–రీ సా
	రామ–కృ ష్ణ –గో.విం–దేతి	నామ–సం. . . . ప్రి	యో. . –గే.
3	,మగరీ –గమపా–మప ధనీ –సాసా	,సారిస–రి మగరిసస	నీ సారిసనీ–ధాపా
	రా.మ–కృ. ష్ణ –, గో. విం–దేతి	నామ.–సం. . . .ప్ర	యోగే . . . –. .
అనుపల్లవి	,నీ స –రీ రీ –,రి గమాపమ మరి–గారీ	,రిగరీ –, సనిధప	,పమప –పమగారిస
	కామ–మిహా–న్నా. . . . . . .–తవ్యం	స.ర్వో–. త్త.మ.	ప్రయో–. . . గే.॥

చరణములను పల్లవి అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను.

(9) ఏమయ్య రామ

28 మేళము—కాంభోజిరాగము—ఝంపతాళము—మిశ్రజాతి

చిత్రతమ మార్గము—విషమ గ్రహము

కృతికర్త :	ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ṡ
భద్రాచల రామదాసు	అవరోహణము : ṡ ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి ‖ ఏమయ్య రామ బ్రహ్మేంద్రాదులకునైన నీమాయఁ దెలియ వశమా

అనుపల్లవి ‖ కామాది వినుత గుణధామ కువలయదళ శ్యామ ననుగన్నతండ్రి రామా‖

చరణము ‖ 1. సుతుఁడనుచు దశరథుఁడు హితుఁడనుచు సుగ్రీవుఁడతిబలుండనుచుఁ గపులూ

క్షితినాథుఁడనుచు భూపతులు గొలిచిరిగాని పతితపావనుఁడనుచు మతిఁ

దెలియలేరైరి ‖ఏ‖

2. చెలికాఁడనుచు పాండవులు విరోధివటంచు నలజరాసంధాదులు
కలవాఁడవని కుచేలుఁడు నెఱిఁగిరిగాని జలజాక్షుఁడని నిన్ను సేవింపలేరైరి ॥ప॥

3. నరుఁడవని నరులు తమ దొరవనుచు యాదవులు పరుడనుచు గోపసతులు
కరివరద భద్రాద్రిపురనిలయ రామదాస పరమాత్ముఁడని నిన్ను భావింపలేరైరి ॥ప॥

	లఘువు	అనుద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	;పధ సరిగరిసా నీ నీ	ధా	;ధా
	వే . మ. . .య్యారా.	మ	భ్రం
	;పా ధాపా ధా సా సని	రి స	నిధ పాధప
	హేమ్మేంద్రా. దు ల కు.	నై.	. . న . .

	పమ.మగ పధసాసధధపపమ	మగ	గరిసా	
	. . నీ .మా .య .దె .లి .	య.	. . వ	
	మాగాపధసాసధరిసనిధ	పా	; ;	
	శ మా.	.	. ,	॥ఏమయ్య॥
అనుపల్లవి	;మగ పధ సరిగా గాగా	గా	గాగా	
	కా.మా. . .ది వి ను	త	గు ణ	
	;రీ మగ గరిసా సా సధ	రి స	నిధపా	
	ధామ. . .ను వ ల.	య .	డ. శ	
	;ధా గరిరిస సససా సధ	రిస	నిధపా	
	శ్యామ. . . ననుగన్న.	తం	. . ద్రి	

	మాగాపధసాసధరిసనిధ	పా	; ;	
	రా . మ.	.	. .	॥ఏమయ్యా॥
చరణము	;ధధ ధా ధాధా ధాధా	ధా	ధాధా	
	సుతు డ నుచు ద శ	ర	థుడు	
	;ప ప ధా పాధా సాసని*	పా	ధాసా	
	హితు డ నుచు సు . .	గ్రీ	. వు	
	;పప ధా పా; మగగరి	సా	;మగ	
	డతి బ లుం డ . ను.	చు	గపు	
	పధసాసనిరిసనిధపా	;	; ;	
	లు.	.	. .	

; మగ పధ సరిగా గాగా	గా	గా ;
త్రిశి నా. . .ధు డను	చు	భూ
; రిరి గా రీ సా సా సధ	రిస	నిధపా
పతులు గొలి చి రి.	గా.	. . ని
; ధధ గాగారీ సాసధ	రిస	నిధపా
పతి త పా. వను.	డ.	ను. చు
; మగ పధ సాసాసా సధ	రిస	నిధపా
మది తె. లియలే . .	రై.	. . రి ॥ఏమయ్యా॥

మిగతా చరణములను ఈ మాదిరిగానే పాడుకొనవలెను.

(10) పరమపావన రామ

పూరికళ్యాణి—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్ర తమ మార్గము—2 అక్షరములు—అనాగతగ్రహము

కృతికర్త :
పూచి శ్రీనివాసయ్యంగారు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని ధ స
అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : పరమ పావన రామ పాపవిమోచన భారముదీర్చి నను పాలింపుమయ్యా

అనుపల్లవి : పరమ హృత్పాలన(త్పావన)వారిజలోచన వారణార్తి హరణా వాంఛితఫలదా॥

చరణము : కనకాంబర ధర కరుణాన్విత కామజనక నర కాంతక మురహర
వనజాసననుతా వారిధి కన్యాప్రియ వామనరూపా శ్రీనివాసా వరద॥

	లఘువు	దు్రతము	దు్రతము
పల్లవి	;సప–,మగా–రీగామపమప–మగరీసా	సని౯ధా;స–రిగగరి	గా,మపా–,ధపా
	పర మపా వన . . . . రా..మ	. . . పా .పవి.	మో.. చన
2	; పప–,మగా–గమపధనిసాని–ధపామగరి	సరిసని౯ధాసా–రిగగరి	గా,మపా–,ధపా
	పర మపా వ . . . న . . రా. . . .	మ.... పా .పవి ,	మో. . చన
	; గా–,పధా–సాసా–,రిసా	; సా–నిధ పమ	గరిగా–గమపధనిధపమ
	భా రము దీర్చి నను	పా . లిం.పు	మ. . య్యా. . . . . .
	గరిగమ.గా–,పధా–సాసా–,ధసా,రి	గా,రిసా–నిధపమ	గరిగా–సా,నిధపామ
	. . . . భా రము దీర్చి నను .	. .పా .లిం.పు	మ.. య్యా. . . .
	గరిగమ. / . . . . } పరమ		

అనుపల్లవి	; గగ–,పధా – సా ;–,రిసా	; సా,రి–గ.రిగా	పమగా ,రిసా
	పర మహ్మా త్మా లన	వా. . రిజ	లో. . చన
	; ధమ–,ధ సా –సా ;–,రిసా	,,	,,
	పర మహ్మా త్మా లన	,,	,,
	; నిస–,రిసా –సనిధా–ప ధ నీ	; సా –నిధపమ	గరిగా–గమపధనిధపమ
	వా. రణా త్రి. . హారణా	వాం .ఛిత .	ఫ. ల –దా. . . . . . .
	గరిగమ.ని స–,రిసా–సనిధా–ప ధనీ	; సా –నిధపమ	గరిగా–సా,నిధపామ
	. . . . వా. రణా త్రి. . హారణా	వాం .ఛిత.	ఫ.ల దా . . . .
చిట్టస్వరము	గరిగమ / . . . . } పా–,నిధమ–గ.ధమగ–రిసరిధ	సా,రి–సరిగమ	సరిగమ–ధమగరి
	గమపా–,నిధని–మధనిధ–మగరిగ	సా,రి–గ.మధస	పధసని–ధమగరి

	గమపా–,ధనిధ–ని.పధప–రిసనిధ	సా,రి–గరిసధ	మధరిని–ధమగరి
	గమపా–,ధమధ–స.రిగరి–,సనిధ	రిసాసి–ధమ.ధమ	,గరిస–రిసారి
	గమ ॥పరమ॥		
చరణము	; పప–పా ;–పాపా–,ధపా	; ధస–నిధపమ	గరిగా–;గమరీ
	కన కాం బర ధర	కరు .ణా..	న్వి.. త..
	సరిగమ పప– ,,	,,	,,
	.... కన కాంబరధర	,,	,,
	; రిమ–,గరీ–సాసా–;సరిసా	సీసరి–గరిగా	పాపా–,ధపా
	కా, మజ న క న. ర	.కాం . తక	ముర హార
	వనజాసననుతా	వారిధి	కన్యాప్రియ
	వామనరూప	శ్రీనివా	స వరద॥

వనజాసన మొదలు అనుపల్లవివలె పాడుకొనవలెను.

(11) పరిదానమిచ్చితే

29 మేళము—బిలహరి రాగము—ఝంపతాళము—మిశ్రజాతి

చిత్రతమమార్గము—సమగ్రహము

కృతికర్త : పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు	ఆరోహణము : స రి గ ప ధ ṡ
	అవరోహణము : ṡ ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : పరిదాన మిచ్చితే పాలింతువేమొ ॥పరి॥

అనుపల్లవి : పరమపురుష శ్రీయఃపతి (శ్రీపతి) నాపై నీకు-కరుణ గల్గకయున్న-
కారణమేమయ్య ॥పరి॥

చరణము : రొక్క-మిచ్చుటకు నే-ముక్కంటి చెలికాను-చక్కని చెలిని యొసగ జనక-
రాజును గాను
మిక్కిలి సైన్యమివ్వ మర్కటేంద్రుడ గాను-అక్కటికమెటులు ఆది వెంకటేశ నీకు॥పరి॥

	లఘువు	అనుద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	పామాా మగగరిసాసా ;	సా	స ని ధా
	ప రి దా. . . న మి	చ్చి	తే. .
	సా ; రీ ; గా పా ;	మ గ	రిస రిగ
	పా లిం తు వే	మొ.	. . . .
2	పామాా మగగరిసాసరిగరి	రి స	స ని నిధ
	ప రి దా. . . నమి. . .	చ్చి.	తే. . .
	సా ; రీ ; గా పా ;	ప మ	గరి గా
	పా లిం తు వే	మొ.	. . .
3	పామాా మగగరిసాసరిగరి	రి స	స ని నిధ
	ప రి దా. . . న మి. . .	చ్చి.	తే. . .

	స రి గా రి గ పమ గ ధ పా ;	ప మ	గరి	గా
	పా. . లిం . . . తు . వే	మొ .	. .	.
4	పామా మ గ గరి సా స రి గరి	రి స	స ని	ని ధ
	ప రి దా . . . న మి . . .	చ్చి .	తే .	. .
	స రి గప ధ స నిస ధ ని పధ, ధప	ధ ప	మగ	రిగ
	పా . . . లిం . . . తు . వే . . .	మొ .	. .	. .
5	పామా గ రి పమ గ రి ధ ధ పా	స ని	ధప	ధరి
	ప రి దా . . . న . మి . .	చ్చి .	తె .	. .
	సా ; స ని ధప ధ స పా ;	ధ ప	మగ	రిగ
	పా లిం . . . తు . వే	మొ .	. .	. .

6	పా మా గ రి పమగ రి ధ ధ పా	స ని	ధప మగ
	ప రి దా . . . న . మి . .	చ్చి .	తే. . .
	రి గ పధ స రి గా రీ ధ రి రీ	స ని	ధప ధని
	పా . . . లిం . . తు వే . .	మొ .	. . . .
	పా ధనిసని పా , మా మ గ గరి	సా	సనిధా
	ప రి . . . దా న మి . . .	చ్చి	తె..
	సా ; రీ ; గా పా ;	. .	. .
	పా లిం తు వే	. .	. .
అనుపల్లవి	పా పా మగ రి గ పా ధ ధ పా	మగ	గ రి సా
	ప ర మ . పు . రు ష . .	శ్రీ .	. . యః
	స రి గా రి గ పమగా ధ ధపా	మగ	పధసా
	ప . తి నా . . . . పై . .	నీ .	. . కు

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

పాధప పాధప మగరి గపా ధానిధ పాధప		
ప.. ర.. మ.పు. రు ష... ...	మగ	గ రి సా
సరిగారిగపమగా ధ ధపా	శ్రీ.	..యః
ప.తి నా.... పై..	మగ	పధసా
ౌ సపపామగరిగపాసనిధప	నీ.	..రు
ప. ర మ. పు. రుష...	మగ	గ రి సా
సరిగారిగపమగా ధధపా	శ్రీ.	..యః
ప.తి నా.... పై..	మగ	పధసా
పధసరిగా రిగమ గమగరిసా	నీ.	..రు
శ. రు.ణ గ.. ..ల్గ.శ	గ రి	సనిధా
(1) సా ;; ; ; సనిధప	యు.	...
న్న	మగ	పధసా

(2)	రి ; ; ; ; సనిధప	మగ	పధసా
	స్న	. .	. . .
	పధసరిగా రీగమ గమగరిసా	గ రి	సనిధా
	క. రు. ణా గ. . . . ల్గ. క	యు.	. . స్న
1	గరిసనిసధనిపధరిసా,ని	ధప	మ గ రి గ
	కా. . . ర. ణా. మే. . .	మ.	య్యా. . .
2	గరిగ,సరినిసధనిపధరిసని	ధప	మ గ రి గ
	కా. . ర. ణా. మే. .మ. . .	. .	య్యా. . .
3	గరి సని రిస నిధ సని ధప ధప	మగ	ప మ గ రి
	కా. . . ర. ణా. మే. . . మ.	. .	య్యా. . .

చిట్ట స్వరము	పామగరిస రిగ సరిసా నిధ	పా	ధసరిగ
	పమగధపామగరిసరిగపధ	సని	ధరిసా
	పాధసరిగపమగరిగాఽస	నిధ	పధసరి
	గరీసనిధ.రిసనిధ.పధపా	మగ	రిస రిగ॥
చరణము	సా ; రీ గా; ధాపా	మా	మగగరి
	రొ క్క మ్మి చ్చుట	కు	నే. . .
	స రి గా గ రి సనిధా సనిధా	సా	; సా
	ము . . క్క ం . . టి చె. లి	గా.	ను
2	సా ; రీ గా ; ధా పా	మగ	పధసా
	రొ క్క మి చ్చు ట	కు .	నే. .

	స ని నిధ ధప మగ గరి సనిధా	సా	; సా
	ము. . . క్రు౦ . . టి. చె.లి	గా	ను
౩	స రి సరి గ రి గపగప ధ స ని స	ధని	పాధని ధని
	రా. . . క్క . ఖి. . . చ్చు. ట .	షు.	నే . . . .
	పా ; –మ గ గరిసా.సనిధా	సా	; సా
	ము క్రు౦ . . టి చె. లి	గా	ను.
	ధా; ధా పధనిధమపధప	మ గ	రిగపా
	చ క్రుని .చె. లి .ని.	యొ.	స. గ
	ధసరిగపామగరిగధధపా	మగ	గరిసా
	జ. వ. క రా. . . జు.ను	గా.	. . ను

పా ; పా మగరిగ ధధపా	మగ	గరిసా
మి క్కి లి సై. . . న్య	మిః.	. . వ్వ
సరిగా రిగపమగా ధధపా	మగ	పధసా
మ.. ర్క.. టం.. ద్రు.డ	గా.	. . ను
అక్కటిక మెట్టు	గ	ల్గు
ఆది వెంకటేశా	.	నీకు

అక్కటిక - అనునది

(అనుపల్లవివలె పాడవలెను)

(12) మ రి వే రె

56. మేళము—షణ్ముఖప్రియరాగము— త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి

చిత్రతమ మార్గము—రెండవ కాలము—రెండవ కాలపు అరు అక్షరముల విషమగ్రహము:

కృ తి క ర్త : పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని ష

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి : మరివేరె దిక్కెవరయ్య రామా—మాటి మాటికిని దెలుపవలెనా॥

అనుపల్లవి : దరి దాపులేసి నాజాలిదీర్చి—దయజేసి బ్రోచే దొరవీవుగాదా॥

చరణము : నిన్నుచాల నమ్మియున్న వాడనుచు—నీచిత్తముననే దెలిసియుండగ
సన్నుతాంగ శ్రీ వెంకటేశ నీవు—నన్నుబ్రోవక యుండుట న్యాయమా॥

	లఘువు	ద్రుతము	ద్రుతము
పల్లవి	; ; – ; పా–ధాపా–;మా	పా ; – ; పా	మానీ–;ధా
	మ రి వే ర	ది క్కె	వ ర య్యా
2	పాధని–;ధా–ధాపా–ధామా	పా ; – ; పా	మానీ–;ధా
	రా,మ మ రి వే , ర	ది క్కె	వ ర య్యా
3	నీ, స–రిస,నీ–ధాపా–ధామా	పా ; – ; పా	మానీ–;ధా
	రా మ . . మ రి వే . ర	ది క్కె	వ ర య్యా
4	సా, స–రిస,నీ–ధాపా–ధామా	పధనిధ–నీ.వధ	నిసరీగరి–సాని స
	రా మ . . మ రి వే . ర	ది . . . . . క్కె	వ .ర. . .య్యా.
	రీగరిసారిస–నిధపా–పాప మ–గాగా	రీ,గ–రిస.సా	గ రి.గా–పమ.పధ
	రా... . . మ.మా టిమా. . టి	కి ని . . దె	లు. ప వ . లె.

	నిధ.ని స–నిధపా–ధనీధ–;పమ .. నా. .. మ రి.వే ..	పా ; ; ; రే .	; ; ; ; . .
అనుపల్లవి	; ; – ; పా – ధానీ – ; సా ద రి దా వు	రీ, రి–;స రి లేని నా.	గారీ –;సా . జా లి
	సనీ.ధ –పమ.పా–ధానీ–;సా దీ. ర్చి . . ద రిదా వు	రీ, రి–;స రి లేని నా.	గా.రి గ–మాగరి . జా. . లి.
	సనీ. ధ – పమ.పా–ధానీ –;సా దీ. ర్చి . . ద రి దా వు	రి సనిస–రీస రి లే. . . నినా.	గారి గ–పమగా . జా. . లి
	రీ,రి –;సరి–గా రీ–;సని దీ ర్చి ద యజే సి.	స రిగరి–సా.నీ బ్రో. . . చే దో	సనిధప–ధాపమ ర. వీ. . వు
	పా,ప –;సరి– గారీ–,సని గాదా ద యజే సి.	స రిగరి–సా.నీ బ్రో. . . చే దో	సనిధప–ధామా ర వీ . . వు

	పధనిస–,ప } మరివేరె		
	గా,దా –		
చరణము	; ; – ; రీ–గా మా–;పా	మపధప–ధామా	పా ధ ప – ప మ గా
	ని న్నుచా ల	న . . . మ్మ్రియు	న్న వా . . . డ
	గారీ–సానీ–ధాపా–ధాని స	రి గ రీ – ; రీ	సా నీ – సా రి గ
	నుచు . నీ . చి . త్తము.	న . కే – దె	లి సి . యుం
	రిస.నీ–సా.పా–గ ధానీ–;సా	రీ ; రి–;స రి	గారిగ–పమగా
	డ. . గ స న్నుతాం గ	శ్రీ . వేం	కటే . . శ
	రీ, రి–;సరి–గా రీ –రీసని	సరిగరి–సా.సీ	స ని ధ ప–ధా ప మ
	నీవు న న్నుబ్రోవక,	యుం.డు.టన్యా	. . . . య
	ప ధనిస–,ప } మరివేరె		
	మా. . . .		

(13) శ్యామలగాత్రి

29. మేళజన్యము—జంఝూటిరాగము: త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి
చిత్రతర మార్గము—3 అక్షరముల అనాగతక్రమము

కృతికర్త :
ఓగిరాల వీరరాఘవశర్మ

ఆరోహణము : ధ స రి గ మ ప ధ ని
అవరోహణము : ధ ప మ గ రి స ని ధ ప ధ స

పల్లవి : శ్యామలగాత్రి పరాశక్తి అంబ ॥శ్యా॥

అనుపల్లవి : వేమరు నిజభక్త-వేదనల హరించు-వేల్పునీవేగదటే వేదాతీతా ॥శ్యా॥

చరణము : 1 భారమటేదీన-పాలినివైనత్రిశూలిని-నన్నుబ్రోవవే కపాలిని ॥శ్యా॥
2 కోరితి పరశివ కోమలినీసేవ-భారమని యంటినా పద్మాసని ॥శ్యా॥
3 తోయజముఖి తల్లి-తోడునీవేయని-దోసిలొగ్గురాఘవ దాసావని ॥శ్యా॥

	లఘువు	అనుద్రుతము	ద్రుతము
ప	; , రీ గ రీ – గ గ రి స ని ని ధా	రీ . సా – ; ;	; ; – ; స రి
	శ్యామలాగా . . . త్రి . ప	రా .	అ ం
2	గా , రి – , గ రీ – గగరిస – ని ని ధా	రీ సా – ; గా	గరిమగ – రి స రీ
	బాశ్యా మలాగా . . . త్రి . ప	రా , శ	ంకి . . . అ ం బ
3	; , రి – , గ రీ – గగరిస – ని ని ధా	రీ సా – ; పా	పపమగ – రి స రీ
	శ్యామలాగా . . . త్రి . ప	రా . శ	ంకి . . . అ ం బ
4	; , రి – , గ రీ – గగరిస – ని ధ పా	పమధప – మగపమ	గరిమగ – రి స రీ
	శ్యామలా గా . . . త్రి . ప	రా . . . శ . . .	ంకి . . . అ ం బ
	; , రి – , గ రీ – గగరిస – ని ద ప ధ	రీ ; – ; ;	సా ; – ; ;
	శ్యామలాగా . . . త్రి . ప .	రా .	. .

అ	; , రి – మ గ రీ – గ రి గా – రి స రీ	; , ప – పమగా	రి గ మ గ – రి స రీ
	వే . మరు ని . జ భ . క్త	వే . ద న	ల . హ. రిం చు
2	; , ప – ప మ గా – గ రి గా – రి స రీ	గమపాధప–పమగా	గ రి మ గ – రి స రీ
	వే . మరు ని . జ భ . క్త	వే. . . . ద . న	ల . హ. – రిం చు
	; , రి – గ గ రీ – గ గ రి స – స ని ధా	రీసా–;గా	గరిమగ – రి స రీ
	వే . ల్పునీ వే . . . గ . ద	టే. వే	దా. . . – తీ . తా
2	; , రి – గ గ రీ – గ గ రి స – స ని ధా	రీసా–;పా	పప మగ – రి స రీ
	వే . ల్పునీ వే . . . గ . ద	టే. వే	దా. . . తీ . తా
3	; , రి – గ గ రీ – గ గ రి స – స ని ధా	సాపమ–ధప.మగ	పమ.గరి – మగ.రిస
	వే . ల్పునీ వే . . . గ . ద	టేవే . . . దా.	. . తీ . . . తా.
	రీ , రి – , గ రీ – గగ రి స ని ని ధా	రీ ; – ; ;	సా; ; ;
	. శ్యామల గా. . . త్రి . ప	రా	.
చ	; , రి – మ గ రీ – గరిగా – రి స రీ	; , ప – సమగా	రి గ మ గ – రి స రీ
	భా . ర మ– టే. . – దీ . న	పా – . ని లి	వై. . . న . .

; , ప - ప మ గా - గ రి గా - రి స రీ	గమపాధప-పమగా	రి గ మ గ - రి స రీ
భా - . ర మ - శే . . దీ , న	పా. . . . -లి . ని	వై . . . - న . .
రీ ; రి - గ రి రీ - గ గ రి స - స ని ధా	రీసా- ; గా	గ రి మ గ - రి స రీ
త్రిశూ- . లి ని - న , న్ను . - బ్రో . వ	వే, క	పా , . . - లి , ని
; రి . రి - గ గ రీ - గ గ రిస - స ని ధా	రీసా- ; పా	ప ప మ గ - రి స రీ
త్రిశూ- . లి నీ - న , న్ను . - బ్రో . వ	వే. క	పా . . . - లి , ని
; రి.రి - గ గ రీ - గ గ రి స - స ని ధా	సాపమ-ధపమగ	ప మ గ రి - మగ రిస
త్రిశూ- . లి ని - న . న్ను . - బ్రో . వ	. వే. - . . క .	. . పా . . . లి

రీ ,
ని , } శ్యామల గాత్రి

2	; , కో – . రి తి – ప ర – శి వ	; , కో – . మ లి	నీ – సే వా
	; , భా – . ర మ – ని – యంటి	నా – . ప	ద్మా–స ని ॥శ్యా॥
3	; , తో – . యజ – ముఖి – త ల్లి	; , తో – . డు నీ	వే – యని
	; , దో – . సిలో – గ్గు – రాఘు	వ – . దా	సా – వని ॥శ్యా॥

కోరితిని మొదలు మొదటి చరణమువలె పాడుకొనవలెను.

14. కీర్తనలందలి కొన్ని విశేషములు

(1) శోభిల్లు సప్తస్వర

పేజి. 151. త్యాగరాజకృతి.

నాభి, హృదయము, కంఠము, రసనము, నాసిక మొదలగు (ఏడు) స్థానము లందును, ఋగ్వేదము మొదలగు నాలుగు వేదములలోను, గాయత్రియందును, అందరి మానసములందును శోభిల్లు సుందరులైన సప్తస్వరములను భజింపవలసినదని ఈ కీర్తన యొక్క తాత్పర్యము

ఈ కీర్తనయొక్క పల్లవి అనుపల్లవులయందు సప్తస్వరములు దేహమునందు ఎచ్చట శోభిల్లునో ఆస్థానములు చెప్పబడినవి. అవి క్రమముగా నాభి, హృదయము, కంఠము, రసనము, నాసిక మొదలగునని. ఇచ్చట అయిదు స్థానములను చెప్పి ఆదులనుటచే మిగతా రెండు స్థానములని అన్వయము. కీర్తన సాంప్రదాయము ననుసరించి మిగత రెండు స్థానములు ఆపాదమున ఇముడక పోవుటచే ఆదులని చెప్పవలసి వచ్చెను.

శ్లో॥ నాభిహృత్కంఠతాలుషు
నాసాదంతోష్ఠయోః క్రమాత్
షడ్జశ్చఋషభగాంధారౌ మధ్యమః పంచమస్తథా
ధైవతశ్చనిషాదశ్చ స్వరాఃసప్తప్రకీర్తితాః

అని సంగీత శాస్త్రమున సప్తస్వరములకు దేహమందు స్థానములు చెప్పబడెను. ఇందు తాలుషు అను స్థానమునకు త్యాగరాజులవారు "రసన" అని చెప్పెను.

ఆదులు అని చెప్పబడిన ధైవత నిషాదములకు దంతములు ఓష్ఠములు అనునవి స్థానములుగా చెప్పబడినవి.

ఈ కీర్తనయందు ఇతర శాస్త్రములకు సంబంధించిన విషయములను వివరించుటలేదు.

(2) శ్రీ నా ర ద

పేజి, 156. త్యాగరాజకృతి

ఈ కీర్తనయందు వేదజనిత వరవీణా వాదన తత్వజ్ఞ- అనిచెప్పబడనది. ఈనాడు "వరవీణావాదన" అని గానము చేయుచున్నారు. ఇందు దోషము లేకపోయినను మొదటి దానియందు విశేషముకలదు. నావద్దనొక పురాతన ప్రతిలో "వరవీణావాదన" యనియుండుటను చూచితిని. నాలుగు నూర్ల గ్రంథములు చదలు వలన నిశ్శేషముగ పోయిన వాటిలో ఆగ్రంథముండెను.

వీణావాద్యము ప్రథమమున వేదమందే చెప్పబడెను. 'వీణ' అను పేరుకూడ అందే కలదు. దేవవీణ యొకటి కల దనియును దాని ననుసరించినది మానుషీ వీణ యనియును చెప్పబడెను.

మా ను షీ ణా ల క్ష ణ ము

"అథ ఖల్వియం దైవీ వీణాభవతి, తదనుకృతి రసౌ మానుషీ వీణాభవతి। యథాస్యాః శిరఏవ మముష్యాః శిరః। యథాస్యా ఉదర మేవమముష్యా అంభృణం। యథాస్త్యై జిహ్వా ఏవ మముష్యై వాదనం——————।

ఈ విధముగ మనుష్యదేహమునకు పోల్చి వీణా వాద్యము నిరూపింప బడినది. ఇది వేదజనితము. "మానుషీ" అనుటకు త్యాగరాజులవారు "నర" అని చెప్పెను. అందు వలన వేదజనిత నరవీణా......అని చెప్పెను. మిగతా వివరములు వీణాప్రకరణమున గలవు.

(3) వా తా పి గ ణ ప తిం

పేజి. 178. ముత్తుస్వామిదీక్షితులవారు

గణపతిని భజించు సంధర్భమున ఈ కీర్తన చెప్పబడినది. దేహమునందు గణపతికి గల స్థానము, స్వరూపము, గుణము మున్నగునవి యిందు చెవ్పబడినవి.

దేహమందు వెన్నెముక చివరభాగమున మూలాధార మనుస్థానము కలదు. అది గణపతి స్థానము. మూలాధారమందలి శక్తియే బిందురూపిణియగు పరాశక్తి. ఇందుండియే ఆహత నాదము సూక్ష్మ బీజాంకురము వలె ఉద్భవించు చున్నది. ఈ నాదమునకు పరానాదమని పేరు. మిగతా పశ్యంతి, మధ్యమ, వైఖరి. అను నాదములకు గూడ ఈ పరానాదమే మూలము. ఇది ప్రణవముగ గూడ చెప్పబడినది. ప్రణవము గణపతికి స్వరూపము.

నాసారంధ్రములందు సంచరించు శ్వాసవలన మూలాధారమందు ఆహత నాదము ఉద్భవించు చున్నది. "శ్వాసో నాదయితి శాకటాయనః" అని శాకటాయన వ్యాకరణమునందు గూడ గలదు. శ్వాసయే నాదమునకు కారణము. ఈ శ్వాసకు దేహమందు ఆజ్ఞా చక్రము (భ్రూమధ్యము) మొదలు

మూలాధారము వరకు స్పర్శగలదు. ఆజ్ఞా చక్రమందలి దేవత హాకినీ రూపధారిణి. మూలాధార మందలి దేవత సాకినీ రూపధారిణి "హం" అనునది ఆజ్ఞాచక్రమునందలి మొదటి అక్షరము 'సం' అనునది మూలాధారమందలి తుది అక్షరము. ఆద్యంతము లందుగల ఈ రెండక్షరములతో కూడిన హంస మంత్రము శ్వాస రూపము. పై కీర్తన యొక్క రాగము ఇత్యాదుల ననుసరించియే హంసధ్వనిగా నిర్ణయించి చెప్ప బడెను. దీక్షితులవారు గణపతిని భజించు సందర్భమున పై కీర్తనయందు శ్రీ విద్యా సాంప్రదాయమునగల రహస్య ములను సూత్రప్రాయముగ "త్రికోణ మధ్యగతం, మూలా ధారక్షేత్రస్థితం, పరాది చత్వారి వాగాత్మకం, ప్రణవ స్వ స్వరూప వక్రతుండం, కరాంబుజ బీజాపూరం మున్నగు వాక్యములను బాహ్యాభ్యంతరముల సమన్వయముతో జెప్పిరి.

హంస ధ్వని రాగము మంచి రక్తి రాగము. ఇందు అన్ని స్వరములును సంవాదులను కలిగియున్నవి. కీర్తన యందలి దైవము, దైవమునకు సంబంధించిన పేరు గల రాగము, ఈ రెంటికిని దేహమందు సమన్వయము, ఈ విధ ముగ తత్వదృష్టితో చెప్పబడిన దీక్షితుల వారి కీర్తనలందలి విశేషముల నన్నిటిని వ్రాయవలయుననిన ఒక గ్రంథమే యగును. వాచకములగుటచే విశేషించి వ్రాయుటలేదు.

సవరణ పట్టిక

పేజి	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
2	5	11. మార్గము	11. కాలము
8	10	ప్రత్యాఘాతలు	ప్రత్యాఘాతము
,,	20	ఉల్లాసితము	ఉల్లసితము
10	5	తడవుతో	తడఖుతో
25	11	ప్రత్యేవముగా	ప్రత్యేకముగ
44	2	నడచునపుడు	నడచునపుడు.
,,	9	చతుర్భాగ	చతుర్భాగ
95	12	మగుచున్నది	మగుచున్నవి
101	11	సరసుడ	సరసుడా
,,	13	చలమరులు	చాలమరులు
102	4	కరుణింప	కరుణించ
104	8	యున్నానురా	యున్నారా
,,	12	మేరగాదుర	మేరగాదురా
105	2	పంతమేలర	పంతమేలరా
,,	4	రార	రారా
108	10	మ	మా
,,	12	ఇ	ఈ
109	2	ససుతాంగమచక్కనీ	సన్నుతాంగమాచక్కని
,,	4	సమి	సామి
115	6	ర	రా

షరా : (పైన మొదటిలైను తరువాత) రెండవ పేజీలో మార్గము మొదలు విళంభితలయవరకు 12 మొదలు 18 వరకు సంఖ్యలు. 19 సంఖ్య లేదు.

పేజి	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
116	2,4,6,8,	క	కా
117	2	రాజగొ	రాజగో
120	7	మరునికన్న	మరునిగన్న
121	6	సుందర	సుందరా
,,	12	శ్రీనివాస	శ్రీనివాస
126	6	రారా	రార
136	4	తెలియా	తెలియ
141	10	కీర్తనము	కీర్తన
,,	11	దలిచి	దలచి
148	4	తనకెంతరానీ	తనకెంతపోనీ
154	2, 4	నాభీ	నాభి
156	8	వరవీణా	నరవీణా
158	6	రిగ	గమ
161	3	ఆనుగత	అనాగత
176	9	; నీ	; నీ
178	4	ని	నీ
,,	5	గ	గా
,,	11	వాగాత్మకం	వాగాత్మక
180	6	సనిసరి	సనిసరి
,,	8	; గా రీ ;	; గారీ;
182	8	; ని సరి	, నిసరి
183	5	పానీ	షానీ
184	5	గరిసని	గరిసని

పేజి	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
188	2	బిరానాను	బిరానను
189	6	ఆవరోహణము	అవరోహణము
192	8	.	స
194	2	సరసిరు	సరసీరు
,,	12	కా	గా
,,	20	కా.	గా
195	4	క్ర	క
	12	, ,	, ,
197	8	డహీనాంశ	తుహీనాంశ
205	6	కర్మసంప	కర్మసంవ
221	11	వామనరూప	వామనరూపా
222	11	మెటులు	మెటుగల్గు
223	1	వల్లవి.	పల్లవి
224	8	తె	తే

189 పేటీలోని "జననీ నినువినా" అను కీర్తన యందును, 203 పేజీలోని "నినువినాగతి" అను కీర్తన యందును మొదటి చరణమునకు వలెనే మిగతా చరణములను పాడుకొనవలెను,

—[o]—

సంగీతమార్తాండము

(7 అధ్యాయములు: 12 భాగములు)

ముద్రితాముద్రితములైన సంగీతశాస్త్ర గ్రంథములలోని విషయములనుక్రోడీకరించి, పరిశోధించి 1. స్వర, 2. రాగ, 3. ప్రకీర్ణ 4. ప్రబంధ, 5. తాళ, 6. వాద్య, 7. నర్తనములను ఏడధ్యాయములలో "సంగీత మార్తాండము" అను పేరనొక సంగీతశాస్త్రగ్రంథమును సర్వశాస్త్రసమన్వయ దృష్టితో సవిమర్శముగను, సోదాహరణముగను సర్వులకు దెలియునటుల వ్రాయుచున్నాను.

కారణాంతరములచే నైదవదియగు తాళాధ్యాయము నందు ఒకభాగము మాత్రము ముందుగా ప్రకటింప బడినది.

ఇప్పుడు మొదటిదియగు స్వరాధ్యాయము రెండుభాగములలో అచ్చుకు సిద్ధముచేయబడినది. గ్రంథపఠనము, పరిశోధన, వివిధ గ్రంథములనుండి విషయులను సంగ్రహించుట, చిత్తువ్రాయుట మున్నగుపనులను కనీసము ముగ్గురైనను చేయవలసినవానిని ఒక్కడనే చేయవలసి వచ్చుటచేత ఈ రెండుభాగములను సిద్ధముచేయుటకే సుమారు ఎనిమిది సంవత్సరముల కాలముపట్టినది. గ్రంథరచన ఆరుసంవత్సరములకాలము జరినగిపిమ్మట హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారు తోడ్పడుటచేత ఆమాత్రమైనను చేయుటకు అవకాశము కలిగినది.

రెండవదియగు రాగవివేకాధ్యాయము వ్రాయబడుచున్నది. ఈ అధ్యాయము రెండుభాగములలోనో, మూడు భాగములలోనో పూర్తియగును. దీనిని ఒకడనే పూర్తిచేయ వలయుననిన యింకా మూడుసంవత్సరముల కాలము పట్టవచ్చును.

తగినంతగా ఆర్థిక సహాయము లభించినచో త్వరలోనే పూర్తి చేయుటకు అవకాశము కలుగును. ఉదారులగు ప్రభుత్వాధికారులు సంస్థానాధీశ్వరులు, మక్తేదారులు, మున్నగువారి సహాయముతో గ్రంథరచన ప్రారంభింపబడినది. సంస్థానములు ప్రభుత్వమున లీనమైన పిమ్మట వారిసహాయము నిలిచిపోయెను. పిమ్మట 1950 సంవత్సరమునుండి హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారు దయతో దోడ్పడు చున్నారు. దీనికితోడు ఉదారులగు ద్రవ్యవంతుల సహాయముకూడ తగినంతగాలభించిన అనుకొనినంతపని జరుగుటకు అవకాశము కలుగును.

కావున వితరణ శీలురగువారు యథాశక్తిని ఈ నాయుద్యమమునకు మహారాజ పోషకులుగను, రాజ పోషకులుగను, పోషకులుగను జేరుట మూలమున చేయూత నొసంగ గలందులకు కోరుచున్నాను. పోషకవర్గము వారికి సంగీతమార్తాండ గ్రంథభాగములు అచ్చుకాగానే ఎప్పటికప్పుడు వెంటనే పంపుకొనుచుండగలను.

ఇట్లు
గ్రంథకర్త

పుచ్చా వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
నారాయణతీర్థ సంగీతవిద్యా పరిశోధనాలయము
విద్యానగరము; హైదరాబాదు-7 (దక్కను)

పోషకవర్గ విరాళములు

మహారాజ పోషకులు	500/-
రాజ పోషకులు	250/-
పోషకులు	100/-